

Çatalhöyük 2016 Arşiv Raporu

Çatalhöyük Araştırma Projesi Kazı Ekibi

Derleme : Scott Haddow
Çeviri : Bilge Küçükdoğan
Kapak Resmi : Jason Quinlan
El Logo Tasarım : Ian Kirkpatrick

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ŞEKİL LİSTESİ.....	VI
TABLO LİSTESİ	VIII
ÇATALHÖYÜK 2016 : YUKARILAR VE AŞAĞILAR	1
KUZEY ALANI KAZILARI	8
Bina 5	9
Bina 48	10
Bina 131	10
Bina 132	12
Alan 85	13
GÜNEY ALANI KAZILARI	15
Bina 24 & 6 ve Alan 579 ile birlikte Bina 17	15
Bina 80	16
Bina 160	17
Bina 161	19
Alan 565	20
Alan 581 ve Alan 553	21
TPC ALANI KAZILARI	23
Giriş	23
Açma 4'teki Kazılar	24
Açma 3'teki Kazılar	29
Değerlendirmeler	30
Teşekkürler	31
Referanslar	31
2016 İNSAN KALINTILARI.....	32
Giriş	32
Kuzey Alanı Neolitik mezarları	32
Bina 5	32
Bina 48	33
Bina 131	33
Bina 132	35
Güney Alanı Neolitik Mezarları	35
Alan 565	35
Bina 17	36
Bina 80	36
Bina 160	37
Bina 161	37

Kuzey Alanı Kalkolitik Sonrası Mezarlar	38
Alan 85	38
Araştırma Projeleri	38
Yerinde Toprak Analizi	39
HAYVAN KEMİĞİ KALINTILARI 2016	40
Kuzey ve Güney Alanları'ndaki Hayvan Kalıntıları	40
Izotropik Örnek Tanımlanması	41
Öncelikli Üniteler	41
2017 yılı hedefleri	41
TPC Alanı Hayvan Kemliği Kalıntıları	42
Referanslar	44
MAKRO-BOTANİK KALINTILAR	46
Giriş	46
Örnek taraması	47
Bina 131'deki mezardan çıkan tekstil parçaları	49
Referanslar	49
ANTRAKOLOJİ RAPORU	50
Çatalhöyük'te Yakacak Odun Kullanımı	50
Çatalhöyük'te Ahşap Kullanımı ve Ağaç İşçiliği	50
Referanslar	51
MİKRO BİTKİ KALINTILARI- FLİTOLİT VE NİŞASTA TANECİKLERİ	52
2016 yılı Mikro Kalıntıları	52
Mezarlardaki ve ev içlerindeki sepetler ve kaplar	54
Alan 85'teki çöp dolgusunun konumsal analizi	55
Araştırma Projeleri	55
FIGÜRİN RAPORU 2016	57
Kireçtaşı Figürinler	57
Öğütme Taşı Analizleri (Christina Tsoraki)	61
Bireysel Araştırma Projeleri	63
Referanslar	67
YONTMA TAŞ	69
Kuzey ve Güney Alanları	69
Kuzey Alanı	70
Alan 85 ve 610	70
Bina 5, Alan 154	71
Bina 131, Alan 500	72
Bina 132, Alan 531	72
Güney Alanı	73
Alan 583	73
Bina 17, Alan 170	73
Bina 160, Alan 551	73
DeneySEL Yontu Projesi	74
DeneySEL Hayvan Kesimi Projesi	74
TPC Alanı Yontma Taşları	75

Referanslar.....	76
NEOLİTİK ÇATALHÖYÜK'TE ÖĞÜTME TAŞI TEKNOLOJİLERİ.....	78
2016 YILI SERAMİK ÇALIŞMALARI.....	84
Güney Alanı.....	84
Bina 160, Alan 551	84
Kuzey Alanı.....	84
Bina 132, Alan 531	84
Alan 85	85
TPC Alanı	85
DOĞU ÇATALHÖYÜK'TEKİ KİL OBJELER	88
Giriş.....	88
A: Küçük, geometric biçimli kil objeler	88
B: Büyük Kil Topları	88
Kayıt Aşamaları	89
Geometrik kil obje yığını	89
(A) Kil objeler: 2016 sezonu özeti.....	89
(B) Kil Topları: genel karakteristik özellikler	89
Kil topları- Yorumlar ve Planlanan Çalışmalar	91
Referanslar.....	92
BULUNTU LABORATUVARI	94
KONSERVASYON.....	95
Giriş.....	95
Mimarî Unsurların Konservasyonu.....	95
Renk Uyumlu Toprak Dolgular	97
Çevresel İzleme	99
Kuzey Alanı.....	99
Güney Alanı.....	99
Laboratuvar Çalışmaları	100
B5 Kısmi Olarak Tamamlanma Projesi	100
2017 Yılı Hedefleri	100
AĞIR TORTU LABORATUVARI RAPORU	102
DİJİTAL ARŞİV	104
Dijital Kayıtlama Çalışması	104
SİT ALANI GÖRSELLEŞTİRMESİ VE SUNUMU	105
Çatalhöyük Ziyaretçi Demografik Raporu	105
Websitesi, blog ve sosyal medya	106
Ziyaretçi Merkezi.....	107
Yeni paneller	107
Replikalar	107
Video-oyunlar.....	107
Deneysel Ev	108
Yeni Deneysel Ev İç Mekan tasarımı.....	109
ÇATALHÖYÜK DİJİTAL KORUMA PROJESİ	110
MODELLEME KRONOLOJİSİ	112

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. TPC Alanı'ndaki B.150'de bulunan ilk figürin	2
Şekil 2. B.150'de bulunan ikinci figürin	3
Şekil 3. B.17'deki mezar çukurları	4
Şekil 4. 2016 yılı B.132 kazıları	5
Şekil 5. F.3808 no'lu gömü	6
Şekil 6. Mermer topuz başı	6
Şekil 7. Kuzey Alanı'nda kazılan evler/alanlar (Plan:Camilla Mazzucato).....	8
Şekil 8. B.5'te F.3808 no'lu gömü (Fotoğraf :Jason Quinlan)	9
Şekil 9. Kazı sezonunun sonlarına doğru Bina 131'in üstten görünüşü (Ortofoto: Jason Quinlan)	11
Şekil 10. F.7982 no'lu gömünün detayları (Fotoğraf: Jason Quinlan)	11
Şekil 11. Kazı sezonunun ortalarına doğru B.132'nin görünüşü (Ortofoto : Jason Quinlan)	13
Şekil 12. 2016 Güney Koruganı Kazıları (Plan : Camilla Mazzucato).....	15
Şekil 13. Sezon sonu itibariyle Bina 17'nin görünüşü.....	16
Şekil 14. Bina 80'de F.7480 no'lu mezar (Fotoğraf: Jason Quinlan)	17
Şekil 15. Bina 160'in genel görünüşü	18
Şekil 16. B.160'taki F.7832 no'lu düzenlenmiş hayvan kemikleri (Fotoğraf: Jason Quinlan)	18
Şekil 17. Bina 161'in sezon sonunda genel görünüşü (Ortofoto:Jason Quinlan)	19
Şekil 18. Bina dolgusu içerisindeki gömü (32608). Ortofoto:Jason Quinlan	20
Şekil 19. A.565'in sezon sonundaki görünüşü (Fotoğraf: Cristina Belmonte)	21
Şekil 20. A.553 (Fotoğraf: Marek Baranski).....	22
Şekil 21. TPC Alanı	23
Şekil 22. B.150- A 594 Açma 4.....	24
Şekil 23. A.584- Fırın (F.8278) Açma 4	25
Şekil 24. A.612 Bütün kap (F.3850), Açma 4	26
Şekil 25. A594, Platform (F.8284), Açma 4.....	26
Şekil 26. A.594- Oturma alanları ve platformlar, Açma 4.....	27
Şekil 27. Mermer figürin A.594, Platform F.3855.....	28
Şekil 28. B.152 Kalan duvarlar , Açma 4	29
Şekil 29. A.533'ten çıkan genç büyükbaş kafatası önden görünüşü (Fotoğraf: Moussab Albesso).....	43
Şekil 30. Keçi cinsi kemikleri üzerindeki diş izleri, A.578(Fotoğraf: Moussab Albesso).....	44
Şekil 31. (22194) no'lu gömüden alınan örnekler. (a) Bu örnekte çok bulunan henüz tanımlanmamış morfotipin mikra fotoğrafı (b) Örneğin lifli görüntüsünü gösterir fotoğrafı	53
Şekil 32. B.160'da çıkan 32403 no'lu gömü- Omurganın arkasında ahşap kalas izi gözükmemektedir.	54
Şekil 33. Sepet/Kap örnekleri (a) B.5 Gömü 22196; (b) B.132 ev içi örneği 320131	54
Şekil 34. 1 20736.X1, 3 farklı açılı	58
Şekil 35. 20736.X1 (İllüstrasyon: Kathryn Killackey).....	58

Şekil 36. 20736.x3 (Fotoğraf: Monique Arntz)	60
Şekil 37. Figürinin baş bölgesindeki delikler (Fotoğraf: Jason Quinlan)	60
Şekil 38. 20736.x3 (Fotoğraf: Jason Quinlan)	61
Şekil 39. Parmak izleri	65
Şekil 40. Tırnak izleri.....	65
Şekil 41. Ahşap çivi izleri	66
Şekil 42. Ölçüm izleri	66
Şekil 43. A.610 Küçük obsidyen uç	71
Şekil 44. B.5'te bulunan 4 obsidyen uç ve çakmaktaş bıçaklar	72
Şekil 45. Can Hasan III obsidyen uç (B.160).....	74
Şekil 46. Obsidyen kazıcı kullanılarak temizlenen yağlar ve diğer artıklar.	75
Şekil 47. TPC Alanı obsidyenlerinden bir seçki – Üsttekiler Nenezi Dağ, Alttakiler Göllü Dağ	76
Şekil 48. Mermer topuz başı (Fotoğraf: Jason Quinlan)	80
Şekil 49. Mermer topuz başı (Fotoğraf : Jason Quinlan)	81
Şekil 50. Galen parçası 20736.x2	82
Şekil 51. TPC Alanından bulunan bütün kap, B.150	86
Şekil 52. Çentik dekorasyonlu kap (20714.S1), A.594	87
Şekil 53. 2016 yılında çıkan kil toplarından örnekler.....	90
Şekil 54. 31594.m103 üzerindeki delikler	91
Şekil 55. F.4090 no'lu duvarın 2014 ve 2016 yıllarındaki görüntüleri	96
Şekil 56. F.1612 no'lu duvar parçasına dolgu uygulaması.....	98
Şekil 57. B.80'deki duvar resminin kaldırılmadan önceki ve kaldırıldıktan sonraki hali	99
Şekil 58. 2010-2015 yılları arasında yerli ve yabancı ziyaretçi dağılımı	106
Şekil 59. Ziyaretçi Merkezi'ndeki tuzluk için hazırlanan görsel	107
Şekil 60. Ziyaretçi Merkezi'ndeki yeni deneysel ev panosu	108
Şekil 61. Yeni deneysel evlerin yürüyüş planı.....	109
Şekil 62. (A) 2012 yılında F.230 no'lu duvarın noktasal bulut halipoint cloud of wall F.230 of B.5 in 2012; (B) 2014 yılında F.230 no'lu duvarın noktasal bulut hali. (C) Bu iki sene içerisinde gerçekleşen erozyonu gösteren alan	110
Şekil 63. B.5'in duvarlarının alt kısmını gösteren termal kızılötesi görüntü.	111

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Kaydedilmiş malzemelerin York Zone Bütünlük Kıyaslaması, 2012-2016	40
Tablo 2. 2016 Malzemelerinin Taksonomik Kompozisyon (NISP)	41
Tablo 3. TPC Alanı Hayvan kemikleri	42
Tablo 4. TPC Alanı'nda takso dağılımı	43
Tablo 5. Number of floated samples and samples from priority units by the excavation area	46
Tablo 6. 2016 yılında bulunan bütün obsidyen ve çakmaktaşı malzemesinin elde edilme yöntemlerine göre sınıflandırılması	69
Tablo 7. 2016 yılı öncelikli ünitelerinden çıkan taş eserlerin zamana göre dağılımı	78
Tablo 8. 2016 kazı sezonunda çalışılan örneklerin dağılımı	102

ÇATALHÖYÜK 2016 : YUKARILAR VE AŞAĞILAR

Ian Hodder

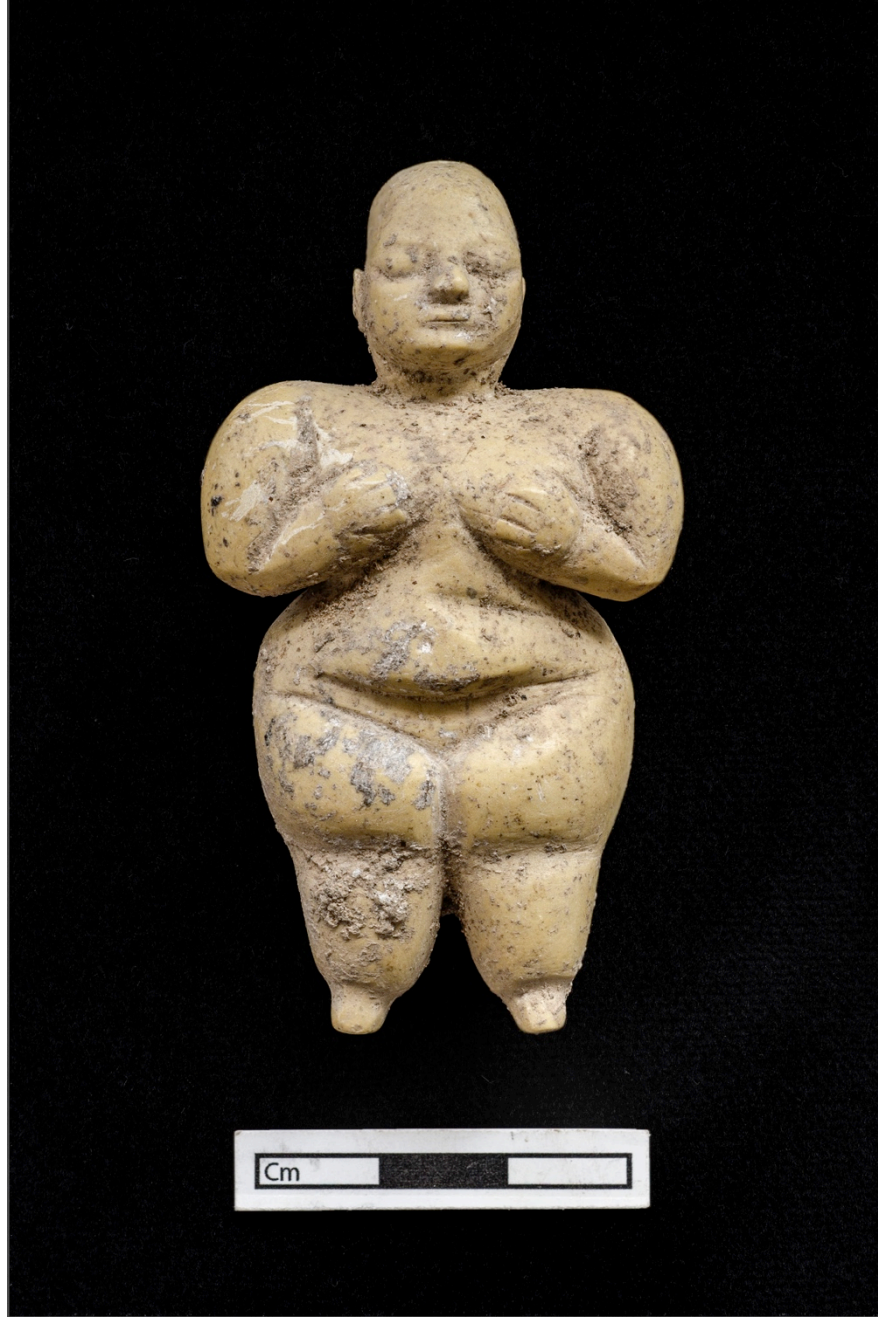
1999 yılında Çatalhöyük'ün en eski yerleşim katmanlarına ulaştığımızda kendimizi evlerin içerisinde değil çöp alanının ve ağılların içinde bulmuştuk. O yıldan bu yana hala Çatalhöyük'teki ilk evlerin nasıl görüldüğünü bilmiyoruz. Douglas Baird tarafından Çatalhöyük'ten bin yıl kadar önceye tarihlenen Boncukluhöyük'te oval planlı evlere rastlanmaktadır. Dolayısıyla, yerleşik düzenin ilk katmanlarını görmek oldukça önem taşımaktadır. Bu amaca ulaşmak üzere 2016 yılında mayıs başından temmuz sonuna kadar çalışmış bulunuyoruz.

2016 yılında oldukça dikkat çekici buluntuları gün ışığına çıkarırken alanın zaman içindeki gelişimi ve alanın kendisi hakkında yeni pek çok bilgiye ulaştık. Temmuz ayı boyunca kazı ekibine dahil olan Arek Marciniak tarafından yürütücülüğü üstlenen Poznan- Polonya ekibi, Güney Alanı, TP Alanı ve Mellaart'ın kazdığı Doğu Höyük'ün üst katmanları arasındaki ilişkiyi açıklamak adına TPC Alanı'nda çalışmaktadır. Bu üst katmanlar pek çok açıdan oldukça dikkat çekicidir. Ancak, bu yıl B.150'nin doğu duvarı yakınlarında bulunan göbekleri, kalçaları ve göğüsleri oldukça belirgin iki adet taş kadın figürini bu sezonun en ilgi uyandıran buluntuları olmuştur. İlk figürin doğu duvarının yanında bir mezarın hemen sağ köşesinde bulunmuştur. Platformun yapılma süreciyle ilişkilendirilecek bu buluntu yerine objenin kasti olarak konulduğu ve üzerine yeni platformun yapıldığı düşünülmektedir. Mermerden yapılan bu figürin (Şekil 1) obsidyen bir bıçak parçasıyla yan yana bulunmuştur. Bu figürinden birkaç gün sonra büyük olan figürinin hemen kuzeyinde bir kireç öbeğinin içinde ikinci figürin (Şekil 2) bulunmuştur. Kireçtaşından yapılmış bu figürinin baş kısmının yakınlarında bir ayna gibi parlak ve yansıtıcı bir galen parçası ve iki adet boncuk bulunmuştur. Objeye asılı bir şekilde taşınıyormuşçasına baş kısmında iki adet deliğe sahiptir.

Bu buluntuların bulunduğu alanlar tartışmasız bir şekilde kasti olarak yerleştirmeyi göstermekte ve son derece büyük önem arz etmektedir. Buldukları yerler ve obsidyen, galen gibi başka objelerle birlikte gömülmesi sıra dışı bir durumdur. Sit alanının üst katmanlarında (Bina 150 Mellaart Seviye III'te yer almaktadır) platformların altına mezar gömülmesi uygulaması daha eski katmanlarda olduğu gibi eşine sıklıkla rastlanan bir durum değildir. Bu da bu objelerin insan gömülerinin yerini almış olabileceğini düşündürmektedir. Kesin olan bir şey var ki o da bu gömme işlemleri platformların kapanıp açılmasının önemine işaret etmektedir. Medyanın büyük bir çoğunluğu bu figürinleri Çatalhöyük'ün meşhur 'Ana Tanrıçaları' olarak lanse etmiştir. Ancak, Lynn Meskell, Carolyn Nakamura ve Lindsay Der tarafından gerçekleştirilen figürinler ve kil figürin objeleri mercek altına alan araştırmalar, bu objelerdeki göğüs-kalça-göbek üçlüsünün insan figürinlerinde ön plana çıkarılmasına bir örnek olduğunu ve bu bölgelerdeki sarkmaların olgun kadın betimlemesi olduğunu altını çizmektedir. Bu figürlerin ana tanrıça yerine yaşamları boyunca toplumsal bir statü ve prestij elde etmiş yaşlı kadınları temsil ettiği düşünülmektedir.

Şekil 1. TPC Alanı'ndaki B.150'de bulunan ilk figürin
(Fotoğraf: Jason Quinlan)

Şekil 2. B.150'de bulunan ikinci figürin
(Fotoğraf:Jason Quinlan)

TPC'nin bu yukarıyı temsil eden ve figürinlerin bulunduğu açmalarının yanı sıra Güney Alanı'nda aşağıyı arayan dibe ulaşma kazıları devam etmiştir. 2017 yılında Doğu Höyük'ün en altına ulaşmayı planladığımızdan, 2016'da B.17 ve hemen komşu evi B.160 kazılmıştır. 2016 yılında bu binada çıkan mezarlar bir gravyer peynirini andırmaktadır (Şekil 3). Geçtiğimiz yıl da belirtildiği gibi gömülerin çoğu çöp içine açılmış olsa da bütünüyle etkileyici bir dizi gömü ortaya

çıkarılmıştır. Bu gömüler, B.17'nin Mellaart'ın 'Mabet 10' diye tanımladığı bir dizi özenli evin tabanını oluşturduğunu göstermektedir. Mellaart'ın 1960'larda 'Mabet VI.10'da yaptığı gibi 1990'lı yıllarda B.17'nin üstünde yer alan evlerde çok sayıda gömü çıkarılmıştı. Şu anki bilgimiz ile bu evlerin normal evler olduklarını biliyoruz ancak bazı evlerin uzun soluklu bakıldığında gömü ve ritüeller için başka bir önem taşıdığı da açıkça görülmektedir. Bu bina her zaman gömüler için merkezi bir ev olmuştur.

Şekil 3. B.17'deki mezar çukurları
(Fotoğraf: Jason Quinlan)

B.17'nin hemen doğusunda içinde çok gömü olmayan bir dizi küçük ev bulunmaktadır. Mellaart bir çift leoparı bu evin ana odasının batı duvarında bulmuştu. Bu evi kazmaya devam ettik sırasıyla B.43, B.160 ve B.161 no'lu evlere ulaştık. B.160'ın hemen üzerinde yer almış olan B.43 ile aynı plana sahip olduğunu gördük. Ana odada 4 tane büyük çukur içerisinde bazıları mükemmel bir daire oluşturacak şekilde büyük hayvan kemikleri bulunmuştur. Şu ana kadar kazılan en erken dönem ev olan B.161, B.17 ile benzerlik gösteren bazı karakteristiklere sahiptir. Her iki evde de fırınlar normalde rastlanmayacak bir yerde ana odanın kuzeydoğu köşesinde yer almakta ve her iki evde de odanın kuzey kısmını ayıran eğrisel formu bir duvar bulunmaktadır. Evlerin bu şekilde eşleştirilmesi Mellaart'ın Mabet 1 ve 8'inde, Seviye VI'da yer alan Mabet 14 ve 7'de de gözlenmiştir.

B.160/B.161 ve B.17'deki gömülerde gövdenin üstü tamamen kemirgen dışkısıyla kaplı çıkmış ve yine her ikisinde de ahşap kalaslarla gömülmüş bireyler bulunmuştur. Bu eşleşme büyük ihtimalle erken dönem yerleşimlerinde gözlenen evler arasındaki ilişkisi olarak görülebilir.

Kuzey Alanı'nda B.132'nin kazılmasına devam edilirken hemen yanındaki çöp alanı da kazılmaya başlanmıştır (Şekil 4). Bu çöp alanına ilk defa sanki bir paleolitik bir mağaraymış gibi bütün katmanlarını en ince hassasiyette tarayarak 1x1 m gridler halinde bulunan her şeyin pozisyonunu kaydederek kazdık. Bu, dış mekanların aktivite alanları, ateş alanları, iş alanları gibi farklı amaçlarla ne şekilde kullanıldığı konusunda benzersiz bir şekilde yeni yorumlar ve bakış açıları getirdi.

Şekil 4. 2016 yılı B.132 kazıları

(Fotoğraf: Jason Quinlan)

Kazılar, kasti olarak yakıldığını bildiğimiz B.131'de de devam etti. Buradaki gömülerde içlerinde ahşap bir kabin da bulunduğu çok iyi korunmuş organik malzemeler bulundu. Bu binanın hemen yanında yer alan ve 1990'lı yıllarda kazılmış olan B.5, 2016 yılında zemininde mezar barındırıp barındırmadığının belirlenebilmesi için tekrar kazılmaya başlandı. Bu evin hemen üstünde yer almış olan Bina 1'de 62 adet gömü çıktığını hatırlatalım. B5'in kuzeybatı platformunun altında oldukça zengin ikincil gömüler bulundu. Şekil 5'te gösterilen F.3808 no'lu gömü şu ana kadar kazılarda bulduğumuz en zengin gömü oldu. Mezarın üst kısmında bitkisel bir malzemeyle sarılmış bir grup kemiğin altından ahşap ve sepet içinde zincifre (cinnabar) kaplı boyalı bir

kafatası ortaya çıkarıldı. Bu kabın içerisinde iki adet çakmaktaşı hançer ve deniz kabuğu da gün ışığına çıktı. Kabın dışında da şu ana kadar gördüğüm en yüksek kalitede işçiliğe sahip çift yüzlü işlenmiş 4 adet sahip obsidyen uç ve beyaz mermerden son derece özenle spiral desenlerle bezenmiş bir topuz başı bulundu (Şekil 6).

Şekil 5. F.3808 no'lu gömü
(Fotoğraf: Jason Quinlan)

Şekil 6. Mermer topuz başı
(Fotoğraf : Jason Quinlan)

Teşekkürler

2016 yılının ana sponsorları Yapı Kredi, Boeing ve Koçtaş olmuştur. Sponsorlarımız olan Shell ve Konya Şeker Fabrikası'na ve desteklerini aldığımız Templeton Vakfı'na, Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'ne, Imitatio (Thiel Vakfı'na), Polonya Bilimler Akademisi'ne, SUNY Buffalo'ya ve Stanford Üniversitesi Arkeoloji Merkezi'ne teşekkürlerimizi sunuyoruz. Ömer Koç'un desteği için de sonsuz minnettarız. Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığına ve 2016 yılı temsilcilerimiz Bünyamin Akbulut ve Lütfi Önel'e ve Konya Müzesi'ne ve müzenin sayın müdürü Yusuf Benli'ye içten teşekkürlerimizi ve minnetimizi sunarız.

KUZEY ALANI KAZILARI

Burcu Tung

Bu yıl, Bina 131 ve 132'nin tamamen kazılması ve Bina 5 ve Bina 48'deki bazı araştırma sorularını yanıtlamak ve dış mekan olarak kullanılan Alan 85'i kazarak diğer binalarla olan ilişkisini tanımlanması amaçlanmıştır (Şekil 7). Projenin planlamasında değişikliğe gidilmesiyle bu yıl tamamlanması düşünülen bazı kazılar önümüzdeki yıla aktarılmıştır.

Şekil 7. Kuzey Alanı'nda kazılan evler/alanlar (Plan:Camilla Mazzucato)

Bina 5

1998 yılında gün ışığına çıkarılan B.5, o tarihten bu yana ziyaretçiye açılmış ve zaman içerisinde ocak dahil olmak üzere pek çok mimari unsur erozyona uğramıştır. B.5'teki kazılar ana mekanda yer alan kuzeybatı platformunda (F.3809) yoğunlaşmıştır. Öncüsü olan B.1'de 6 tane mezar bulunduğundan bu sezonda B.5'te de ne kadar mezar var ve nasıl özelliklere sahip sorularına cevap aranmıştır.

Kuzeybatı köşesindeki geniş platform kazıldığında aslında buranın iki ayrı platformdan oluştuğu (F.3811 ve F.3812) gözlenmiştir. En batıda yer alan F.3811'de yapılan kazılarda üç adet mezar kazılmıştır. Bunlar içerisinde F.3808 olarak kaydedilen mezar oldukça dikkat çekicidir. Başsız bir birey oldukça sıkı bir şekilde bağlanmış ve kemikler üzerinde çok sayıda fitolit izine rastlanmıştır (Şekil 8). Ayakları ve elleri de olmayan bu iskelet içinde sıvanmış bir kafatası, çakmaktaşı bıçaklar bulunan bir sepetin üstüne konmuştur. Sepetin hemen batısında da bir kamış ile birbirine bağlanmış 4 adet obsidyen kesici alet, birbirine zıt desenlerden oluşan oyulmuş bir taş top bulunmuştur (Şekil 5). Bu mezarın şu ana kadar Çatalhöyük'te ortaya çıkarılan en zengin mezar olduğu söylenebilir. Bu zenginlik B.5'in oldukça önemli bir yapı olduğunu düşündürmektedir. Önümüzdeki sezon bu evde kazılara devam edilecektir.

Şekil 8. B.5'te F.3808 no'lu gömü (Fotoğraf :Jason Quinlan)

Bina 48

2004 yılında kazılan ve açık bırakılan Bina 48, 2.4x4.9m boyutlarıyla Çatalhöyük'te kazılmış en küçük binalardan biridir. Bu yılki araştırma sorularımızdan bir tanesi de bu boyutların acaba mezar gömmek için uygun olup olmadığını araştırmak ve yapılan kazılarda hiç mezar açmasına rastlanmadığından herhangi bir şekilde mezar barındırıp barındırmadığını tanımlamak olarak belirlenmişti. Uzun süre doğal şartlara açık kaldığından erozyona uğrayan bu binanın temizliği yapıldıktan sonra zemin üzerinde küçük bir mezar açması izine rastlanmıştır. Binanın batı platformunda Alan 239 olarak tanımlanan bu alanda güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda bağlanmış bir genç birey mezarı bulunmuştur. Bu mezarın kazılması bina boyutunun mezar alanı seçiminde çok büyük bir etken olmadığı sonucunu göstermiş ve mezarın kazılması bittikten sonra bu binadaki kazılar durdurulmuştur.

Bina 131

Bina 131, B.5 ile B.77 arasında yer alan yaklaşık 10.9x5m boyutlarında doğu batı yönünde uzanan dikdörtgen bir binadır. A.504 olarak kaydedilen bir yan oda ve bir ana mekandan (A.500) oluşan bu binada ince uzun bir şekilde kuzeye uzanan küçük bir alan (A556) daha bulunmaktadır (Şekil 9). Bu sezon kazılar ana mekan ve bu ince uzun alanda yoğunlaşmış ancak sezonun planlanandan erken bitmesi dolayısıyla bütün binayı kazma hedefine ulaşılamamıştır. Fakat bu seneki buluntulardan da gözlenebileceği gibi bu binanın yanmış durumu neolitik dönemde kullanılan keten, ahşap ve deri gibi organik malzemelerin kullanımına dair önemli bir kaynak teşkil ettiğinin altı çizilmelidir.

2016 sezonunun bitiminde B.131'in ana mekanında ve A.554 nolu küçük parçasında yapım fazına ulaşılmıştır. A.500'ün yapının ömrü boyunca farklı biçimlerde kullanıldığı gözlenmiştir. Alanın kuzeybatısında yer alan F.7950 nolu platformun yapıya çok daha sonraları eklendiği görülmüş ve ilk yapıldığı dönemde yapının bu batı kısmının yapının diğer öğeleriyle aynı seviyede olduğu ve güney duvarında bir ocak yapısının bulunduğu ortaya çıkarılmıştır. Yapının kullanımı boyunca bu ocak bir nişe döndürülmüş ve kuzeybatıdaki platform yükseltilmiştir. Ana mekanın güneydoğusuna yeni bir ocağın (F.7953) yapıldığı gözlenmiştir.

Bu yıl, daha önce ortaya çıkarılan mezar açmalarının tamamındaki mezarlar da kaldırılmıştır. Kuzeybatı platformunda bulunan sıkıca bağlanmış bir yetişkin kadın bireye ait olan ve doğu batı doğrultusunda yerleştirilmiş ve kuzeye bakan bir mezarda (F.7982) ölüyle birlikte gömülen ahşap bir kap ve sağ bilek ve boyunda yer alan çok sayıda boncuk bulunmuştur (Şekil 5). Bireyin yanmış olması dolayısıyla bedenin farklı noktalarından çok sayıda yumuşak doku örneği alınabilmektedir. Bu mezar geçtiğimiz yıl yine aynı platformda rastlanan yetişkin kadın mezarına çok benzemektedir. Alan 556'daki mezar F.7962'de tamamen kazılmıştır. Bu mezarda eklemelerinden ayrılmış bir şekilde genç insan kemikleri bulunmuştur. Bu yıl yapılan kazılarda bu mezarın aslında yaklaşık 15 yaşlarında olan tek bir gence ait olduğu anlaşılmış ve bu mezarın üzerinde 5 farklı bireye ait kemikler de ortaya çıkarılmıştır. Gömü ile birlikte 7 adet ahşap obje de gün ışığına

çıkmiştir. Bu yıl doğu platformunda yer alan 6 bireye ait mezarlar oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bunlardan iki tanesi ilk gömme yeri olup diğerleri tamamen bozulmuş durumdadır. Bütün halinde olan mezarlardan bir tanesi önümüzdeki kazı sezonunda çıkarılacaktır.

Şekil 9. Kazı sezonunun sonlarına doğru Bina 131'in üstten görünüşü (Ortofoto: Jason Quinlan)

Şekil 10. F.7982 no'lu gömünün detayları (Fotoğraf: Jason Quinlan)

Son kazı sezonu olması planlanan önümüzdeki yıl kazılarında Alan 500 ve 556'nın tamamen kazılmasına öncelik verilecek ve B.131'in altında yer alan depozitlerin doğası anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu çalışma Kuzey Alanı'nın tarihlenme programının doğruluğu için oldukça önem taşımaktadır.

Bina 132

Geçtiğimiz yıl sadece güney uçtaki ana kısmı kazılan ve bir fırın, bir niş ve ateş alanları ve çöp alanı bulunan bir binada bütün ana mekan kazılmış ve yapının işlevsel kaldığı süre boyunca çok kez iç mekan değişikliğine uğradığı ortaya çıkmıştır.

Mekan içerisindeki dolgu kaldırıldığında A.531'in iç düzenlemesinin desteklenmiş olduğu ortaya çıkmış ve diğer Çatalhöyük evleri gibi kuzey-güney doğrultusunda bir alan kullanımına sahip olduğu gözlenmiştir (Şekil 11). Mekanın güney ucunda fırınlar, ocaklar yer almış ve zaman içinde yerlerinin değiştiği tespit edilmiştir. Diğer evlere benzer olarak bu evin ana mekanının orta bölümünün daha çukurda kaldığı görülmüş ve en yüksek platform olan F.7723 kuzeybatı platformunun yapının terkedilişi sırasında 3 tane dikme kaldırılırken çoğunlukla tahrip edildiği gözlenmiştir. Binanın kuzeybatı köşesi mekanın diğer alanlarından bir dizi dikme, kolon ve bölme duvarla ayrılmış durumdadır. Yapıda en belirgin platform (F.7734) doğu platformu olup F.7879 kayıt numarası verilen bir oturma alanına sahiptir. Bu oturma alanının doğu kısmının dikmelerin kaldırılması sırasında tahrip edildiği ve büyük iç mekanın korunması için çok farklı düzenlemeler gerektirdiği gözlenmiştir. Örneğin doğu destek duvarı asıl doğu duvarına yaslandırılmıştır. Biri kuzey duvarına diğeri de doğu duvarına yaslanan iki dikme ile alanın kuzeybatı köşesi belirgin kılınmıştır.

Bu kazı sezonu kullanım yüzeylerinin yaklaşık %50'si kazılabilmektedir. Farklı platformlardan 3 mezar kazılmıştır. Doğu platformunun altında bulunan bebek mezarı gömme işlemi öncesinde vücudun organik madde ile sarıldığını, büyük bir ihtimalle kırmızı aşı boyası ile mühürlendiğini göstermektedir.

Şekil 11. Kazı sezonunun ortalarına doğru B.132'nin görünüşü (Ortofoto : Jason Quinlan)

Alan 85

Alan 85, Kuzey Alanı'nda Bina 3, 119,131 ve 114 arasında kalan dış aktivite alanı olup en son kullanım fazında doğu-batı doğrultusunda 5m, kuzey-güney doğrultusunda da 6.5 mlik bir alan kaplamaktadır. Alanın doğu ucu BACH ekibi tarafından kazılmıştır. Bu sezon dış aktivitelerin daha geniş bir alana yayıldığı gözlenmiştir. B.131, B.3 ve B.114'ün bu dış aktivite alanlarının üzerine inşa edildiği hipotezi ön plana çıkmış ve pek çok kanıt bulunmuştur. Bu sezon bu alandaki kazılar çıkan eserlerin dağılımını gözlemlemek, alanın farklı kullanımını daha iyi takip edebilmek için 1x1m gridler içerisinde yapılmıştır. En erken dönem dolgunun kumca yoğun kil olduğu görülmüştür. Bu dolgunun üzerinde küçük ateş alanları görülmüş ve takip eden katmanlarda da çöp aktivitesi olarak tanımlanabilecek heterojen bir katman ortaya çıkarılmıştır. Dolgunun batı ucu B.129'un temel açması ile küçültülmüştür. B.114'ün bir temel açması daha bulunmuştur ancak bu sezon kazılmamıştır.

Bu alandaki önemli bir buluntu da F.5077 no'lu yetişkin bir kadın bireye ait ilk mezar olmuştur. Oldukça gevşek bir şekilde doğu-batı yönüne yerleştirilmiş beden diğer Roma mezarlarıyla benzer izler taşımaktadır. Ahşap ve demir çivilerin izleri beden ahşap bir tabut içerisine konmuş olduğunu ve boyun kısmında gözlenen kırmızımsı pembe bir pigment bir kefen bezinin varlığını düşündürmektedir. Bu mezar hayvanlarca açılan oyuklardan dolayı oldukça bozulmuş durumda bulunmuştur. Bu mezardan bir taş pendant, bir gözyaşı şişesi, bir tam bir de kırık seramik gözyaşı şişesi, kırık bir cam şişe, dikdörtgen bakır tabak, bir çift altın küpe, tekstil parçası, bakırdan yapılmış kulak tıkacı ve iki cam boncuk bulunmuştur. Bütün bu buluntular bu Roma mezarını şu ana kadar Çatalhöyük'te bulunan en zengin Roma mezarı yapmaktadır.

GÜNEY ALANI KAZILARI

Burcu Tung

2016 kazı sezonunda Güney Alanındaki kazılar daha önceki yıllarda kazılmaya başlanan bir dizi bina ve alan üzerinde yoğunlaşmıştır. Şekil 1’de gösterilen B.17, B.80, B.118, B.160, B.161 ve Alan 565 & 581’de yapılan kazılar bu binaların kullanım aşamalarını ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Bütün kazılan evler ve alanlar Bina 15 ve Bina 160’ta en dip noktaya ulaşmak adına yükü hafifletmek ve derin kazıyı hazırlamayı amaçlamıştır.

Şekil 12. 2016 Güney Koruganı Kazıları (Plan : Camilla Mazzucato)

Bina 24 & 6 ve Alan 579 ile birlikte Bina 17

Bina 17’deki kazılar, katmanın farklı bölgelerine dağılmış gömü kesitleri ve çukurlarını ve karmaşık zemin dizileri üzerinde yoğunlaşmıştır. Sözü geçen bu yapılar 1990’lı yılların sonlarına doğru kazılmıştır. Ancak, koruma durumunun yeteri kadar iyi olmaması dolayısıyla her bir

katman detaylı olarak stratigrafik olarak tanımlanamamıştır. Dış etkenlere uzun süreli maruz kalması, çatlaklara neden olmuş ve tanımlamayı güçleştirmiştir.

Geçtiğimiz yıl kazılan gömütlere ek olarak bu yıl 5 gömü (F.8015/8212, F.8017, F.8019/8208, F.8027 & F.8214) daha kazılmıştır. Bu gömütlerin de diğerleri gibi 90'lı yıllarda yapılan kazılarda izine rastlanmamıştı. Bunların yanı sıra, taş ve kemik yığınları da (21828, 21829 ve 21833) çıkarılmıştır. Binanın güneybatı köşesindeki karmaşık zemin dizileri ve ambarların dışında doğu ve güney duvarlarında ateş düzenekleri bulunmuştur. Binanın kuzeydoğu köşesinde büyük bir ocak kazılmıştır (F.579).

Bu alanda birkaç gömütün daha çıkması beklenmektedir. Bu katmanın görünen mezar açmalarının altında da daha erken bir döneme ait çöp alanı gözlenmektedir.

Şekil 13. Sezon sonu itibariyle Bina 17'nin görünüşü

Bina 80

Bu sezonda bu yapının kullanım aşamalarının kazılmasına devam edilmiştir. Çalışmalar binanın kuzey alanının güneyinde yer alan temiz zeminler ve alanın merkezinde yer alan zeminlere odaklanmıştır. Bu bölgelerde kuzeybatı platformu (F.3442) ve kuzeydoğu platformu (F.3441) zemin ve mezarlarla aynı katmanda ilişkilendirilmiştir. Bu bina'da dikkat çeken bir buluntu da kolları ve bacakları göğse yaklaştırılmış şekilde bulunan ve yan yana gömülmüş bir yetişkin kadın ve bir genç erkek mezarı olmuştur (Şekil 14).

Şekil 14. Bina 80'de F.7480 no'lu mezar (Fotoğraf: Jason Quinlan)

Binanın güney yarısında bulunan ocak ve fırın dizisi ve güneydoğuda yer alan merdiven platformu(F.3437) tamamen kaldırılmıştır. Önümüzdeki sezonda bu yapının kullanım aşamalarını tamamen tanımlamayı planlamaktayız. Binada zemin aşamalarını gösteren oldukça az bir alan kazılmadan bırakılmıştır.

Bina 160

Bu sezon Bina 43'ün (Mellaart'ın Leopar mabedi katmanı) altında yer alan Bina 160 tamamıyla ortaya çıkarılmış ve derin sondaja yakın kısımları kısmen kazılmıştır. B160 B43'ün üzerine bir bölme duvar ile ayrılmış kuzeyde dar bir oda (A 552) ve güneyde ana odadan (A 551) oluşmaktadır.

Bina 160 Çatalhöyük Araştırma Projesi kapsamında kazılan en eski yapılardan biri olduğundan höyüğün erken Neolitik katmanlarına da ışık tutmaktadır. Binanın girişi geniş bir fırın ve ocağın bulunduğu güneydoğu köşesinde bulunmaktadır. Yağlı kirli zemin kuzeye doğru uzanmaktadır. Ana odanın batı yarısını görece olarak temiz olarak bulunmuştur. Güneybatı köşesindeki keskin açılı doğu duvarından batıya doğru 1m uzanan da ayrı bir platform bulunmuştur. Doğü duvarındaki izlerden ve zeminden 3 tane dikme yerinin varlığı belirlenmiştir.

Şekil 15. Bina 160'ın genel görünüşü

Bu sezon ana odada büyük hayvan kemiklerinin düzgün bir daire içerisinde yerleştirildiği görülen dört tane büyük çukur kazılmıştır (Şekil 16). Alanın batı köşesinde oldukça ilginç bir mezar bulunmuştur. F.7828 no'lu mezarda yüzü güneye dönük doğu-batı doğrultusunda kolları ve bacakları göğse çekilmiş şekilde bir yetişkin kadın iskeleti bulunmuştur. Fitolit izlerinden bireyin üzerinde ahşap bir kalas olduğu düşünülmektedir.

Şekil 16. B.160'taki F.7832 no'lu düzenlenmiş hayvan kemikleri (Fotoğraf: Jason Quinlan)

Derin sondaj kazı programının takibi için Alan 551'in kuzey yarısı ve Alan 552'nin kalan dolguları B161'i ortaya çıkarmak için tamamen kazılmıştır. Alan 552'de B.161'in kuzey duvarının altında bir temel dolgusu tespit edilmiştir. Bu dolguda vahşi kedi yavrusu kalıntıları bulunmuştur. Kemikler oldukça kötü bir durumda olduğundan dolgunun doğasını anlamak için kapsamlı analiz gerekmektedir.

Bina 161

Bina 161, üzerinde yer alan Bina 160 ve 118'in kaldırılmasıyla ortaya çıkmış ve üzerindeki diğer iki binayla aynı plana sahip olduğu görülmüştür (Şekil 17). Binanın güney ve güneydoğu yönlerindeki uzantısı bu bölümleri stabilize edebilmek için kısmen kazılmıştır.

Şekil 17. Bina 161'in sezon sonunda genel görünüşü (Ortofoto:Jason Quinlan)

Bina eğrisel bir bölme duvar (F.8159) ile güneyde A.605 ve kuzeyde A.606 olarak adlandırılan iki Alana bölünmüştür. A.606'nın kuzeybatı köşesinde büyük bir fırın (F.8160) ve bu fırının güneyinde de bir ambar (F.8170) bulunmuştur. Güneyde doğusunda bir oturma düzeneği olan alanda (A.605) iki adet dikme çukuru (F.8165 & F.8167) belirlenmiştir. Binanın zemininde mezar izlerine rastlanmıştır ancak kazılmamıştır. Bu binada bulunan tek mezar oldukça ilginç bir özellik taşımaktadır. Binanın yıkımı sırasında güney köşesinden bireyin içeriye atıldığı düşünülmektedir. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan ilk dolgu üzerinde İskelet için herhangi bir mezar açması

bulunamamıştır. Bireyin kafatası bölge duvarına (F8159) yaslanır bir biçimde bulunmuştur (Şekil 18).

Şekil 18. Bina dolgusu içerisindeki gömü (32608). Ortofoto:Jason Quinlan

Alan 565

Mellaart tarafından Bina E.VII.32 adıyla kazılan ve sonrasında doldurulan Alan 565 geçtiğimiz yıl derin kazı planının bir parçası olarak kısmi olarak açılmıştır. Bu alandaki çalışmalar hemen batısında yer alan ve derin sondajın yapılacağı alana gelen yükü azaltmak ve bu sondajı güvenli hale getirmeyi amaçladığından alanın sadece batı kısmı kazılmıştır (Şekil 19).

Şekil 19. A.565'in sezon sonundaki görünüşü (Fotoğraf: Cristina Belmonte)

Bu küçük alandaki ve etrafındaki alanlardaki yoğun temizlik Alan 565 hakkında oldukça çok bilgi sağlamıştır. Bunlardan önemlisi, Mellaart'ın varsayımının aksine bu alanine basil başına bir ev değil; Bina 89'un kuzeydoğusunda yer alan bir yan oda olduğu ortaya çıkmıştır. Bu alanda katmanları arasında kalın bir tesviye dolgusuyla ayrılmış en az iki temel yerleşim periyodu olduğu görülmüştür. Daha erken olan yerleşimde kazılan alan kısmi olarak görülen ambar lanı ve kirli yüzeylerden anlaşıldığı üzere büyük olasılıkla yemek hazırlama ve saklama alanı olarak kullanılıyordu. Sıkı bir şekilde bağlanmış çocuk gömütü daha sonraki kullanım dönemlerine tarihlenmiş ve bu alanda işlev değişikliği olduğunu göstermiştir.

Alan 581 ve Alan 553

1960'lı yıllarda Mellaart tarafından Bina E.IX.31 olarak adlandırılmış ve Kızıl Mabet olarak da bilinen Mabet E.VIII.31'in hemen altında yer alan Alan 581'in Mellaart tarafından bırakılan duvarları Alan 553'ün bir parçası olarak ekibimiz tarafından kazılmıştır (Şekil 20). Bu kazı işlemiyle derin sondaj yapılacak alanın güvenliğini sağlamak amaçlanmıştır. Alan 581'de, Mellaart'ın ortaya çıkardığı biri batı duvarında diğeri ise güney duvarına yaslanan iki tane ocak bulunmaktadır. Bu ocakların kazımı sırasında Güney alanının karbon tarihlenmesine yardımcı olacak uygun kömür örnekleri de alınmıştır.

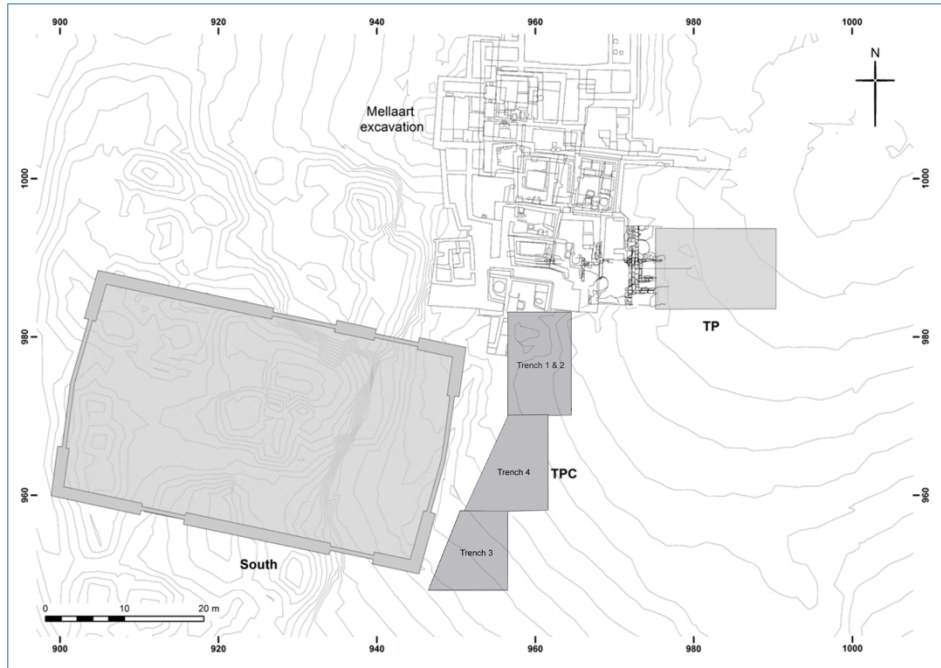
Şekil 20. A.553 (Fotoğraf: Marek Baranski)

TPC ALANI KAZILARI

Arkadiusz Marciniak, Mateusz Dembowski, Jędrzej Hordecki, Weronika Stosik

Giriş

2016 yılında TPC Alanı'ndaki kazılar Güney Koruganın hemen doğusunda yer alan 3 ve 4 no'lu açmalarda gerçekleştirilmiştir (Şekil 21). Yaklaşık 10x6m boyutlarında olan Açma 3 TPC alanının güney kısmında yer almaktadır. 8x6m boyutlarındaki Açma 4 ise Açma 3 ile kuzeydeki 1 ve 2 no'lu açmalar arasında yer almaktadır. TPC Alanı'ndaki bütün açmalar toplamda 4 kazı sezonu boyunca çalışılmış ancak bu sene Açma 1 ve 2'de kazı gerçekleştirilmemiştir.

Şekil 21. TPC Alanı

TPC Alanı'ndaki yapılan kazıların temel amaçlarından biri 2001-2008 yılları arasında kazılan TP dizisi ile Güney Alanı'nın stratigrafisi arasında bağlantı kurmaktır. Mimari, gömme uygulamaları, çanak çömlek ve obsidyen üretimi, kullanımı gibi diğer alanlarda da Güney dizisinin

sonlarından (Bina 10, Seviye Güney T) ve TP dizisinin başlangıcı (Bina81, TP M) arasındaki ilişkiyi tanımlama ve aynı zamanda Güney Alanı'nın en üst seviyeleri ile TP Alanı'nın en alt seviyeleri arasında da bir tanımlama gerçekleştirmeyi amaçlar. (Detaylı bilgi için Marciniak 2015; Marciniak et al. 2012)

Geçtiğimiz dört kazı sezonu boyunca bu alanda yoğunlaşan çalışmalarımız sonucunda kazılan açmalarda neolitik bina ve özelliklere rastlanmıştır. Açma 1 ve 2'de 4 ev (B.121, B.110, B.115, B.109), Açma 3'te de iki ev (B.122, Alan 520) gün ışığına çıkarılmıştır. Şu ana kadar Açma 4'te yapılan kazılarda neolitik sonrası dönemleri rastlanmıştır(Filipowicz et al. 2014; Marciniak et al. 2015).

Açma 4'teki Kazılar

2015 yılı kazı sezonunda B.150 olarak adlandırılan büyük bir neolitik yapının duvarları ortaya çıkarılmıştı(Marciniak et al. 2015). Bu yılki kazılarda bu yapının yapımı, sonrasındaki kullanım özellikleri ve periyodik yeniden inşası gibi detaylar ortaya çıkarılmıştır. Binanın son fazındaki temel öğeler ortaya çıkarılmış ve tamamıyla kazılmıştır (Alan 594) (Şekil 22). Belirgin bir zemini olan (F.8276) bu bina doğu duvarına yakın 4 platform, güney ve merkezi alanlarında da 3 platformdan oluşmaktadır. Bu unsurlardan hiçbiri binanın orjinal yapımını gösteren ayrıntılar barındırmadığından aşağıda açıklanacak bina tarihçesi bir ön yorumlama şeklinde düşünülmelidir.

Şekil 22. B.150- A 594 Açma 4

B.150 büyük ihtimalle uzun bir süre kullanılmıştır. Yapının en az üç kere tekrar inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yapının son fazında (Alan 594) oldukça belirgin ve iyi bir şekilde korunmuş kirli alan bulunmaktadır. Bu kirli alan zemini (F.8276) benzer dokuya sahip ve gri siva ve çok ince katları olan onarma katmanlarına sahip üç belirgin depozit dizisinden oluşmaktadır. Zeminin güney kısmı kısmen daha sonraki dönemlerde inşa edilen B.152'nin duvarları altında kalmıştır. Bu zemin oldukça temiz olup çok az sayıda hayvan kemiği, çömlek kırığı ve obsidyen bulunmuştur. Binanın kuzey bölümünde bir adet küçük ateş alanı (F.8290) ortaya çıkarılmıştır. Bu ateş alanının altında daha önceki bir döneme ait bir ocak olduğu gözlenmiştir. Yapının güney kısmında da bir platform (F.3873) üzerinde birbiri üzerine yapılmış bir ocak ve 3 fırın ortaya çıkarılmıştır. Bu platform daha önceki döneme ait bir platformun üzerine kısmen oturacak şekilde yapılmıştır. Uzun bir süre kullanıldığı ve sayısız ateş alanı barındırdığı düşünülmektedir. Bu düzenli, belirgin bir zemini olan ve 20 cm yüksekliğinde duvarları bulunan fırın üst üste yapılmış ateş alanlarının en dikkat çekenini olarak kabul edilmektedir (Şekil 23).

Şekil 23. A.584- Fırın (F.8278) Açma 4

2016 yılının en ilginç buluntularından biri de Şekil 24'te verilen B.150'nin erken kullanım fazlarında yer alan büyük bir fırının kuzeyinde bütün bir halde bulunan seramik kaptır. Kap dairesel bir çukurun (F.3850) ortasına yerleştirilmiş olarak bulunmuştur. Söz konusu fırın ve ilgili zemin katmanı 2016 sezonunda tamamen kazılamamıştır.

Alan 594'ün merkezi ve güney alanlarında yer alan iki platform önemli bir mimari öge olarak dikkat çekmektedir. Daha erken döneme ait olan platform (F.8284- Şekil 25) B.150'nin güney duvarlarına dayanacak şekilde yapılmış dikdörtgen formu bir platformdur. Diğerinin de (F.8279) yine aynı kronolojik döneme tarihlenebileceği düşünülmektedir. Bu platform diğerlerine nazaran oldukça hassas bir şekilde inşa edilmiş ve doğu, kuzey ve batı yanlarına dış yüzey kaplamaları da

dahil olmak üzere çok sayıda modifikasyon geçirmiştir. Bu işlem ile platform kuzeye doğru genişlenmiştir.

Şekil 24. A.612 Bütün kap (F.3850), Açma 4

Şekil 25. A594, Platform (F.8284), Açma 4

B.150'nin son kullanım fazının en dikkat çekici öğesi yapının doğu duvarına yakın yapılmış 4 platform ve 3 oturma alanıdır. Bu diziler kuzeybatından güneydoğuya doğru şöyle sıralanabilir : (i) platform: F.3857; (ii) oturma alanı: F.8298; (iii) platform: F.8289; (iv) oturma alanı: F.8299; (v) platform: F.3855; (vi) oturma alanı: F.3859; and (vii) platform: F.8275 (Şekil. 26). Bu bir dizi platform ve oturma alanları içerisinde sadece merkezi noktada yer alan platform (F.3855) kazılmıştır. Bu platformun yaklaşık 3 cm kalınlığında homojen beyaz bir sıvayla kaplandığı, daha öncesinde de özenle seçildiği düşünülen bej renkli bir kum katmanı gözlenmiştir. Bir önceki

döneme ait platforma ulaşmadan organik malzeme de içeren koyu kahverengi kum katmanı bulunmaktadır. Bu platformda iki adet mezar ortaya çıkarılmıştır (F.3868 ve F.3867).Ancak, her iki mezar da tam olarak kaldırılmamıştır.

Şekil 26. A.594- Oturma alanları ve platformlar, Açma 4

Platform F.3855'in kuzeydoğu kısmındaki onarma katmanında, B.150'nin doğu duvarının yanında ve F.3867no'lu mezar açmasının kuzey köşesinde iki tane bütün antropomorfik figürin bulunmuştur (Şekil 27). Platformun yapım dönemi ve hemen yakınındaki mezarla aynı döneme tarihlenebilecek bu obje dolgusu iki kat kahverengi kumu takiben bir kat homojen koyu gri katmandan oluşmaktadır. Bu dolgunun üzerine 3 cm kalınlığında beyaz sıvanın yapılmış olduğu görülmüştür. Büyük olan figürin (20736.x1) mermerden yapılmış olup 17cm uzunluğunda, 11 cm genişliğinde ve 9 cm kalınlığındadır (Şekil 1). Bir kilodan ağır olan bu figürinin elleri göğüslerin altında birleştirilmiş hafif kenarlara doğru genişlemiştir. Gözler, ağız, çene, boyut katmanları ve baş arkası katmanı betimlenmiştir. Eller ve ayaklar vücut boyutlarına göre oldukça küçüktür. İkinci figürin 20736.x3 (Şekil 2) büyük figürinin hemen güneyinde kireçli bir toprak topağı içerisinde bulunmuştur. Figürinin başının yakınlarında bir parça galen ve 2 mavi boncuk bulunmuştur. 7cm uzunluğunda ve 4cm genişliğinde ve 55 g ağırlığında olan figürin kireçtaşından oyulmuştur. Figürinde gözler, burun ağız ve kulaklar oldukça gerçekçi bir biçimde işlenmiştir. Başın üzerinde iki delik bulunmaktadır. Eller göğüs altında birleştirilmiş ve bacaklar bitişik bir haldedir. Detaylar için lütfen Figürin bölümüne bakınız.

Şekil 27. Mermer figürin A.594, Platform F.3855

Bina 150 TPC Alanı'nın bu bölümündeki en eski bina olmasının yanı sıra Doğu Höyük'teki TP ve TPC alanlarındaki en büyük evlerden biridir. Stratigrafik pozisyonuna ve yapım karakteristiklerine bakılarak binanın Seviye TP-M bir başka deyişle Seviye III/IV Mellaart sıralamasına tarihlenmesi mümkündür. Bu seviyenin klasik Çatalhöyük yerleşiminin son fazı olduğu düşünülmektedir. Binanın TPC Açma 2'deki B.121 ve Açma 3'teki B.122 ile aynı dönemlerde kullanıldığı düşünülmektedir (Marciniak et al. 2013).

Alan 493'te bulunan dolgulardan anlaşıldığı üzere B.150 terk edildikten sonra B.152 olarak adlandırılan yeni bir neolitik bina yapılmıştır. Bu yeni binanın bazı unsurları 2016 yılı kazı sezonunda açığa çıkmış ve bina 2016 kazı sezonunda tamamen kazılmıştır. Binanın güney kısmı kazı alanı dışında kaldığından sadece kısmi bir şekilde tanımlanabilmiştir. Kuzey kısmında hangi amaçlara hizmet ettiği belirlenememiş üç küçük oda bulunmaktadır. Herhangi bir zemin ya da yapı içi mimari unsurlara rastlanmamıştır. Bu binanın B.150'nin yeniden yapıma sürecinde Çatalhöyük'ün en son neolitik kullanım seviyelerinin yapısal karakteristiğini taşıdığını söylemek mümkündür.

Bu yıl kazılar B.152'nin kuzeybatı-güneydoğu duvarları ve iki adet bunları dik kesen duvarlar (F.3850, F.3851) üzerine yoğunlaşmıştır (Figure 28). Bu duvarların birbirine bağlanmış olduğu aynı zamanda yapıldıklarını ve aynı evin parçaları olduğunu düşündürmektedir. Bütün bu duvarların B.150'nin son kullanım fazının üzerine oturduğu görülmektedir. Kuzey duvarı (F.3852) hemen altında yer alan F.8257 ve F.8258 no'lu öğelerin üzerine inşa edilmiştir. En doğuda yer alan dik duvar (F.3850) F.8259 olarak tanımlanmış duvarın hemen üstüne yapılmıştır. Güneye doğru kuzey duvarına dik küçük bir duvar (F.3851) F.8250'in hemen altına yapılmıştır (Marciniak et al. 2015). Bu duvarın B.150'nin doğu duvarının kasti olarak kaldırılmasından sonra yapıldığının ve kerpiç tuğlaların bu yeni duvarda kullanıldığına dair izlerin bulunduğu altı çizilmelidir.

B.152'nin duvarlarının kalıdırılmasıyla B.150'nin son kullanım fazının tanımlanması mümkün olmuştur.

Şekil 28. B.152 Kalan duvarlar , Açma 4

Açma 3'teki Kazılar

2016 kazı sezonunda Açma 3'teki kazılar alanın merkez ve güney kısımlarına yoğunlaşmıştır. 2013 yılında tespit edilen büyük bir saklama odasının (A.493) ince uzun bir alan parçası (A.521) bu yıl tamamen kazılmıştır. B.122'nin son dönemlerine ait olan bu uzun alan ile güney ve merkez alanlarındaki yapıların arasındaki ilişkiyi tanımlamak amaçlanmıştır.

Alan 521 kuzey(F.3891),güney (F.8253) ve batı (F.7194) duvarları arasında yer almaktadır. İşlevselliği tanımlanamayan bu alanın bir platform/zemin (F.8294) olduğu düşünülmektedir. Bu alan sonradan heterojen taş dolguyla kapatılmıştır. Bu sezonki kazılarda henüz en erken dönemi tanımlanamamış olsa da B.122'nin birden fazla geçirdiği modifikasyon süreçleriyle bir tarihçesini çıkarmak mümkün olmuştur. Binadaki ilk büyük yeniden yapım süreci A.493'ün inşası olmuştur (Marciniak et al. 2013, 2015). Büyük ihtimalle binanın doğu platform içine yapılmış olduğu düşünülse de buy an oda yapılmadan önce orijinal binanın boyutları tam olarak tahmin edilememiştir. A.493 ile duvarlarındaki geometrik resimlerle dikkat çeken A.562 arasındaki zaman dilimini kestirebilmek mümkün değildir ancak bu dönem sonrasında yapılan yeni iç düzenlemeler bu alan kapatılmıştır (A.517). A.517 ile A.521 arasındaki stratigrafik ilişki bu yıl tekrar gözden geçirilmiş ve her iki yapı ögesinin de aynı dönemlere tekabül ettiği sonucuna varılmıştır.

A. 493'ün asıl kullanım amacı henüz belirlenmemiştir. B.122'nin son kullanım fazına kadar kullanıldığı bilinen bu alanın en başından itibaren depolama alanı olarak kullanıldığını söylemek doğru olmayacaktır. A.493 ile A.521 arasındaki geçiş küçük bir delikten olmaktadır. Bu da B.122'nin batı kısmı inşa halindeyken A.493'ün kullanılmaya devam edildiğini ve daha sonrasında seramonisel bir karaktere dönüştürüldüğünü (A.562) göstermektedir. Buna göre, dış duvarları geometrik desenlerle boyandığında da hala depolama mekanı olarak kullanılmış olmalıdır.

A.521'den A.493'e emekleyerek geçilebilecek bir deliğin varlığı A.562'nin kullanımı boyunca A.493'ün nasıl kullanıldığına dair net bir açıklama sağlayamamaktadır. Bu girişi tanımlamak için TPC Alanı'nın çalışma kapsamının dışına çıkmak gerektiğinden netleştirilememiş bir konu olarak kalmıştır. A.493'ün kasti olarak yakıldığı ve sonrasında deliğin bir grup kerpiç tuğla ve tuğlaya benzer dolguyla kapatıldığı bilinmektedir. Bu delik A.521'in zemin/platformunun altında kalmıştır.

Bu kazı sezonu A.562 ve Aç517'nin zemin katmanlarını kazmayı amaçlamamıştır ancak A.562'deki çalışmalar radyokarbon tarihlleme projesi için örnek alınmasını sağlamıştır. Bu sezon bu alandaki doğu platformunun batı köşesinde bir 0.75 x 0.22 x 0.30 m. podyum/kaide ile oldukça kötü durumda bir bukranyum (31803.x1) gün ışığına çıkarılmıştır.

Bu yılki kazılar Açma 3'ün kuzey kısmının stratigrafisinin de tanımlanmasına yardımcı olmuştur. Geçtiğimiz yıl kazılan A.520'nin hemen altında A.574 ve A.575 gelmektedir. En eski tarihli dizi A.515'tir. B.122'ye ait A.562, 517 ve 521'deki kazılar A.574 ve A.575'in karakteristiklerini ortaya çıkarmayı ve stratigrafik ilişkiyi tanımlamayı amaçlamıştır. Her iki alanın kuzey duvarları F.7176 no'lu duvara yaslanmaktadır ve duvar yükseklikleri aynı seviyededir. Dolayısıyla, bu iki alanın aynı zamana tarihlenebileceği düşünülmektedir.

Dört belirgin duvara sahip olan Alan 574 (F.7484-batı,F.7485-kuzey, F.7487-doğu ve and F.7488-güney), Açma 3'ün güney kısmının doğusunda yer almaktadır. Güney ve kuzey duvarlar post neolitik müdahalelerle yok edilmiştir. F.7488 kodlu duvar Helenistik çan şekilli çöp alanı tarafından budanmıştır. Benzer şekilde kuzey duvarı oval bir çukur ile bozulmuştur. A.574'teki çalışmalar dolguların temizlenmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Açma 3'ün merkez-batı tarafında yer alan A.575 in iki duvarı TPC açma limitlerinin dışında bulunmaktadır.

Değerlendirmeler

2017 kazı sezonunda Açma 4'teki temel amaç B.150'nin bütün kullanım fazlarının kazılması olarak belirlenmiştir. Açma 3'te ise Alan 515, 574 ve 575'in stratigrafik ilişkisinin yanı sıra Bina 122 ve Bina 133 arasındaki ilişkinin belirlenmesi olarak planlanmıştır. Bütün bu çalışmaların sonucunda da TPC alanı ve Güney Alanı arasındaki stratigrafik ilişkinin netleştirilmesi mümkün olacaktır.

Teşekkürler

Aşağıda adı geçen lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine önemli katkılarından dolayı şükran borçluyuz: Anna Haberland, Karolina Joka, Anna Rybarczyk, Mikołaj Budner and Maciej Chyleński. TPC Alanı'ndaki 2016 yılı kazıları Polonya Bilim ve Yüksek Eğitim Bakanlığı'nın 3085/Kultura/2014/2 no'lu projesi tarafından desteklenmektedir.

Referanslar

Filipowicz, P., K. Harabasz & J. Hordecki 2014. Excavations in the TPC Area. Çatalhöyük 2014 Archive Report, pp. 72-79

Marciniak, A. 2015. A new perspective on the Central Anatolian Late Neolithic: the TPC Area Excavations at Çatalhöyük East. In S. R. Steadman and G. McMahon (eds), The Archaeology of Anatolia: Recent Discoveries. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Marciniak, A., P. Filipowicz & A. Mickel. 2012. The excavations of the TPC Area in the 2012 season. Çatalhöyük Archive Report 2012, pp. 62-75.

Marciniak, A., P. Filipowicz, E. Johansson & A. Mickel, 2013. The excavations of the TPC Area in the 2013 season. Çatalhöyük 2013 Archive Report, pp. 74-93.

Marciniak, A., P. Filipowicz, J. Hordecki & A. Mickel, 2015. The excavations of the TPC Area in the 2015 season. Çatalhöyük 2015 Archive Report, pp. 72-83.

2016 İNSAN KALINTILARI

Scott D. Haddow, Barbara Betz, Marco Milella, Eline M.J. Schotsmans, Christopher J. Knüsel and Sophie V. Moore

Giriş

2016 yılında İnsan Kalıntıları Ekibi Christopher Knüsel (Bordeaux Üniversitesi), Scott Haddow (Bordeaux Üniversitesi), Eline Schotmans (Bordeaux Üniversitesi), Barbara Betz (Ohio Devlet Üniversitesi), Marco Milella (Zürih Üniversitesi), Evan Garofalo (Arizona Devlet Üniversitesi), Jessica Pearson (Liverpool Üniversitesi) ve Sophie Moore'dan (Brown Üniversitesi) oluşmuştur. Otuz dört tanesi neolitik (20 Güney Alanı'ndan, 14 kuzey alanından) olmak üzere toplamda 35 tane mezar kazılmıştır.

Kuzey Alanı Neolitik mezarları

Bina 5

F.3808, Sk (22195, 22196), Mezar Açması (22193), Dolgu (22194)

Mezar yeri (F.3808) iki adet ikincil gömülmüş birey kemiklerinden oluşmaktadır. Üsteki gömü sk (22195) doğu-batı doğrultusunda yer alan yeri değiştirilmiş bir kafatası aks ve apendiküler kemiklerden oluşmaktadır. Kemiklerin dış yüzeylerinde ve hemen etrafındaki topraktaki fitolit yoğunluğundan anlaşıldığı üzere kemiklerin bitkisel bir malzemeyle sarıldığı düşünülmektedir. Fitolit izleri kemiklere dik gelecek şekilde kalın demetler halinde gözükmektedir. Uzun yıllar dış etkenlere açık B.5'in hemen zemin yüzeyine yakın olduğundan kemikler oldukça kötü durumdadır. Bu kemik yığınının hemen birkaç santimetre aşağısında zincifre ile boyanmış organik bir kap içerisinde bir kafatası bulunmuştur. Bu kap yuvarlak, ahşap tabanlı ve bir sepet gibi organik bitki malzemesinden örülmüş bir kaptır. Bu kabın içerisinde kafatası dik olarak doğuya bakacak şekilde yerleştirilmiştir. İki adet çakmaktaşı bıçak, obsidyen uçlar, topuz başı, deniz kabuğu gibi detayları diğer bölümlerde verilmiş bir dizi obje bulunmuştur.

Bu iki bireyin birlikte gömülüp gömülmediği belirlenememiştir. Kemiklerin oldukça kötü korunmuşluk durumunda olması bu kemiklerin hemen altında bulunan kafatasına ait olup olmadığını belirlememizi zorlaştırmaktadır. İleride yapılabilecek bir aDNA analiziyle bunu belirlemek mümkün olabilecektir.

F.3810, Sk (32205), Mezar Açması (32200), Dolgu (22199, 32201)

F.3810 A.154'ün batı tarafında yer alan platformun güneyinde yer alan birincil bir gömüt yeridir. Birey sıkıca bağlanmış bir şekilde sol tarafına doğru yatırılmış halde bulunmuştur. Bu mezar açmasının kuzey köşesi başka bir mezar açması dolayısıyla tahrip olmuştur. Bu mezarda herhangi bir eser bulunmamıştır. Bu mezar dolgusunun pH'ı 7.43 düzeyinde çıkmış ve iletkenliğinin de 7.742mS (Munsell color 10 YR 6/3 donuk kahverengi) olduğu belirlenmiştir. Kemiklere yakın topraktan alınan örnekte ise pH 7.51 çıkmış ve iletkenliğin de 7.363mS (Munsell color 10 YR 6/4 sarımsı kahverengi) olduğu görülmüştür.

F.3813, Sk (22197), Mezar Açması (32206), Dolgu (32207)

A.154'ün güney köşesindeki platformun altından çıkan (F.3813) ve yaşları 6-8 ve 10-12 arasında olduğu düşünülen iki bireye ait mezar dolgusunun Mezar dolgusunun pH'ı 7.31 ve iletkenliği 8.251 mS (Munsell color 10YR 6/3 donuk kahverengi) iken kemiklerin yakınından alınan toprak örneklerinin pH'ı 7.58, iletkenliği ise 7.478mS olarak belirlenmiştir.

Bina 48

F.3814, Sk (32211), Açma (32209), Dolgu (32210, 32212)

A.239'un güney batı kenarına yerleştirilen ve daha sonradan hiç açılmamış bir çocuğa ait olan bu mezara (F.3814) ait kafatası oldukça bozulmuş olmasına rağmen diğer kemikler oldukça iyi durumda bulunmuştur. Mezara ait gömü eşyası bulunmamıştır.

Bina 131

F.7962, birincil gömü Sk (31705), ikincil gömü Sk (22685, 22686, 31704, 31706, 31707), Açma (22680), Dolgu (22678)

B.131'in yan odasının kuzeydoğusunda bulunan birinci gömü (F.7962-Sk.31705) yaklaşık 15 yaşlarında bir bireye aitken bulunan diğer iskeletler bebekten ergene kadar farklı yaşlarda insan kemikleri içermektedir. Bu mezar 2015 yılında kısmen kazılmış ve bu sezonda tamamlanmıştır. Burada bulunan kemiklerin B.131'in yakılması sürecinden etkilendiği gözlenmektedir. Yine yangından etkilenen ahşap elemanlar da kemiklerin üzerine iyice yapışmıştır. Bu mezar dolgusunda boncuk, deniz kabuğu ve obsidyen alet bulunmuştur. En altta yer alan Sk (31705) en iyi durumda bulunan ayakları gövdeye sıkıca bağlanmış şekilde kuzeye bakar şekilde çıkarılan iskelet olmuştur.

Projenin antrakologu Ceren Kabukçu ahşap bir çubuk ya da küçük bir dalın badem odunu olduğunu tanımlamıştır. Ancak laboratuvar sonuçlarıyla bu gözlemin desteklenmesi gerekmektedir. Kafatasının altında boyun kısmında ve uzun kemiklerde rastlanan turuncu renkli organik maddenin gömülme sırasında boynuna sarılı olan hayvan derisi olduğu düşünülmektedir. Bu sarmalama diğer vücut parçaları eklenirken kemiklerin yerlerinin değişmemesini de bir ölçüde açıklamaktadır. Biraz daha kalın sarımsı-turuncusu bir organik madde sol alt kaburga kemiklerinde gözlenmektedir. Benzer izler sol bilekte de görülmektedir. Bunun bir ihtimal deriden ya da posttan yapılan bir süs eşyası olduğu ve çürüme ve yukarıdan gelen yüklerle birlikte mezar sıkışırken karın boşluğuna gelmiş olabileceği düşünülmektedir.

F.7963, birincil gömü Sk (30040, 30044), ikincil gömüler Sk (30043, 32322, 32330, 32369), Açma (22681), Dolgu (22676, 30036, 3008, 30039, 32390)

Kazısı tam olarak tamamlanmamış F.7963, birincil, ikincil ve üçüncül olarak gömülmüş en az 6 birey mezarından oluşmaktadır. Birbiri içine geçen mezar açmaları gömme aşamalarının tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bütün bir mezar dizisinin yorumlanması için tamamının kazılması gerekmektedir. Ancak, ilk gözlemler aşağıda aktarılmıştır.

F.7963 no'lu mezar alanının en kuzeyinde yer alan gömü olan Sk(30040)'ın cinsiyeti tespit edilememiştir. Bu insan kalıntılarının üzerine sıva malzemesinin uygulandığı görülmüştür. Sağ bilekteki kemiklerin yerlerinin değişimine bakarak bu bireyin buraya gömüldüğünde kısmi olarak çürümüş olduğu anlaşılmaktadır. Bu sıvanın içerisinde bireyin pelvis ve kuyruksokumu kemiklerinin etrafında tekstil izlerine rastlanmıştır. Sıva dolgunun (32390.s4) pH'ı 8.02, iletkenliği ise 6.887 mS (Munsell color 10YR 7/1, açık gri) olarak belirlenmiştir.

Sk (30044) ayakları gövdesine sıkıca bağlanmış şekilde F.7963'ün güney kısmında bulunan bir sırtüstü bir birey mezarıdır. Vücudun üst kısmı oldukça gevşektir. Ört bıçak sağ önkolun kenarında bulunmuştur. Sol önkolun altında ince turuncu-kahverengi organik bir iz (30044.s6) görülmektedir. Benzeri bir iz sağ ayak bileğinin etrafında da gözlenmiştir.

Sk (32330)'da kafatası kırmızı bir pigment ve beyaz bir katmanla kaplanmıştır. Bir hayvan oyuğu yüzünden bozulmuş olduğu düşünülen bu iskelet kısmi olarak kazılmıştır. Sk (32369) gevşek bir kafatası içermektedir. Bu kafatasının yakınlarında iki adet kalça kemiği bulunmuştur. Bu dolguların pH'ı 7.72 ile 7.99 arasında değişirken iletkenliği de 14.13mS (Munsell color 10YR 5/1 gri) ile 4.582 (Munsell color 10YR 5/1 gri) arasında değişmektedir.

F.7982, Sk (32324), Açma (30089), Dolgu (30086, 30090, 30091, 30092)

F.7982, F.7950 no'lu platformun içinde bulunan büyük ihtimalle yetişkin bir kadına ait birincil bir gömüdür. Beden dizler karına çekilmiş şekilde bulunmuş ve baş doğuya dönük bulunmuştur. B.131'in yakılmasından etkilenen kemiklerin arasında karbonlaşmış beden parçaları da

bulunmuştur. Pelvis, karın bölgesi ve kafatasının içinden örnekler alınmıştır. Bireyin sol diz hizasından ve sağ elinin yakınlarında ahşap bir kap (30092.x1) bulunmuştur. Bu kalıntılarla birlikte çok sayıda boncuk, bilet etrafında bilezik ve boyun çevresinde kolye bulunmuştur.

Bina 132

F.7738, Sk (32043), Açma (32037), Dolgu (32036)

F.7738 kuzeydoğudaki platformun içinde bulunan birincil bebek gömütüdür. Baş kuzeye bakmakta ve diğer mezarlarla benzer şekilde dizler karna çekilmiş şekilde bulunmuştur. Bu mezarda herhangi bir eser/mezar hediyesi bulunmamıştır.

F.7739, Sk (32045), Açma (32039), Dolgu (32040)

F.7739, doğuda yer alan platformun ortasında yer alan bir çocuğa ait bir gömüttür. Bu mezarın belirgin bir gömme sürecinden geçtiğini gösteren izler vardır. Mezarın tabanı bir deri ya dapost organik malzemeyle kaplanmış ve ek olarak kırmızı bir pigmentle renklendirilmiştir. Kemiklerin üzerindeki beyaz bir kalıntı (büyük ihtimalle fitolit) gömme işleminden önce bedenin sarıldığını göstermektedir. İskelette eksik olmamasına rağmen kemiklerin büyük bir çoğunluğu kırıktır. Kafatasında gözlenen beyaz kalıntı vücuttakilerden farklı bir malzeme kompozisyonu sergilemektedir. Bu mezarda herhangi bir eser bulunmamıştır. Mezar dolgusunun pH'ı 7.57 iletkenliği ise 10.43 mS (Munsell color 10YR 5/3 kahverengi) olarak tespit edilmiştir.

F.7748, Sk (32097), Açma (32091), Dolgu (32092)

F.7748, oldukça sıkı şekilde bağlanmış bir bebeğe ait bir mezardır. Kafatası en üstte bulunmuş dolayısıyla bedenin oturur biçimde konulduğu anlaşılmaktadır. Bu mezarda herhangi bir mezar eşyası bulunmamıştır.

Güney Alanı Neolitik Mezarları

Alan 565

F.8008, Sk (31615), Açma (31601), Dolgu (31602)

F.8008, sıkı bir şekilde bağlanmış bir çocuğa ait bir mezardır. Kalça kemiğinin yakınlarında turuncumsu bir organik madde izi görülmektedir.

Bina 17

F.8015, Sk (21817), Açma (21811), Dolgu (21810)

F.8015, yetişkin bir kadına ait olduğu düşünölen başı batıya bakacak şekilde gevşek bir şekilde ayakları gövdeye gelecek şekilde bağlanmış bir mezardır. Okre olduğu düşünölen kırmızı bir pigment bütün iskeleti kaplamaktadır. Kalça bölgesi ve gövde ne olduğunu henüz tespit edilmemiş beyaz bir malzemeye kaplıdır. Gövdenin alt kısmında fitolit kalıntıları (sepet/mat) gözlenmiştir. Kafatasının içinde suyla taşınan sediment izlerine rastlanmıştır. Bu izler, bu bireyin buraya gömülmeden önce kısmi olarak iskelet haline gelmiş olduğunu düşündürmektedir. Bu suyla taşınan sediment vücudun başka bir kısmında görülmemiştir. Bu mezardan alınan iki toprak örneğinin pH'ları sırasıyla 8.65 ve 8.53 olurken iletkenlikleri de 262.3 µS (Munsell color 7.5YR 4/2, kahverengi) ve 260.7µS (Munsell color 7.5YR 3/2, koyu kahverengi) olarak tespit edilmiştir.

F.8017, Sk (21841), Açma (21815), Dolgu (21814)

F.8017, B.170'de bulunan oldukça kırık bir birincil gömüdür. Sağ tarafa doğru yatırılmış olan bireyin üzerinde çok yoğun miktarda fitolit bulunmuştur. Bu mezardaki kemiklerin neden bu kadar çok kırık olduğunu anlayabilmek üzere mezar dolgusundan iki örnek alınmış ve aynı bina içerisinde çok iyi korunmuş mezarların dolgularıyla karşılaştırılmıştır. Ancak, çıkan sonuçlarda her iki mezarın da benzer alkali düzeyine sahip olduğu (8.68 ve 8.62) ve bu kırılmaların başka faktörlerden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

F.8027, Sk (21856, 21858), Açma (21857), Dolgu (21852)

F.8027'de bir yetişkin kadın ve bir çocuk mezarı bulunmuştur. Yetişkin birey sol tarafı üzerine yatırılmış ve başı kuzeye bakar haldedir. Çocuk yetişkinin sol omuz hizasına yerleştirilmiştir. Kafatasları birbirine dokunur biçimde duran bu iki bireyin de öldükten hemen sonra gömüldükleri anlaşılmaktadır. Her iki mezarda da mezar hediyesi bulunmamıştır.

Bina 80

F.7418, Sk (19151, 19152), Açma (19143), Dolgu (19142)

Binanın kuzeybatıdaki platformunda iki adet mezar çukuru bulunmuştur. F.7418, bu platformda bulunan iki adet yetişkin bireye ait bir mezardır. Her iki birey de sol taraflarına doğru yatırılmış ve kafatasları batıya ve kuzeye bakar şekilde yerleştirilmiştir. Arkada olan bireyin sağ elinin diğer bireyin boynunun altında bir noktaya geldiği görölmektedir. Gömülerden birinin karın bölgesinde bir iğne bulunmuştur. İskeletlerden birinin kalça kemiği kaldırılırken bir işlenmiş kemik iğne daha

bulunmuştur. Bu iğnelerin bedeni saran bir örtü/kefeni tutturmak için kullanıldığı düşünülmektedir. Boyun omurlarının altında da siyah bir seramik parçası bulunurken sol diz yakınlarında da bir deniz kabuğu parçası çıkmıştır.

F.7420, Sk (19159, 19166), Cut (19158), Fill (19157)

F.7420, yine bu platformda bulunan yine iki bireye ait bir mezardır. Bir ergen ve bir çocuğa ait olan bu insan kemikleri sol tarafları üzerine yatırılmış ve yüzleri güneybatıya bakacak şekilde bulunmuştur. Bu mezara ait mezar hediyesi/eser izini rastlanmamıştır.

F.7419, birincil Sk (19148), birincil zarar görmüş Sk (19154), Cut (19149), Fill (19147)

Binanın kuzeydoğu platformunda ise üç adet mezar çukuru gün ışığına çıkarılmıştır. F.7419, ilk olarak 2014 yılında kısmen rastlanan ve bu sezona kadar kazılmamış bir mezardır. Bir çocuğa ait olan bu mezar F.7427 kayıt numarası verilen daha erken bir dönem mezarının üstüne gömülmüştür. Bu mezara ait mezar hediyesi/eser izini rastlanmamıştır. Bu platformda rastlanan iki mezardan biri (F.7422) bir ergene ait birincil gömü iken diğeri (F.7427) bir yetişkine aittir. Yetişkin birey gömütünün sol femur, tibiya fibula, sol leğen kemiği bulunamamıştır. Daha sonraki dönemlerde bu alanın kazıldığı F.7404 no'lu mezarın bulunduğu bilinmektedir.

Bina 160

F.7821, Sk (32618), Cut (22397), Fill (22396) - F.7828, Sk (32437), Cut (32448), Fill (32403)

Bu binada yer alan A.551'in doğu platformunda bir adet yetişkin (F.2821), batı kısmında bir yetişkin (F.7828) ve bir çocuk (F.7848) mezarı ortaya çıkarılmıştır. F.7828 no'lu büyük ihtimalle erkek bir bireye ait gömü birincil gömü olup sol omuzdan sol leğen kemiğine kadar ahşap bir kalas izine rastlanmaktadır. Boğaz bölgesinde de kırmızı bir pigment izi görülmektedir. Bu mezar dolgusunun pH'ı 8.89, iletkenliği de 220.2 µS (Munsell color 10YR 5/3, kahverengi) olarak belirlenmiştir. Çocuğa ait iskelette de sol kol kemikleri hariç bütün kemikler olması gereken yerlerinde ve düzende bulunmuştur. Bu bozulma sözü edilen F.7828 no'lu bireyin gömülmesi sırasında oluşmuş olmalıdır.

Bina 161

F.7849, Sk (32608), Dolgu (32611)

F.7849, bireyin bulunma pozisyonu dolayısıyla diğer gömülerden ayrılmaktadır. Bina dolgusuna atılmış gibi görünen bu iskeletin kafatası bölme duvara (F.8159) yaslanmış halde bulunmuştur.

Yine bu mezara ait bir açma izini de rastlanmamıştır. Kafatasının yakınlarında ve alt bedende örgü dokulu fitolitler belirgin bir şekilde görülmektedir. Altçeneye ait bir azı dişi sağ kaburganın yakınlarında bulunmuştur. Bu iskeletin yakınlarında kalın bir mikrofauna tabakası bu lunmuştur. Buna benzer bir insan kalıntısı-hayvan kemiği birlikteliği 1999 yılında yapılan kazılarda Bina 6'da F.513 nolu mezarda rastlanmıştır. İskeletin yakınlarından alınan toprak örneğinin pH'ı 8.75, iletkenliği de 173.3 µS (Munsell color 10YR 4/2 koyu grimsi kahverengi) olarak belirlenmiştir.

Kuzey Alanı Kalkolitik Sonrası Mezarlar

Alan 85

F.5077, Sk (32104), Cut (32103), Fill (32102)

Alan 85'de kazılan F.5077, yetişkin bir kadına ait Roma dönemi birincil gömü yeridir. Başı batıya bakan bu birey gevşek bir şekilde gömülmüştür. Ahşap kalıntılar ve çivilerin varlığı bireyin bir tabut içine konduğunu göstermektedir. Neolitik A.85'te bulunan bu mezar açmasının pH'ı 7.47, iletkenliği ise 8.048mS (Munsell color 7.5YR 3/2 koyu kahverengi) olarak tespit edilmiştir. Omurga üzerinde belirlenen kırmızımsı pembe pigment bir kıyafet/kefen kalıntısı olduğunu düşündürmektedir. Mezar hayvan oyukları tarafından oldukça bozulmuş durumdadır. Bu mezarda, taş eserler, unguentarium, cam gözyaşı şişeleri, seramik unguentarium, kırık şişe, işlenmiş dikdörtgen bakır tabak, altın küpe, tekstil parçası, mineralleşmiş tabut ahşap, kulak tıkacı ve cam boncuk çıkarılmıştır.

Araştırma Projeleri

Marco Milella ve Christopher Knüsel tarafından kol asimetrisi üzerine bir çalışma başlatılmıştır. Dirseğin kollateral ve medyal gelişimlerinin osteometrik ölçümlerini içerecek bu projed, Josh Sadvari ve litik laboratuvarıyla beraber yapılan enthesal gelişmeler konusunda projeyenin bir devamı niteliğindedir. Bonnie Glencross ve Christopher Knüsel bir tanesi Marco Milella ile olmak üzere kafatası travması ile ilgili iki araştırma makalesi hazırlamışlardır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi ile birlikte gerçekleştirilen aDNA çalışması için örnekler hazırlanmıştır. İnsan Kemiği Kalıntıları laboratuvarı Alexandra Bayliss'in karbon 14 tarihlemesi projesi için örnek seçilmesi işlemini de üstlenmiştir. Evan Garofalo popülasyonun hareketliliği üzerine yaptığı çalışması için bacak kemiği kesitleri üzerinde incelemeler yapmış ve veriler toplamıştır. Jessica Pearson, kararlı hafif izotop analizleri (diyet tanımlanması ve göç hareketliliği için radyogenik strontium (⁸⁷Sr/⁸⁶Sr), sulfur ve oksijen) için dış örnekleri almış ve bu örneklerin hazırlanmasında yer almıştır. İkincil ve üçüncül gömüler üzerinde çalışmasına destek olmak üzere Scott Haddow uyluk kemiği örneklerinin kemik erozyonu ve kristalleşme değerleri için örnek seçimi yapmıştır. Eline Schotmans mezar topraklarının içeriği, gömü hazırlık uygulamalarını daha iyi tanımlamak için yürüttüğü çalışma için örnekler almış ve Bina 131'den çıkan beyin örneği başta olmak üzere

diğer beyin kalıntılarını da incelemeye almıştır. Sophie Moore mezar konumsal analizine devam etmiş ve aynı zamanda Roma ve orta çağa tarihlenen mezarların içinden çıkan küçük buluntuları da çalışmıştır. Son olarak, Barbara Betz dış stres belirtileri üzerindeki doktora çalışması için yeni gömütlerdeki dış aşınmalarını inceleme ve modelleme çalışmasına devam etmiştir.

Yerinde Toprak Analizi

Toprak koşulları hakkında genel bir fikir sahibi olmak için Kuzey Alanı'ndan 10, Güney Alanı'ndan 7 mezar dolgusu olmak üzere 17 toprak örneği üzerinde pH ve iletkenlik analizi yapılmıştır. Kemik korunması su, asitlik, oksijen gibi çevresel faktörler ile ölüm sonrası gömülme öncesi bedene neler olduğu gibi sosyokültürel faktörlerin ortak bir sonucu olarak farklı seviyelerde gözlenmiştir. Kuzey Alanı'ndan pH değerinin 7.31 ile 8.02 arasında değiştiği ve Güney Alanı'nda da 8.53 ile 8.89 arasında değiştiği gözlenmektedir. Bu, her iki alanında nötr ile alkali arasında yer aldığını göstermektedir. Genel olarak kemikler nötr ya da az alkali koşullarda daha iyi korunabilmektedir. Bu da Çatalhöyük'teki bütün mezarların çok iyi korunmuş olması gerektiğini düşündürtebilir. Ancak, sit alanı içerisinde bulunan insan kemiklerinin korunma düzeyi çok geniş bir spektrumda yer almaktadır. Çatalhöyük'te kazıcı arkeologlarca tanımlandığı haliyle kemikler üzerinde yer alan 'beyaz tuzlar' da kemik korunmasında önemli bir etkiye sahiptir. X-ray difraksiyon ve Elektron Mikroskopi ile incelendiğinde merceksi alçıtaşı olarak belirlenen bu birikim kuru ve yarı kuru alçıtaşı içeriği olarak zengin olan topraklarda görülmektedir. Alçıtaşı ($\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$) varlığı ve alkali pH ölçümleri kalsiyumca zengin olan kemikler üzerinde birikimlere neden olmakta ve bu da kemiğin bozulmasına neden olmaktadır.

Bu doğal olarak oluşan alçıtaşı birikintileri Kuzey Alanı'nda daha sıklıkla gözlenmektedir. İletkenlik ölçümleri, topraktaki çözülmüş tuzlardaki ve topraktaki ionların konsantrasyonunu ölçmektedir. Buna göre Kuzey Alanı'ndan 4 ve 14mS arasında değişen iletkenlik, Güney Alanı'nda 173 μS ve 262 μS arasında değişmektedir. Bu da Kuzey Alanı'nda daha çok tuz bulunduğunu ve mikro-çevresel faktörlerin farklılığını kanıtlamaktadır. Alçıtaşı ise kemik üzerinde mercimek boyutunda birikmeye neden olan önemli bir çözülebilen tuz örneğidir.

HAYVAN KEMİĞİ KALINTILARI 2016

Jesse Wolfhagen, Arzu Demirergi, Moussab Albesso, Julie Daujat

Kuzey ve Güney Alanları'ndaki Hayvan Kalıntıları

2016 yılında ana kazı alanları ve GDN alanlarından çıkan malzemeler Jesse Wolfhagen ve Arzu Demirergi tarafından çalışılmıştır.

2016 yılı hayvan kemiği laboratuvarında öncelikli ünitelerden gelen malzemeler başta olmak üzere kazı sezonu boyunca çıkarılan malzemenin incelenmesi, kararlı karbon, nitrojen, sulfur, %Nitrojen ve radyokarbon analizleri için uygun örneklerin tespit edilmesi ve izotrop analizi uzmanlarına yardım edilmesi ve önceki yıllardan kayıtları tamamlanmamış öncelikli ünitelerin kayıtlarının tamamlanması amaçlanmıştır.

Sezon boyunca Kuzey ve Güney Alanları'ndan 25000'i aşkın kemik parçası incelenmiştir. Bölge tabanlı taksonomik kompozisyon incelemesi yapılmış ve York Bölge kayıt sistemi kemik bütünlüğü ölçümlerine temel oluşturmuştur. Ortalama 2.9 bölge/parça ya tekabül eden bir bütünlük değerine ulaşılmıştır. 2012'den beri uygulanan bu York Bölgelemesi sonuçları Tablo 1'de verilmiştir. Kemik bütünlüğünün 2013 ve 2014 sezonlarında daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Ancak, bu sonucun çok sayıda ünitenin işlenmesini amaçlanmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Yaptığımız ilk incelemelerde 2012-2016 yılları arasında Kuzey ve Güney Alanları'ndan çıkan malzemeler arasında belirgin bir bütünlük farkı tespit edilmemiştir.

Tablo 1. Kaydedilmiş malzemelerin York Zone Bütünlük Kıyaslaması, 2012-2016

Year	Overall		North		South		GDN	
	Avg Zones	Count	Avg Zones	Count	Avg Zones	Count	Avg Zones	Count
2012	2.7	2672	2.9	239	2.7	2433		
2013	3.8	293	4.4	10	3.8	283		
2014	3.9	981	3.6	227	4.0	754		
2015	2.4	1522	2.9	167	2.3	1355	7.5	212
2016	2.9	1414	2.8	508	2.9	906	4.2	136

Tablo 2'de türü taksonomik olarak tespit edilebilen hayvan kemiği malzemesinin dağılımı gösterilmiştir. Çatalhöyük'te sıklıkla gözlemlendiği şekilde çıkan malzemenin büyük çoğunluğu koyun/keçi kalıntıları olmuştur. Güney Alanı için Tanımlanabilen Örnek Sayısı (NISP) B.160'da neredeyse bütün bir kedigil iskeleti bulunduğundan bir istisna teşkil etmektedir.

Tablo 2. 2016 Malzemelerinin Taksonomik Kompozisyon (NISP)

Taxon	South	North	GDN	Total
Ovis/Capra	651	493	124	1268
<i>Bos</i>	297	77	15	389
<i>Sus</i>	32	10	1	43
Cervid	16	16	2	34
Equid	46	42	11	99
Other	136	14	1	151
<i>Ovis</i>	115	65	61	241
<i>Capra</i>	11	8	9	28
Total	1178	652	154	1984
%Caprine	55	76	81	64
% <i>Bos</i>	25	12	10	20
%Other	45	24	19	36

Izotropik Örnek Tanımlanması

Hayvan Kemiği Laboratuvarı Dr. Jessica Pearson için kararlı karbon, sulfur ve nitrojen izotop analizlerine ve Dr. Alex Bayliss için %N ve AMS radyokarbon analizine uygun örneklerin seçilmesine yardımcı olmuştur. Uygun görülen örneklerin taksonomik verilerinin yanı sıra cinsiyet tayinini mümkün kılan örneklerin seçilmesine hassasiyet gösterilmiştir.

Dr. Pearson Doğu Höyük'ten (Kuzey ve Güney Alanları) toplamda 176 hayvan kemiği örneği almıştır Dr. Bayliss içinse 115 tane hayvan kemiği örneği tarihlenmek istenen dolgu ve binalar dikkate alınarak belirlenmiştir.

Öncelikli Üniteler

2009 yılından bu yana çıkan bütün öncelikli ünite malzemelerinin %65'inin bütün detaylarıyla kaydediği belirlenmiştir. Geri kalan %25'inin 2014 protokolüne göre kaydedilmiştir. Bu protokolda az rastlanır taksaların gözlenme sıklığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Yine bütün malzemelerin %8'inin kısmen kaydedildiği ve %2'lik bir kısmında henüz veritabanı kaydının yapılmadığı tespit edilmiştir.

2017 yılı hedefleri

2017 yılı içerisinde öncelikli ünitelerde yer alan ve radyokarbon tarihleme projesi kapsamına alınan bütün malzemelerin kayıtlarının tamamlanması amaçlanmaktadır. Kuzey Alanı'ndaki Alan 85 ve A.610 ile Güney Alanı'ndaki Bina 161 ve 17'inin detaylı incelenmesine devam edilecektir.

Özellikle Kuzey Alanı'ndan bulunan büyükbaş kafatasları, boynuzlar ve skapulalar çıktıkları yerlerle birlikte bir bütün halinde değerlendirilecektir. Bu analiz Güney Alanı'nda önceki yıllarda tamamlanmış büyük festival olarak yorumlanabilecek toplu tüketim aktivitelerini tanımlamaya yönelik çalışmaların bir devamı olacaktır.

TPC Alanı Hayvan Kemiği Kalıntıları

2016 yılında TPC Alanı hayvan kemiği analizleri Polonya Bilimler Akademisi tarafından desteklenmiş ve 2015 yılında çıkan malzeme üzerine yoğunlaşmıştır. TPC Alanı'ndan 39 adet molar Jessica Pearson'un izotop analizi için belirlenmiştir.

Bu sezon toplamda 3216 kemik incelenmiş ve bunlardan 1303 tanesi tanımlanabilmiştir. Tablo 3'te TPC alanındaki toplam çalışılmış memeli kemiği dağılımı verilmiştir.

Tablo 3. TPC Alanı Hayvan kemikleri

TPC Area	NISP	%
N indeterminate species	6424	76
N determined species	2195	26
NISP mammal TOTAL	8628	-

Oldukça yüksek sayıda tanımlanamayan kemik bulunması kemiklerin kırıklar halinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kırıkların bir kısmının insan ya da otçul/etçil aktivitesinden kaynaklandığı söylenebilir. Dolguların farklı ortamlardan getiriliyor oluşu ve düzensiz doldurulması da bu kırıkların bir nedeni olarak düşünülmektedir. Kemiklerin kök kazınması, fiziksel ve kimyasal etkiler gibi tafonomik faktörlerden çok etkilenmediği gözlenmektedir. Gömülme sonrası tafonomik süreçlerin gözlenmemiş kemiklerin etler tüketildikten hemen sonra gömüldüğünü düşündürmektedir. Malzemelerin tafonomik tarihlerinin çıkarılabilmesi ve farklı yerlerde bulunan malzemelerle ilişkilerinin kıyaslanabilmesi için bütün yukarıda sözü edilen süreçler detaylı bir şekilde incelenecektir.

Bu sezon çalışılan malzemeler 12 adet oda dolgusundan, 6 çöp alanından ve 2 çukur dolgusundan gelmiştir. Kemiklerin büyük çoğunluğu Alan 578 ve Alan 597'den gelmiştir. Tablo 4'te de görüldüğü gibi memeli dağılımı çok büyük çeşitlilik göstermemiştir. Keçi ve türevleri

tanımlanmış kemik örneklerinin %81.1'ini oluşturmuştur. Bu kalıntıların koyun ya da keçiye olarak alt sınıflandırılması kemiklerin oldukça kırık olması ve cinsiyet ayırımında kolaylık sağlayan bazı artikülasyonların ufalanmış olması dolayısıyla mümkün olmamıştır.

Tablo 4. TPC Alanı'nda takso dağılımı

TPC AREA	NISP	% NISP
<i>Ovis/Capra</i>	828	63.5
<i>Ovis</i>	214	16.4
<i>Capra</i>	22	1.7
<i>Bos sp. (cf. taurus)</i>	195	15
<i>Equus sp.</i>	12	0.9
Cervids	3	0.2
<i>Sus sp.</i>	16	1.2
<i>Canis sp.</i>	8	0.6
<i>Vulpes vulpes</i>	4	0.3
<i>Lepus europaeus</i>	1	0.1
<i>Total</i>	1303	

Koyun (*ovis*) tanımlanmış örnek sayısının %16.3'ünü oluştururken keçi sadece 22 adet (tanımlanan kemik örnek sayısının %2'si) örneğinde tespit edilmiştir. Büyükbaş kemikleri %15'lik bir yüzdeyle bulunan kemikler arasında önemli bir yüzdeyi oluşturmaktadır. Kemikler çoğunlukla bütün ve büyük çoğunlukla alt bacak kısımlarıdır. Ancak kafatası çıkan bir hayvan örneği de gözlenmiştir (Şekil 29).

Şekil 29. A.533'ten çıkan genç büyükbaş kafatası önden görünüşü (Fotoğraf: Moussab Albesso)

Domuz, at gibi diğer büyük/orta boyutlu memeliler de tespit edilmiştir. Ancak, bunların yabani ya da evcilleştirilmiş olup olmadıkları konusunda bir sonuca varılamamıştır. Etçil türlerden de köpek (*Canis familiaris*) ve tilki (*vulpes vulpes*) kemiklerine rastlanmış ve diğer hayvan kemikleri üzerinde diş izleri belirlenmiştir (Şekil 30).

Şekil 30. Keçi cinsi kemikleri üzerindeki diş izleri, A.578(Fotoğraf: Moussab Albesso).

Bir tane tavşan (*Lepus europaeus*) ile birkaç kuş kemiği bulunmuştur. Balık, amphibian ve sürüngen türlerine de rastlanmış ancak bu kemikler toplam tanımlanmış hayvan kemiği örnekleri içerisinde bu yıl içerisinde dahil edilmemiştir. Önümüzdeki yıl bu tanımlama işlemleri gerçekleştirilecektir.

Referanslar

Bayliss, A., Farid, S., & Higham, T. F. G.

2013. Time Will Tell, Practicing Bayesian Chronological Modeling on the East Mound. In I. Hodder (Ed.), *Çatalhöyük Excavations: the 2000-2008 Seasons* (pp. 53-89, Çatalhöyük Research Project, Vol. 7). Los Angeles: Cotsen Institute of Archaeology Press.

Demirergi, G.A.

2015. Food Sharing during the Transition to Agriculture at Neolithic Çatalhöyük, Central Anatolia.
PhD Thesis, IDPAS. Stony Brook University.

MAKRO-BOTANİK KALINTILAR

Dragana Filipovic, Ceren Kabukcu, Elizabeth Stroud, Amy Bogaard

Giriş

Bu rapor, 2016 yılı kazı sezonunda yapılmış arkeobotanik çalışmaları özetlemektedir. Bu yıl arkeobotanik örnek alma sürecinde değişiklik yapılmış ve bütün örnekler bu yeni düzenlemeyle alınmıştır. Buna göre her bir kazı ünitesinden örnek alınması şart koşulmuştur. Ancak, aynı ünite içerisinde farklı katmanlar, toprak türleri ya da malzeme yoğunluğuna rastlanırsa bir üniteden birden fazla da örnek alınabilecektir. Bir örnek normal olarak 30 m sedimentten oluşmalıdır. Eğer var olan sediment daha azsa tamamı alınmalıdır. Gözle görülür biçimde bitki izi taşıyan mezarlar ve mezar dolgularından da mutlaka örnek alınmalıdır. Bir duvar kazılırken bir tuğla örneği maksimum 10 litre sediment içermelidir ancak harç örneği 30 litreye kadar toprak içerebilir. Örnekler ünitenin ortasında alınmalıdır. Eğer gözle görülür bitki yoğunluğu varsa arkeobotanist eşliğinde birden fazla örnek alınmalıdır. Kömür örnekleri de botanik örnekleri gibi alınabilir. Zeminler kazılırken grid sistemi kullanılabilir. Öncelikli ünitelerden çıkan örnekler direkt olarak flotasyon alanına getirilmelidir.

Yukarıda tanımlanan yeni örnek alma prosedürüne göre alınan örnekler sezonun başlamasından önce boyanan ve parçaları değiştirilen flotasyon tankında işlemden geçirilmiştir. Geçtiğimiz yıldan kalan TPC, GDN ve Kuzey Alanları'na ait flotasyon örnekleri ilk olarak işleme alınmıştır. 1 litreden az olan örnekler el elekleriyle işlemden geçirilmiştir. 2016 sezonunda toplam 12943 litre olan 653 örnek işlemden geçmiş ve 90 adet örnek de önümüzdeki seneye kalmıştır. Tablo 5'de kazı alanlarına göre örnek sayısı verilmiştir. Cinnebar içeren mezardan alınan örnek özel olarak işlenmiş ve diğer örneklerden ayrı olarak flotasyondan geçirilmiştir.

Tablo 5. Number of floated samples and samples from priority units by the excavation area

Excavation area	No. of floated samples in 2016	No. of samples from priority units
North	341	83
South	205	42
TPC	89	3
GDN	17	
West Mound	1	

Örnek taraması

2015'te elek taraması olarak başlayan ve 4mm, 1 mm ve 0.3mm aralıklı eleklerden geçirilen örnekler içeriklerine ve bu içeriklerin ağırlığına göre sınıflandırılmaktadır. Belirli bir kategoride malzemenin yoğun olduğu örnekler öncelikli örnek olarak işaretlenip daha kapsamlı analizler için ayrıştırılmaktadır. Geçtiğimiz yıldan kalan 45 flot örneği işleminden geçirilmiştir. TPC Alanı'ndan sadece kömürleşmiş bezelye tohumlarından oluşan ünite de çalışılmıştır

Öncelikli Üniteler

75 üniteden 128 örnek öncelikli olarak seçilmiş ve 2. Seviye arkeobotanik protokolüne göre değerlendirilmiştir (Bogaard *et al.* 2005). Seçilen üniteler fırın, ateş alanı, kirli alan gibi birincil depozit alanlarıyla dolgu ve çöp gibi ikincil üçüncül alanlardan gelmektedir. Bu alanlardan gelen örneklerde çoğunlukla tahıl atıklarına rastlanmış ve yanmış gübre içinden yabancı bitki tohumları çıkmıştır. Bazı örnekler toplanmış bitkilerden bir dizi örnek sunarken bazıları da yemek hazırlama kazaları olarak tanımlanabilecek dökülmüş yemeklerden elde edilen örneklerdir. Alan 85'ten alınan iki örnekten çıkan tahıl tanelerinin çok yüksek sıcaklığa maruz kaldığı gözlenmektedir.

Yüksek yoğunluklu örnekler çoğunlukla tahıl kabuğu/kabuk çıkarma artıklarından oluşmaktadır. Bu da bu tahıl artıklarının çoğunlukla ev içinde kullanılan ateşlere yakıt olarak kullanıldığını düşündürmektedir (van der Veen 2007).

- Unit (20761) (Fl. 12982) – TPC Alanı'nda bütün seramik kabın bulunduğu üniteden alınan örnektir. Bu kabın alt yarısında yer alan dolgu sıkıştırılmış bir halde ve daha koyu renkli olarak bulunmuştur. Yaklaşık 200 adet kömürleşmiş tane bulunduran bu dolguda Teuchrium'a ait olduğu düşünülen ot tohumları da bulunmuştur. Harmanlanmamış başak eksenini gözlenmediğinden bu tohumların ayıklandıktan sonra konulduğu ve var olan eksen izlerinin de yüksek ısıda yok olduğu düşünülmektedir (Boardman and Jones 1990).

- Unit (22351) (Fl. 12436)- Güney Alanı'nda Alan 583'teki çöp alanından alınan bir ünite. Kazıcılara göre yapım malzemesi, hayvan kemiği, kırıl objeler gibi malzemelerin atılma yeridir. Depozitin batı kısmında kömürleşmiş kalıntılar belirgindir. Büyük ihtimalle hayvan dışkılarından gelen tohumların fazlalığı bu alanın dış mekan ateş alanı ya da yakıt olarak kullanılan hayvan dışkılarının tutulduğu yer olduğu düşünülmektedir.

- Unit (22359) (Fl. 12499)- Güney Alanı'nda Bina 89 yanmış bitki malzemelerinin bulunduğu bir ünite. Bitkisel malzemenin bulunduğu yerde kömürleştiği düşünülmektedir. Buğday başak kabuğunun yanı sıra ot tohumlarına da rastlanmış ve a-palamut çekirdeği ne benzeyen tohumlar çıkarılmıştır. Bu alanın tahıl işleme alanı olabileceği düşünülmektedir.

- Unit (20712) (Fl. 12847) –TPC Alanı’ndaki A.585’in dolgusundan oluşan bu ünite de kerpiç tuğla kalıntılarının yanı sıra çok sayıda hayvan kemiği ve kömür çıkmıştır. Bu alanın fırında kullanılan yakıtların atıldığı bir yer olduğu düşünülmektedir.
- Unit (32046.s3) (Fl. 12717) –B.132’de yer alan merkezi alanın da (A.531) bir çıkur dolgusundan alınan ve 19litre sedimentten alınan bu örneğin üst katmanlarında küçük kil parçaları, sıva parçaları ve az miktarda kömür içermektedir. Ancak, üç no’lu örnek bitkisel içerik açısından oldukça zengin (yaklaşık 1 litre toprakta 1500 adet kadar) olup oldukça iyi korunmuş olan kavuz, buğday kabuğu, ot tohumları, arpa ekseni, tahıl ekseni ve bezelye ve nohut izleri bulunmuştur. Yine yüksek yoğunlukta saz tohumuna rastlanmıştır. Bu da hayvan dışısının yakıt olarak kullanıldığını düşündürmektedir.
- Unit (32086.s3) (Fl. 12952) –B.132’nin A.531’de bulunan bir dolgunun küllü kısmından alınan örneklerde odun, kavuz, buğday kabuğu, Taeniatherum apertum gibi ot tohumları, pek çok yumru ya da yumru parçası, burçak tohumları ve bir dizi saz tohumu çıkmıştır. Litrede 600 parça botanik ögeye sahip bu örnek kaynak olarak yukarıda sözü edilen 32046 ünite nolu örnekle benzerlik göstermektedir.
- Unite (32112) (Fl. 12605, 12625) and (32115) (Fl. 12680, 12681)- Kuzey Alanı’nda A.610’dan alınan örneklerde yanmış hayvan kemiklerine ve kil objelere rastlanmıştır. Bu örneklerdeki bitki kalıntıları oranı oldukça yüksektir. Örneğin F1.12681’de bir litre başına 500’ü aşkın bitki kalıntısına rastlanmıştır. Yoğunlukla kavuz ve buğday kabuğunun gözlendiği bu kalıntılarda taneli tahıla da rastlanmıştır. Örneğin F1.12605’te Bromus tohumlarına rastlanmıştır.
- Unit (32403) (Fl. 12823)- Güney Alanı’nda B.160’da bulunan mezar dolgusundan alınan bu örnekte ahşap kalas izlerine rastlanmıştır. Her ne kadar flotasyonda çok miktarda bitki kalıntısına rastlansa da botanik yoğunluğu oldukça düşüktür. Kavuz ve buğday kabuklarından sonra çok sayıda badem ve antep kistiği kabuğuna rastlanmıştır. Kabukları ayıklanmış tahıl eksenleri, tahıl tanecikleri, bezelye, mercimek acı burçak, baklagil tohumları ve hasır otu tohumları da çıkan botanik kalıntılar arasındadır. Bu kadar çeşitli kalıntılar ekin temizleme, kabuk kırma, hayvan dışısı yakma gibi farklı aktivitelerin artıklarının bir arada atıldığı karışık bir depozit alanını işaret etmektedir.

63 örneğin tamamıyla sınıflandırılması ve tanımlanması 2008 yılından bu yana devam eden veri toplama çalışmalarının ilk fazını oluşturmaktadır. Şu ana kadar öncelikli olarak yakılmış evler (B.79, 80, 131 gibi) ve kronolojik/stratigrafik anlam taşıyan evler ve alanlar (B.89 ve B.132 gibi) ele alınmış ve bu yakılan alanlardaki birincil depozitlerin içeriğinin tanımlanması ve farklı kullanım alanları ile botanik kompozisyonunun ilişkilendirilmesi amaçlanmıştır. 2017 yılında da bu çalışmaya devam edilecektir.

Bina 131'deki mezardan çıkan tekstil parçaları

Bu sezon Bina 131'den geçtiğimiz sene olduğu gibi tekstil kalıntıları çıkmıştır (Bogaard *et al.* 2015). F.7963'te bulunan tekstil kalıntıları diğer tekstil kalıntıları gibi karbonlaşma yoluyla değil minareleşme yoluyla korunmuştur. Bu tekstil parçaları 2014'te Bina 52'de bulunan tekstil kalıntılarıyla benzer dokuya sahiptir (Fuller *et al.* 2014).

Teşekkür

TPC örnekleri üzerindeki arkeobotanik çalışmalar Polonya Ulusal Bilim Merkezi (DEC-2012/06/M/H3/00286) tarafından desteklenmektedir.

Referanslar

Boardman, S. and G. Jones 1990. Experiments on the effects of charring on cereal plant components. *Journal of Archaeological Science* 17: 1-11.

Bogaard, A., M. Charles, M. Ergun, G. Jones, K. Ng, M. Polcyn and N. Stone 2005. Macro-botanical remains. In *Çatalhöyük Archive Report 2005*, http://www.catalhoyuk.com:8080/archive_reports/2005/ar05_26.html

Bogaard, A., D.Q. Fuller, D. Filipović and M. Charles 2015. Macro- and Micro-Botanical Remains. In *Çatalhöyük Archive Report 2015*, http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/2015

Fuller, D.Q, A, Bogaard, M. Charles and D. Filipović 2014. Macro- and Micro-Botanical Remains. In *Çatalhöyük Archive Report 2014*, http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/2014

van der Veen, M. 2007. Formation processes of desiccated and carbonised plant remains – the identification of routine practice. *Journal of Archaeological Science* 34: 968-990.

ANTRAKOLOJİ RAPORU

Ceren Kabukcu

Bu rapor 2016 kazı sezonu boyunca Çatalhöyük'te gerçekleştirilen antrakolojik analizleri özetlemektedir. 2015 ve 2016 sezonlarında toplamda 163 flotasyon örneği 4mm'den büyük ahşap kömürü elde etmek için elekten geçirilmiş ve bunlardan 81 tanesi ön değerlendirmeye alınmıştır.

Çatalhöyük'te Yakacak Odun Kullanımı

Daha önce tamamlanmış analizlerle paralel olacak şekilde (Asouti 2005, Kabukcu 2015) analizler yerinde ve çöp alanlarında bulunan yakacak odun artıklarının çalışılmasını amaçlamıştır. Tekil yakma işlemlerinden kalan ve yerinden çıkarılarak incelenen odun kömür ünitelerinden kullanılan odunların farklı taksolara sahip olduğu, dış mekan ateş alanlarında yakıt atıklarını temizlemeden birden fazla kez kullanımını doğrular izlerin varlığı gözlenmiştir.

Yakma işlemlerinin yerinde gözlenmesi çerçevesi içinde, bir dizi çöp alanı da incelemeye alınmıştır. Güney alanındaki kazılan pek çok ünite erken dönem çöp dizilerini ortaya çıkarmıştır. Önümüzdeki kazı sezonu için bu ünitelerin büyüme şartlarının nicel ve nitel ölçümleri, travma ve yakma öncesi odunun durumu gibi dentroekolojik analizleri yapılması planlanmaktadır. Varolan verilerin yanı sıra orjinal odun boyutlarının minimum çevre tahminleri de bu çalışmaya dahil edilecektir (Kabukcu, 2015). Bu antrakolojik çalışma Kuzey, TPC ve GDN alanlarındaki çöp dizilerinin detaylı çalışılması üzerine yoğunlaşacaktır.

Ateş alanlarının ve çöplerdeki atılmış yakacak odun atıklarının yanı sıra bu detaylı antrakoloji çalışması binalardaki kirli alanları da kapsayacak şekilde genişletilecektir. Binalardaki sonuçlar ile çöp alanlarındaki sonuçlar karşılaştırılacaktır.

Çatalhöyük'te Ahşap Kullanımı ve Ağaç İşçiliği

2016 kazı sezonunda yerinde ahşap ve yapısal ahşap elemanları içeren az sayıda ünite de incelenmiştir. B.131'de bir dizi merdiven izi ve meşe kalaslarının tekrar takıldığına dair izler gözlenmiştir. TPC Alanı'nda daha büyük bir meşe kalasına ait yarım kalasın kullanıldığı merdivene rastlanmıştır. B.80'nin oturma platformunda da son derece bozulmuş durumda karaağaç ve ardıç kalıntısı bulunmuştur.

Bunlara ek olarak mezarlardan çok sayıda karbonlaşmış ahşap eser çıkarılmıştır. Önümüzdeki yıl içbükey ahşap objeler ve kaplar daha detaylı olarak incelenecektir. Bu akçağç, meşe ve diş budak malzemelerin oyulma teknikleri B.52’de bulunan malzemelerle benzerlik göstermektedir.

Referanslar

Asouti, E. (2005) Woodland vegetation and the exploitation of fuel and timber at Neolithic Çatalhöyük: report on the wood-charcoal macro-remains. In Hodder, I. (ed) Inhabiting Çatalhöyük: reports from the 1995–99 seasons. Pp. 213-258. Cambridge: McDonald Institute Monographs & BIAA.

Asouti E (2013) Woodland vegetation, firewood management and woodcrafts at Neolithic Çatalhöyük. In Hodder, I. (ed) Humans and landscapes of Çatalhöyük: reports from the 2000-2008 seasons. Pp.129-162. Los Angeles: Cotsen Institute of Archaeology Press.

Kabukcu, C. 2015 Prehistoric Vegetation Change and Woodland Management in Central Anatolia: Late Pleistocene–Mid Holocene Anthracological Remains from the Konya Plain. PhD Thesis. University of Liverpool, Dept. of Archaeology, Classics and Egyptology.

MİKRO BİTKİ KALINTILARI- FLİTOLİT VE NİŞASTA TANECİKLERİ

Carla Lancelotti, Marco Madella, Judit Barastegui

6 Haziran- 25 Temmuz tarihleri arasında iki mikro kalıntı uzmanı öncelikli üniteler başta olmak üzere pek çok farklı kavramsal çerçevede (ev zemini,gömüt, çöp alanları, objeler) 400'ü aşkın örnek almış ve aşağıda listelenmiş çalışmaları gerçekleştirmiştir:

- Hızlı öncelikli ünite analizi : Sezon boyunca öncelikli ünite olarak tanımlanan 110 üniteadaki fitolit içeriği mikroskop yardımıyla araştırılmış ve bu ilk değerlendirme sonuçlarına göre bazı üniteler yurt dışında kapsamlı çalışılmak üzere ayrılmıştır.
- Hızlı öncelikli ünite analizi : Sezon boyunca öncelikli ünite olarak tanımlanan 110 üniteadaki fitolit içeriği mikroskop yardımıyla araştırılmış ve bu ilk değerlendirme sonuçlarına göre bazı üniteler yurt dışında kapsamlı çalışılmak üzere ayrılmıştır.
- Bitki içerikli buluntular ve fitolit yoğunlukları : Bitkisel içerik olduğu düşünülen ve öncelikli ünite olarak tanımlanmayan alanlardan kapsamlı analizleri yapılmak üzere mezar dolgularından, çöp alanlarından, sepet içlerinden 20 adet örnek alınmıştır.
- Öğütme amaçlı kullanılan aletler ve seramik kaplar içlerinden kuru ve ıslak olmak üzere örnekler alınmıştır.
- Ev zeminlerinden konumsal analiz örnekleme : B.132 ve B.160 no'lu evlerin 8 farklı zemin seviyesinden fitolit, nişasta ve jeokimyasal içerik analizi yapmak üzere 1x1 m'lik grid içerisinde örnekler toplanmıştır. Bu örneklerle, bu farklı zeminlerin kullanım amaçlarının tanımlanması amaçlanmaktadır.

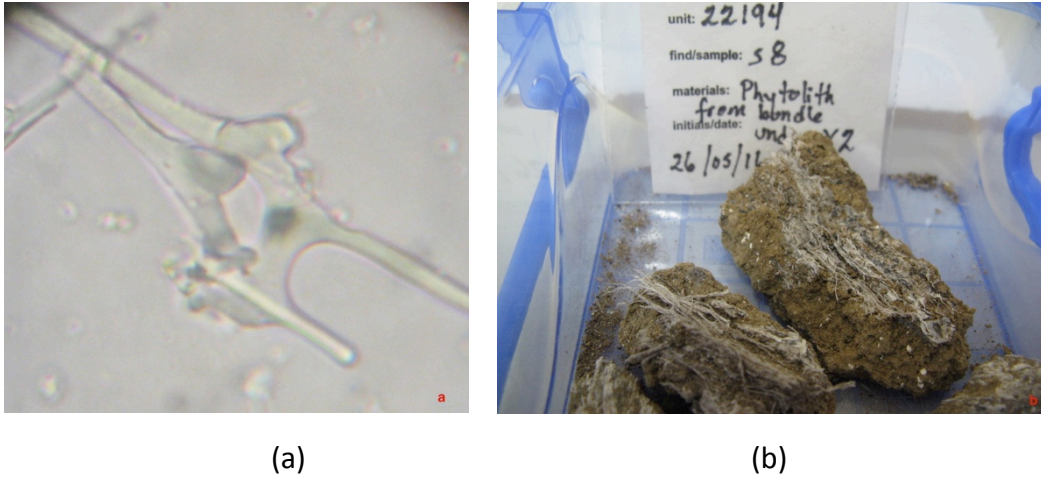
2016 yılı Mikro Kalıntıları

Aşağıda açıklamaları yapılacak analizlerin tamamı sahada gerçekleştirilmiş olup hali hazırda çalışılmakta olan açık alanlardan örnek alımı yapılmıştır. Dolayısıyla, bu ön değerlendirme sonuçları laboratuvar sonuçları ile tekrar gözden geçirilecektir.

Mezarlardaki botanik kalıntılar

2016 kazı sezonunda Kuzey ve Güney Alanları'nda çok sayıda mezar bulunmuştur. Mezarlar çoğunlukla kömürleşmiş malzeme bakımından fakir olmakta ve bitkilerin ölü gömme adetlerindeki yerini anlamayabilmek oldukça zor olmaktadır. Bunun sebeplerinden biri olarak kömürleşmemiş botanik mikro kalıntıların uzun süre toprak altında bozulmadan kalmıyor olması

gösterilebilir. Fitolitler bu probleme çözüm olmaktadır. Bu sezonda B.5'nolu evdeki F.3808 ve B.160'daki 32403 nolu mezarlarda çıkarılan fitolit yığınları dikkat çekmektedir. Mezarın farklı yerlerinden ve kemiklere yakın kısımlarından çok sayıda örnek alınmıştır. 22194s.4'de son derece kompakt bir halde gözle görülebilir beyaz/gri izlere sahip iki parça bitki kalıntıları görülmüştür. Birbirine dik gelen bu parçaların aynı fitolit kompozisyona sahip olduğu düşünülmektedir. Buliform izlerinin rastlanmayışi yapraklarından ayrılmış otsu bir bitki olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Ancak, 22194s.7 aynı üniteden gelmesine ve aynı görüntüye sahip olmasına rağmen kompozisyon olarak oldukça farklıdır. Öncelikle daha düşük yoğunluklu silika izlere sahip olup bilinen herhangi bir morfotip ile eşleştirilememiştir (Şekil 31a). Lif olduğu düşünülmektedir ancak laboratuvar testleriyle doğru bir şekilde tanımlanması mümkün olabilecektir. Şekil 31b'de görüldüğü gibi 22194s.8 konsolide bir kitle halinde gevşek sediment halinde bir tekstil/kumaş parçasına bir benzer dokudan oluşmaktadır. Sözkonusu gevşek sediment kısmı oldukça düşük yoğunlukta fitolit içermekte ve aslında gerçek bir tekstil parçasından çok onun izdüşümü gibi gözükmektedir. 22194s.3 ve 22194s.5 no'lu örnekler diğer örneklerden farklı olarak kısa ve uzun hücrelere sahip tipik bir *Stipa* sp. (ot tipi) ve buğday/arpa tipi dentritik özelliklere sahiptir. Sepetlerden ayrı bir şekilde mezar alanına bırakıldığı düşünülmekte ve bunun da kompleks ölü gömme uygulamalarının bir parçası olabileceği düşünülmektedir.

Şekil 31. (22194) no'lu gömüden alınan örnekler. (a) Bu örnekte çok bulunan henüz tanımlanmamış morfotipin mikra fotoğrafı (b) Örneğin lifli görüntüsünü gösterir fotoğrafı

B.160 no'lu evde omurganın hemen arkasına yerleştirilmiş bir halde bir ahşap kalas bulunan bir iskelet (32403) ortaya çıkarılmıştır (Şekil 32). Bu mezar 2015 yılında B.17'den çıkarılan 22517 no'lu mezarla benzer özellikler göstermektedir (2015 Arşiv Raporu). Ahşap malzeme ile ilgili

öndeğerlendirme analizleri için üç örnek incelenmiş ve kapsamlı analizler için kemikle birleşmiş olan bölümden, kemiklerin altındaki sedimentten örnekler alınmıştır.

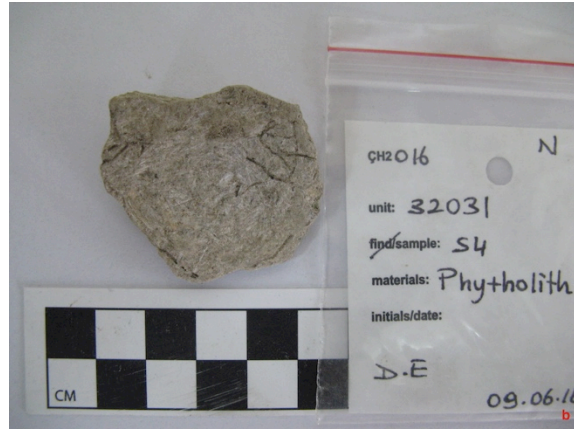
Şekil 32. B.160'da çıkan 32403 no'lu gömü- Omurganın arkasında ahşap kalas izi gözükmemektedir.

Mezarlardaki ve ev içlerindeki sepetler ve kaplar

Kazı sezonu boyunca çok sayıda sepet ve sepet benzeri unsurlar ortaya çıkarılmıştır. Yüksek fitolit yoğunluğu bu örnekleri oldukça önemli kılmaktadır. B.5'te ortaya çıkarılan ve sinebar ile sıvanmış bir şekilde bir kap içerisinde (sepet ya da çanak) bulunan kafatası oldukça dikkat çekicidir (22196). Bu buluntu üzerinden 5 örnek alınmış ve oldukça karmaşık bir kap/bitki tekstil kullanımı gözlenmiştir. *Jungus* sp.'nin uzun hücreleri, *Stripa* sp.'nin kısa hücreleri gibi farklı morfolojiler gözlenmiştir. 22196s.2 no'lu örnekte keten lifleri ve ahşap bir tabak olduğu düşünülen bir kabın izleri görülmüştür. Bu ahşap tabağın üzerine sepet içinde kafatasının konduğu gözlenmiştir (Şekil 3a).

(a)

(b)

Şekil 33. Sepet/Kap örnekleri (a) B.5 Gömü 22196; (b) B.132 ev içi örneği 320131

Ev içi kullanımlarında ilginç bir sepet örneği olarak B.132’de ortaya çıkarılan dairesel yapılı bir sepet kalıntısı bulunmuştur (Şekil 3b).Sepetin merkezinden, kenarlarından ve sepetin bulunduğu zemin üzerinden örnekler alınmıştır. Kazı evinde yapılan ilk incelemelerde sepetin tek bir bitkiden (Stipa sp.) yapıldığı ve içerisinde farklı tanecikler uzun dikenler ve dentritikler bulunmuştur. Sepeti çevreleyen zeminden alınan örneklerin oldukça düşük yoğunlukta fitolit barındırdığı ve sepet örneklerindeki herhangi bir morfotip örneğine rastlanmadığı görülmüştür. Dolayısıyla, sepetin evde günlük yaşam içerisinde kullanıldığı ve pek çok tahıl için bir saklama kabı görevi üstlendiği söylenebilir.

Alan 85’teki çöp dolgusunun konumsal analizi

Alan 85’te 1x1m boyutlarında bir grid içinde çöp dolgusu kazılmıştır. Bu çalışma ile bu alan içerisinde yer alan arkeolojik malzeme ve biyolojik kalıntıların konumsal dağılımını takip etmek mümkün olmuştur. Bu alanda bulunan fitolitler bu çöp alanının oluşmasında farklı süreçlerin olduğunu göstermiştir.

Bu grid içerisinde yüksek sıcaklıklarda yanmış ve erimiş olan karbon ot ve yapraklar bulunmuştur. Ancak, oldukça yüksek oranda gözlenen silika iskeletleri ve mekanik tafonomi süreçlerinin gözlenmemesi bu malzemelerin hızlı bir şekilde gömüldüğünü ve görece olarak gömülme sonrası çürünmediğini düşündürmektedir. Çöp alanı içerisinde yer alan kül dolgusu genel olarak çok düşük yoğunlukta fitolitik barındırmaktadır. Bu dolgunun odun ile birlikte yakılmış az miktarda otun kalıntıları olduğu söylenebilir. Bu tür dolguda yüksek sıcaklık etkisi gözlenmemiştir. Bu gridin doğu tarafındaki fitolit miktarı oldukça azdır. Çoğunlukla yaprak/ karbonlaşmış ot sapı gibi morfotiplerden oluşmakta ve kamış tipi uzun hücrelerin varlığı ekin işleme aktivitelerinden çok sepet ya da döşek yapımı artık malzemeleri olduğunu düşündürmektedir. Alanın içerisinde fitolit yoğunluğunun çok arttığı ve ekin işleme süreçlerini düşürebilecek bir alan bulunmaktadır. Fitolitler kısmi erime ve yanma izleri göstermekte ve tahılların işlenmesinde yüksek sıcaklıklar kullanılmış olduğunu fikrini vermektedir. Bu 1x1m’lik alanın bir bölümünde de bir kil depoziti bulunmuştur.

Araştırma Projeleri

Mikro kalıntılar araştırma grubu kapsamında 2015-2016 yıllarında Judit Barastaguitarafından oduna alternatif yakıt kullanımı konusunda bir inceleme yapılmıştır. Ön dört örnek üzerinde alınan fitolit ve sferoidleri incelemiş ve ekin işleme sonrası artık malzemelerin, otların ve gübrelerin yakıt olarak kullanılıp kullanılmadığını gözlemeyi amaçlamıştır. Yapılan analizler sonucunda ateş atıklarının içerisinde oldukça tipik bir şekilde C3 otlarının (yapraklar, çiçekler ve kömürleşmiş saplar) olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ancak, çalışma henüz tamamlanmamıştır.

Pompeu Fabra Üniversitesi'nden iki doktora öğrencisi daha Çatalhöyük malzemeleri üzerinde konumsal analiz yöntemiyle ev içi kullanım alanları ve mikro kalıntıların arasındaki ilişkiyi konu alan bir çalışmaya başlayacaklardır. Mikro Kalıntı Ekibi'nin bir araştırma projesi olarak Newcastle Üniversitesi'nde de Arkeolojik Kayıtlarda Prehistorik Yakıt Kullanımı : Mikrofosil analizi ve jeokimya ile külün potansiyelinin değerlendirilmesi başlıklı doktora çalışması başlayacaktır.

FIGÜRİN RAPORU 2016

Lynn Meskell, Carolyn Nakamura, Lindsay Der, Christina Tsoraki and Monique Arntz

Bu sezon Lynn Meskell ve Lindsay Der'in (Stanford Üniversitesi) yanı sıra sahada Monique Arntz (Leiden Üniversitesi) figürin ekibine dahil olmuştur. Elli tanesi bu yıl çıkmış olan toplam 260 adet figürin incelenmiş ve kayıtları tamamlanmıştır. Çatalhöyük'te sıklıkla gözlemlendiği üzere bu buluntuların çoğunu boğa boynuzu parçaları oluşturmuştur.

Bu yıl ortaya çıkan figürinlerin 58 tanesi kilden, 2 tanesi kireçtaşından yapılmıştır. Bu figürinlerin mekansal dağılımlarına bakıldığında 41 tanesi Kuzey Alanı'nda, 7 tanesi Güney Alanı'nda 2 tanesi de TPC Alanı'nda bulunmuştur. Geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi figürinlerin büyük bir çoğunluğu çok alanlarında ve dış mekanlarda bulunmuştur.

Bu sezon projenin tarihi boyunca çıkmış olan en özgün buluntular gün ışığına çıkmıştır. Figürinlerin genellikle ikincil gömülme yerleri geleneğinden farklı olarak, kazıcılar birincil gömülme alanlarında insan figürinleri bulmuşlardır İki adet kireçtaşı figürin (TPC Area, Sp.594, F.3855, Unit (20736)) birbirine yakın yerlerde son derece temiz bir platformun üzerinde bulunmuşlardır. Bu iki figürin de geçtiğimiz yıl bina dolgusunda çıkan başsız taş figürinin (31852.x5) bulunduğu binadan çıkmıştır.

Kireçtaşı Figürinler

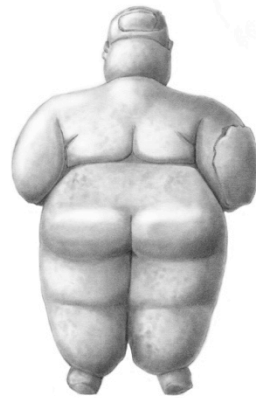
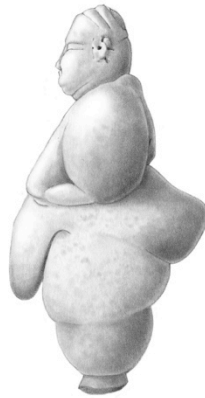
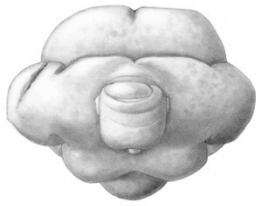
Biçimsel Analizler (Carrie Nakamura & Lynn Meskell)

Figürine 20736.x1, (1042g, 17.19H x10.96W x 8.74D cm)

20736.x1, 1042g ağırlığında 17.19 x10.96 x 8.74 cm) boyutlarında olan kristalize kireçtaşından yapılmış büyük bir kadın figürüdür (Figure 34). Oldukça kilolu olan bu bedende göğüsler ve göbük oldukça sarkık durumdadır. Boyunda ve bacaklarda da yağ katmanları betimlenmiştir (Şekil 35). Bütün bunlar insan bedeni üzerindeki bilgilerin kapsamını ve teknik ustalığın derecesini göstermektedir. Taşı, göbük altından ve ellerin olduğu yerlerde oyma seçimi bir gereklilikten çok teknik bir hüner göstergesidir. Benzer bir teknik hüner gösterimi Öğütme Taşı Raporu'nda anlatılan topuz başı örneğinde de görülmektedir.

Şekil 34. 1 20736.X1, 3 farklı açı

0 5 cm

Şekil 35. 20736.X1 (İllüstrasyon: Kathryn Killackey)

Ayakta duramayan figürin geçtiğimiz yıl bulunan figürinle benzer olarak aynı postür içerisinde betimlenmiştir. Mellaart kazılarında çıkan Ankara 79-22-65 and 79-452-65 ile benzerlikler göstermektedir. Kollar göğüslerin hemen altında birleştirilmiştir. Figürinin elleri ve ayakları gövdesine oranla oldukça küçüktür. Bu durum insan formu figürinlerin tamamında gözlenen bir durumdur. Baş ve yüz daha fazla aşınma göstermektedir. Kulaklar, burun ve çene oyulmuş ve gözler de belirgin hale getirilmiştir. Taşın oldukça ince bir aletle işlenmiş olduğu ve kontrollü hareketlerle bu işlemin gerçekleştiği düşünülmektedir.

Sağ kolda ve sağ kulak civarında kalsiyum karbonat birikmesi gözlenmektedir. Sağ kol bu birikme dolayısıyla bir miktar bozulma göstermiştir. Bu figürin sırt üstü yatık bir biçimde platform üzerinde bulunmuş ve sol kolunun hemen altında bir obsidyen bıçak çıkarılmıştır. Bu figürinin etrafındaki topraktan çalışılmak üzere toprak örnekleri alınmıştır.

Figürine 20736.x3 (54.40g, 6.92H x 3.74W x 2.35D in cm)

20736.x3, büyük kadın figürininin hemen kuzeyinde bulunmuştur (Şekil 36). Sarı donuk kireçtaşından yapılan bu figürinin üzerinde okre olduğu düşünülen kırmızı pigmentlere rastlanmıştır. Bu figürin de ayakta durur pozisyonda bir kadını göstermekte ve yine bir önceki figürin gibi kendi başına ayakta duramamaktadır. Parmaklar belirginleştirilmiştir. Ayaklar beden ölçülerine göre oldukça küçüktür. Göbek bir miktar kasık bölgesi üçgenine doğru sarkmış olarak betimlenmiştir. 2004 yılında bulunan 10475.x2 no2lu figürinle benzerlik göstermektedir.

Kolların önünde ve arkasında katmanlar belirginleştirilmek için oyulmuştur. Gözler, burun, ağız ve kulaklar oldukça realistik biçimde işlenmiştir. Baş uzun yapılmış ve hafif bir geriye doğru hareket gözlenmektedir. Objenin başında yer alan delikler bu objenin asıldığını ya da kolye olarak takıldığını düşündürmektedir (Şekil 37). Bu da bu tür objelerin hareketlilik içerisinde olduğunu gösteren eşsiz örneklerden biridir. Figürin bir kireç taşı dolgusu içinde sol tarafına yatırılmış olarak bulunmuştur. Başın sol tarafından bir parça galen ve iki adet mavi boncuk bulunmuştur (Şekil 38).

Her iki figürin de kasti olarak gömülmüş gibi gözükmektedir. Bu buluntular bir ölü gömme adet düzeni içerisinde tanımlanabilir ancak şu ana kadar gerçek bir mezarla ilişkilendirilmiş bir figürin bulunmamıştır. Bu figürinler geç dönem neolitik yerleşiminde yaşayanlar ve ölümler arasında figürinler üzerinden bir ilişki kurulduğunu düşündürmektedir. Bu figürinlerin çıkarıldığı platform (F.3855) henüz tamamen kazılmadığından içinde gömü barındırıp barındırmadığı bilinmemektedir. Eğer bu platformdan insan mezarı çıkmazsa bu durumda bu figürinlerin insan gömme adetlerini taklit eden seramonisel uygulamalar olduğu düşünülebilir. Eğer bir ölünün sosyal gücü figürinler üzerinden aktarılmaya başlandıysa, bu toplumsal yaşayış içinde figürinlerin rollerindeki radikal değişikliğin bir habercisi olarak yorumlanabilir.

Şekil 36. 20736.x3 (Fotoğraf: Monique Arntz)

Şekil 37. Figürinin baş bölgesindeki delikler (Fotoğraf: Jason Quinlan)

Şekil 38. 20736.x3 (Fotoğraf: Jason Quinlan)

Çatalhöyük'teki insan figürinleri bazı beden parçalarını ön plana çıkarmaktadır: Göğüsler, kalçalar ve köbekler (Nakamura and Meskell 2009). Bütün insan figürinlerinde kadınların olgun oldukları ve üreme yıllarının çok sonralarında betimlendikleri izlenimi çıkarılmaktadır. Çatalhöyük'teki çok farklı tarihsel katmanlarda da bu bedensel unsurların ön plana çıkarıldığı görülmektedir. TPC alanında çıkan bu iki kireçtaşı figürin aynı duruş, kol, bacaklar, omuzlar ve ayaklar gibi betimlemelere sahipken boyut olarak oldukça farklılık göstermektedir. Bu farklılık bir kimlik, yaş ya da daha soyut bir biçimde bir statü farklılığının betimlenmesinin amaçlandığı şeklinde yorumlanabilir. Ya da bu taş ustalarının farklılığının bir işareti olarak farklı olmuş olabilir.

Figürinlerin belirli bir birey betimlenmesinden çok idealize bir beden tanımlaması içinde oldukları düşünülse de bu ustaların insan bedenindeki yağ birikimi konusunda bilgi sahibi oldukları söylenilir. Özellikle ön plana çıkarılan göğüslerin, kalçaların ve göbeklerin dışında kol ve bacaklardaki kilo birikimleri de gerçeğe yakın betimlenmektedir.

Öğütme Taşı Analizleri (Christina Tsoraki)

Her iki figürin de yapım ve kullanımdan kaynaklanan izleri tespit etmek üzere detaylı bir teknolojik analizden geçirilmiştir. Analizlerin ilk aşamasında objeler 50x yakınlaştırma kapasitesine sahip NIKON SMZ645 stereomicroscope altında incelenmiştir. Bu analizlerde her iki figürinin yapım ve üretim kalitesi açısından farklılıklara sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Her iki obje yıkanmadan önce boyalı olup olmadıklarını belirlemek için detaylı olarak incelenmiştir.

Kristalize kireçtaşıdan (düşük kalitede mermer) 20736.x1 herhangi bir termal değişim izi taşımamaktadır. Figürinin kalçaları ve göbek alanlarında taş yüzeyi cilalanmıştır. Ancak, figürünün geri kalanı biraz daha pürüzlü görünmektedir. Karbonat temelli birikmeler gözlenmiş ve bu birikmelerin aşındırıcı etkileri bazı bölgelerdeki oyma derinliğinin azalmasına neden olmuştur. Figürinin yapılışı sırasında yivler açıldıktan sonra bazı uzuvları ön plana çıkaran oyma işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bütün bu işlemlerin üzerinde düşünülmüş belli bir işlemler zinciri sonrası yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu yivlerin bitim noktaları düzenli bir şekilde kapatılmıştır. Bütün oyuklar cilalanmış ve simetriyi sağlama adına kontrollü baskı ve sürtünme yoluyla bileme gerçekleştirilmiştir.

Genel olarak bakıldığında yapım sırasında detaylara oldukça dikkat edildiği ve ince işlerin oldukça yüksek bir kalite yapıldığı söylenebilir. Bütün bir figürin üzerinde tutarlı bir oyma tekniği kullanılmış ve yapan ustanın en başından beri neye ulaşmak istediğini bildiği ve buna göre kararlı bilemeler yaptığı gözlenmektedir. Yüzeydeki doğal aşınma dolayısıyla bu objenin farklı mekanlara taşınması konusunda bir iz okunamamıştır.

Yapım işleminde büyük ihtimalle bir çakmaktaşı ya da obsidyen bıçağın kullanıldığı düşünülmektedir. Genel olarak şekillendirilmede kullanılan bu bıçakların detaylar işlenmeye başladığında yerini çok ince kenarlı bir çakıltaşına bıraktığı düşünülebilir. Yüzey işlenmesinde ise farklı aşındırma ve öğütme özelliklerine sahip taşların kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

İkinci figürin 20736.x3, kulağında yer alan ufak bir bozulma bölgesinin dışında bütün bir haldedir. Birkaç adet gömme sonrası çizikleri dikkat çekmektedir. Diğer insan figürininden farklı olarak yüzeyinde herhangi bir aşınma izine rastlanmamaktadır. Bütün bir yüzey son derece iyi bir şekilde cilalanmış ve çeşitli bedensel uzuvlar (gözler, kulaklar, kasık bölgesi, göbek, ağız çizgisi bilekler dizler belirgin bir şekilde betimlenmiştir. Kalçanın aşağısında oldukça dikkatli bir şekilde tamamlanmış bir oyma işlemi gözlenmektedir. Kulakların yakınlarında kırmızı renkli pigmente rastlanmıştır. Diğer figürinden farklı olarak baş bölgesinde oldukça temiz bir şekilde açılmış delik bulunmaktadır. Bu deliklerde asmaya bağlı aşınma izlerine rastlanmamıştır. Gövde üzerinde iki el arasındaki alan biraz daha üstünkörü bırakılmıştır. Ellerde parmakları betimleyen küçük yivlerde kullanılan yöntemler her iki elde de farklılık göstermektedir. Benzer şekilde her iki kulak birbirinden farklı derinliktedir.

Cilalama işleminin uzun aksa dik gelecek şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu obje üzerinde taşınmaya dair izlere rastlanmaktadır. Bu figürinin yapımında da çakmaktaşı ya da obsidyen bıçakların kullanıldığı tahmin edilmektedir. Ancak, bu figürinin yakınlarında bulunan galena üzerinde de aşınmış köşeler görülmüştür. Bütün bir figürinin formunun aşındırma yoluyla verildiği görülmektedir. Figürinin üzerinden okunan yıpranma izlerine bakılarak aşağıda verilen yapım aşamalarından geçtiği söylenebilir.

1. aşındırıcı malzemelerle kaba aşındırma ve sürtme. Kaba görünümlü tıraşlanmış alanlar bu sürtme fazıyla ortaya çıkarılmıştır. Baştaki iki deliğın bu aşamada yapıldığı düşünülmektedir.
2. Bütün yüzeyin przszleştirenilmesi ve cilalanması. Bu aşamada yalnızca mikroskop altında görülebilen çok derin olmayan katmanlar daha ince aşındırıcı malzeme kullanımı düşündürmektedir.
3. Oyukların ve yivlerin yaratılması
4. Yüzeyin cilalanması

Bireysel Araştırma Projeleri

Figürin ekibi içerisinde yeni araştırma projeleri yapılmaya başlanmıştır.

Neolitik dönemde biçimsel ve hayvansal görsel ifadeler, zamansal değişik ve sosyal organizasyon (Lindsay Der)

Lindsay Der, Kuzey ve Güney Alanları'ndaki evlerden çıkan biçimsel ve hayvansal boğa boynuzları, uzun azı dişleri ve geyik boynuzlar üzerine yaptığı doktora çalışmasını tamamlamıştır. Kranial appendiksler analiz için seçilmiş ve bunların figürin bütünü için ne kadar yaygın, mimari unsurlarda ve özel dolgularda ne kadar belirgin olarak gözlendiği incelenmiştir. Taksa ve figürin formlarının yoğunluk, sıklık ve çeşitliliği meknsal ve zamansal olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonuçlarında Kuzey ve Güney Alanları'nı oluşturan toplulukların boynuz üretimi, yaratımı ve dağıtımı aktivitelerini yapıyor olmalarına rağmen bu uygulamalar meknsal varyasyon göstermektedir. Örneğin Kuzey Alanı'ndaki faunal ve biçimsel boynuz yoğunluğu arasında bir korelasyon gözlenmektedir. Ancak, Güney Alanı'nda benzeri bir korelasyon bulunmamaktadır. Sonuçlar, zaman içerisinde boynuzların yoğunluğunun değiştiğini ve örneğin ilk büyük baş hayvanların evcilleştirilmesi döneminde yoğunluğunun çok arttığını göstermektedir. O dönemden sonra evcilleştirilmiş hayvan biçimlerinde seramik üzerine işlenmiş mühür, hayvan rlyeferi gibi betimlemelerin artması gibi bir artış başlamıştır. Grsel ifade biçimlerinde taşınabilir sanat öğesi ve evcilleştirilmiş hayvana doğru değişen eğilim Orta Doğu'daki diğer neolitik alanlarda da gözlenmekte ve tarım ve sembolizm arasındaki geniş ilişkiye bir örnek teşkil etmektedir (Helmer et al. 2004).

Bu araştırma neolitik Orta Doğu'daki kranial çıkıntılarının materyalleştirilmesini içermektedir. Dış mekanlarda bulunan figürinler ve Çatalhöyük'teki diğer alanlar bir sonraki çalışmaya dahil edilecektir. Benzer şekilde Çatalhöyük Doğu ile benzer stratigrafiye sahip başka alanlardaki hayvan betimlemeleri de incelenerek sembolik yaşam pratikleri ile sosyal farklılaşma arasındaki ilişki incelenecektir.

İşlevsel objeler olarak Figürinler: Figürin yapımı ve kullanımını anlamak üzere izleri incelemek (Monique Arntz)

Bu proje sıklıkla figürinlerin ifadesel ustalıkları ve bunun önemine yoğunlaşan ilgiyi buldukları kavramsal çerçevede işlevselliklerine çekmeyi amaçlamaktadır. Maddesel dünya ile belirli formlar içerisinde ilişkide olan figürinlerin yapım, kullanım, değişim ve elden çıkarma gibi farklı sosyal tarihleri incelenecek ve üretim sürecindeki işlevselliği arttıran optimizasyonlar belirlenmeye çalışılacaktır.

Öncelikli olarak figürinlerde gözlenebilecek izler ve bunların üretim, kullanım ya da elden çıkarma süreçleriyle olan ilişkileri tanımlanacaktır. Bu amaçla 180 tane figürinin görsel analizinin yer aldığı figürin veritabanı kullanılmıştır. Bu figürinlerden 108 tanesi zoomorfik (hayvansal biçimli), 37 tanesi antroporfik ve geri kalanı da sadeleştirilmiş figürinlerdir. Makrofotografi ve RTI görselleme ile objelerin yüzeylerindeki izler ve renkler detaylı olarak elde edilebilmektedir.

Bu çalışmada kullanılmak üzere çalışılan figürinler üzerinde 10 farklı iz tanımlanmıştır: Tırnak izleri, parmak izleri, yivler, ölçüm izleri, delme izleri, delikler, tahta çivi izleri, baskı/damga izleri, cilalama/perdah izleri ve alet izleri.

Parmak izleri genelde kile şekil verirken oluşmakta ve yapım sürecini gösteren izler kapsamında değerlendirilebilmektedir (Şekil 39). Tırnak izleri bazen şekil vermek sürecinde gözlenmektedir (Şekil 40). Delikler dekoratif amaçlı olmanın yanı sıra saç ve göz gibi unsurların belirtilmesinde de kullanılmaktadır. Tahta çivi izleri ise antroporfik figürinlerin boyun bölgelerinde rastlanmaktadır (Şekil 41). Ölçüm izleri çoğunlukla figürinin kullanım izleri kapsamında olup kasti olarak kırılan kısımlarda da gözlenmektedir (Şekil 42). Parmak izlerinden farklı olan bütün izler ayrı bir kategoride değerlendirilmektedir. Figürinin yüzeyine çok sayıda farklı obje ile bastırıldığını gösteren izler de mevcuttur. Kırık yüzeylerdeki baskı izleri de fikir verici olmaktadır. Cilalama izleri yapım aşamasından ya da kullanım süreçleri sonrasında belirginleşmektedir. Son olarak da yukarıda listelenen kategorilerin içerisinde yer alan alet izi kategorisinde kendi içinde alt sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur. Figürinlerin ateşe ya da ısıya maruz kalıp kalmadıkları da araştırmada dikkate alınmıştır.

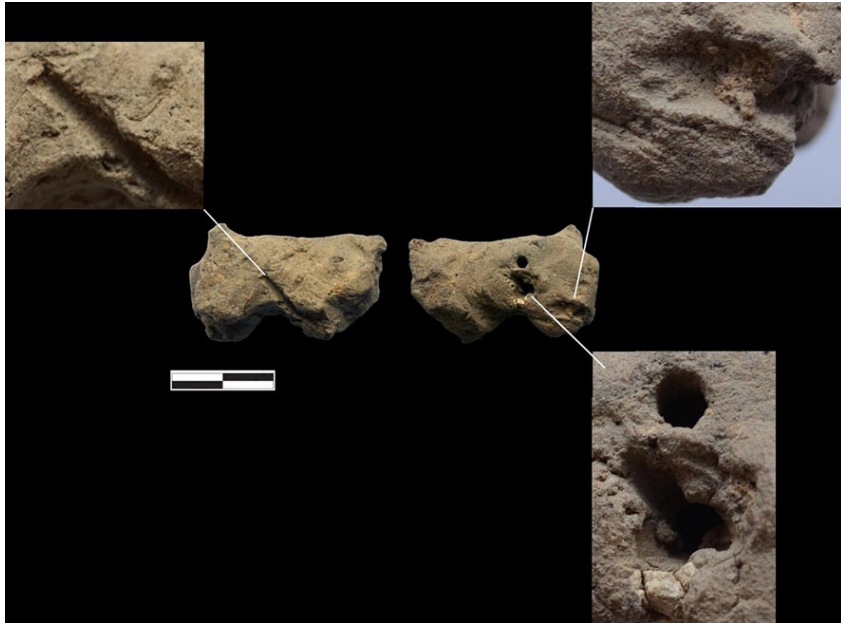
Şekil 39. Parmak izleri

Şekil 40. Tırnak izleri

Şekil 41. Ahşap çivi izleri

Şekil 42. Ölçüm izleri

Yapılan ön inceleme sonrasında farklı figürin tipleri arasında farklı izlerin gözlemlendiği dikkati çekmiştir. Örneğin zoomorfik figürinlerde nasıl şekillendirildiklerine dair parmak izi, tırnak izi gibi daha fazla iz gözlenmektedir. Antropomorfik figürinlerde ise yapım izleri neredeyse tamamen cilalanmış ve oyuklar ve yivler gibi formu belirginleştiren yerlerin izleri daha sıklıkla gözlenmektedir. Sadeleştirilmiş figürinler de antropomorfikler gibi iyi cilalanmış ve pek çok yapım izinden arındırılmış olarak bulunmuşlardır.

Zoomorfik figürinlerin büyük bir kısmı farklı parçalar halinde hazırlandıktan sonra birleştirilmiş olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Sonradan eklenen parça kırıldığında belirgin bir kırık yüzey bırakmaktadır. Sadeleştirilmiş figürinler de eklenen parçalar gözlemlenmediği gibi tek bir parça kilden yapıldığı dikkat çekmektedir. Zoomorfik figürinlerde yüzey cilalamasına çok özen gösterilmediği gözlenmektedir.

Referanslar

Chaffey G & McCann S. 2004 Excavations of the South Area, Building 42 in *Çatalhöyük 2004 Archive Report* http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/2004.

Coupaye, L. 2009. Ways of enchanting: chaînes opératoires and yam cultivation in Nyamikum village, Maprik, Papua New Guinea. *Journal of Material Culture* 14(4): 433–458.

Der, L., 2016. *The role of changing human-animal relations in the social and material organization of Çatalhöyük, Turkey*. PhD edn. Stanford: Stanford University.

Düring, B.S. and Marciniak, A., 2005. Households and communities in the central Anatolian Neolithic. *Archaeological Dialogues*, 12(2), pp. 165-187.

Helmer, D., Gourichon, L. and Stordeur, D., 2004. À l'aube de la domestication animale. Imaginaire et symbolisme animal dans les premières sociétés néolithiques du nord du Proche-Orient. *Anthropozoologica*, 39(1), pp. 143-163.

Hodder, I., 2006. *The Leopard's Tale: Revealing the Mysteries of Çatalhöyük*, London: Thames and Hudson.

Hodder I., 2014. Çatalhöyük: the leopard changes its spots. A summary of recent work. *Anatolian Studies* 64: 1-22.

Jones, A., 2002. *Archaeological Theory and Scientific Practice. Topics in contemporary archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kuijpers, M.H.G. 2013. The sound of fire, taste of copper, feel of bronze, and colours of the cast: sensory aspects of metalworking technology. *In Embodied Knowledge: Historical Perspectives on Belief and Technology*. M.L.S.

Sørensen, K. Rebay-Salisbury K, eds.Pp.137-150. Oxford: Oxbow books.

- Marciniak, A. and Czerniak, L., 2007. Social transformations in the Late Neolithic and the Early Chalcolithic periods in Central Anatolia. *Anatolian Studies*, 57, pp. 115-130.
- Meskel, L. M. 2007. Refiguring the corpus at Çatalhöyük. In *Material Beginnings: A Global Prehistory of Figurative Representation*. A.C. Renfrew and I. Morley, eds. Pp.137-149. Cambridge: McDonald Institute Monographs.
- Meskel, L. M., C. Nakamura, R. King and S. Farid 2008. Figured Life worlds and Depositional Practices at Çatalhöyük. *Cambridge Archaeological Journal* 18(2): 139-161
- Meskel, L. M. 2008. The nature of the beast: curating animals and ancestors at Çatalhöyük. *World Archaeology* 40(3):373 X 389.
- Nakamura, C. & L. M. Meskel, 2009. Articulate bodies: forms and figures at Çatalhöyük. *Journal of Archaeological Method and Theory*, 16, 205-30.
- Nakamura, C. & L. M. Meskel, 2013. The Çatalhöyük Burial Assemblage in *Humans and Landscapes: Reports from the 2000–2008 Seasons*, ed. I. Hodder Los Angeles: Cotsen Institute, 441 - 66.
- Pearson, J. A. & L. M. Meskel, 2013. Isotopes and Images: Fleshing out Bodies at Çatalhöyük *Journal of Archaeological Method and Theory*, 20(3), 1-22.
- Russell, N. and Meece, S., 2005. "Animal representations and animal remains at Catalhöyük" in *Çatalhöyük Perspectives: Themes from the 1995-99 Seasons*, ed. I. Hodder Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research, pp. 209-230.
- Weismantel, M. and L. M. Meskel 2014. Substances: 'following the material' through two prehistoric cases. *Journal of Material Culture* vol. 19(3): 233-251.

YONTMA TAŞ

Sean Doyle, Heeli Chaya Schechter

Kuzey ve Güney Alanları

2016 yılında işlem görmüş bütün çakmaktaşı ve obsidyen eserlerin büyük çoğu Kuzey Alanı'ndan çıkan eserler olmuştur. Görece olarak çok daha fazla obsidyen esere sahip olan bu alana nazaran Güney Alanı'ndan oldukça az sayıda malzemeye rastlanmıştır. Kazının planlanandan erken sonuçlanması dolayısıyla ağır tortu analizi sonrasında elde edilen obsidyen kırıntıları işlenmeden geçirilememiştir. Bu raporda, kuru olarak elekten geçirilen ya da kazı sırasında çıkan yontma taş eserler incelenmiş ve binalara göre dağılımı ve ön değerlendirme sonuçları verilmiştir.

Tablo 6. 2016 yılında bulunan bütün obsidyen ve çakmaktaşı malzemesinin elde edilme yöntemlerine göre sınıflandırılması

Building/Space	Area	Raw Material	Bulk Frequency	Bulk Weight (g)	HR Frequency	HR Weight (g)
Sp. 85	North	Obsidian	427	294.4	2843	74.72
Sp. 610	North	Obsidian	1044	455.36	464	20.74
B. 5, Sp. 154	North	Obsidian	12	61.55	68	1.1
B. 129, Sp. 77	North	Obsidian	22	19.5	0	0
B. 131, Sp. 500	North	Obsidian	57	172.6	325	19.89
B. 132, Sp. 531	North	Obsidian	102	96.1	619	24.19
B. 77/114/131, Sp. 85/87/336/500	North	Obsidian	13	3.9	0	0
Sp. 553	South	Obsidian	1	0.3	30	1.01
Sp. 583	South	Obsidian	73	89.7	1865	101.08
Sp. 601	South	Obsidian	0	0	6	0.27
Sp. 606	South	Obsidian	9	11.9	0	0
B. 6, Sp. 173	South	Obsidian	7	6.4	0	0
B. 17, Sp. 170	South	Obsidian	25	38.1	18	48
B. 43, Sp. 600	South	Obsidian	3	5.7	0	0
B. 80, Sp. 135	South	Obsidian	11	18.5	41	2.36
B. 89, Sp. 379	South	Obsidian	0	0	5	0.17
B. 89, Sp. 565	South	Obsidian	42	17.4	100	4.48
B. 118, Sp. 510	South	Obsidian	13	39.8	134	4.22
B. 160, Sp. 551	South	Obsidian	9	18.1	966	39.45
B. 160, Sp. 552	South	Obsidian	6	5.8	52	1.02
B. 161, Sp. 605	South	Obsidian	32	51.9	0	0
Totals			1908	1407.01	7536	342.7
Sp. 85	North	Flint	11	34.7	64	19.02
Sp. 610	North	Flint	12	10.5	15	0.4
B. 5, Sp. 154	North	Flint	2	43.8	5	0.1
B. 131, Sp. 500	North	Flint	7	32.8	4	1.7
B. 132, Sp. 531	North	Flint	3	14.1	10	0.36
B. 77/114/131, Sp. 85/87/336/500	North	Flint	1	0.6	0	0
Sp. 553	South	Flint	1	0.5	10	0.14
Sp. 583	South	Flint	3	6.6	50	8.47
Sp. 606	South	Flint	1	3.8	0	0
B. 17, Sp. 170	South	Flint	1	28.6	0	0
B. 80, Sp. 135	South	Flint	0	0	3	1
B. 118, Sp. 510	South	Flint	2	3.1	3	0.15
B. 160, Sp. 551	South	Flint	2	14.2	42	6.23
B. 160, Sp. 552	South	Flint	1	3.9	4	0.16
B. 161, Sp. 605	South	Flint	6	12.3	0	0
Totals			53	209.5	210	37.73

Kuzey Alanı

Alan 85 ve 610

Alan 85, B.131'in doğusunda ve B.114'ün kuzeyinde yer alan dış kullanım alanıyken Alan 610 bu binanın üzerinde yer alan B.129'dan önceki katmanlara verilen adder. Bu iki alan 2016 yılında kuru elek ile ve elle çıkarılmış yontma taş malzemesinin %76.2'sini (1,494/1,961) ve ağır tortu analiziyle çıkan malzemenin de %43.7'sini (3,386/7,746) oluşturmaktadır.

Justine Issavi tarafından 1x1 mlik gridler halinde kazılan bu alanlar lab uzmanları için Çatalhöyük atıklarının oluşumu ve çöp kullanımı ile ilgili oldukça ilginç bilgiler vermektedir. Örneğin yontma taş kırıntılarının çoğunlukla duvarlara yakın yerlerde yoğunlaşması, bu atık malzemelerin çatıdan toplu olarak atıldığını, evlere yakın çevre duvarlarının diplerinde yükseltiler oluşturduğunu düşündürmektedir.

Çöp birikintilerin farklı katmanlarında bulunan ateş atıkları ve kül depozitleri içerisinde de yüksek yoğunlukta yontma taş gözlenmiştir. Alan 85'ten alınan 32107 nolu küllü depozit içerisinde 1 litrede 16 adet obsidyen parçasına rastlanırken yine aynı alandaki bir ateş atık noktasında bu oran 3 adete düşmektedir. Bulunan obsidyen malzemesinin %80'den daha fazla bir bölümü Göllü Dağ'dan gelmiş ve tamamen çift yüzlü inceltici yontulardan ve kırıntıdan oluşan bu örneklerin daha erken dönemlerde belirgin olan ilkel bir vuruş süreci karakteristiklerini göstermektedir.

A.610'da kömürce zengin bir atık katmanında bir bütün halde projektile bulunmuştur (Şekil 43). 3.8 cm uzunluğunda olan bu eser Göllü Dağı obsidyeni olup Conolly 11 Tip Nolu uca benzemektedir (Conolly 1999: 39). Bu ucun bir çöp alanında çıkması oldukça ilginçtir. Bu uç yeniden işlem görmeden kullanılabilir kadar iyi durumdadır. Bu noktada bu ucun öldürülmüş hayvanın üzerindeyken hayvan atıklarıyla birlikte atıldığı ya da kömür dolu atıkların arasında yanlışlıkla atılmış olabileceği düşünülmektedir.

A.610'daki ateş alanından (32115) Çatalhöyük'te çok sıklıkla rastlanmayan obsidyen bir boncuk bulunmuştur. Her ne kadar 4mm genişliğinde ve 1 mm kalınlığında olsa da bu boncuk mutlak bir şekilde saydam olmadığından ve Doğu Göllü Dağı'nın donuk parlak siyah obsidyeni gibi ışık geçirgenliği bulunmadığından sit alanının 600 km doğusunda yer alan Bingöl'den geldiği düşünülmektedir (Milić *et al.* 2013).

Şekil 43. A.610 Küçük obsidyen uç

Bina 5, Alan 154

Bu yıl B.5'te sadece mezarlar kazılıyor olmasına rağmen yontma taş açısından en dikkat çekici buluntular bu binadan çıkmıştır. 22194 no'lu mezarda 4 ok ucu ve iki adet çakmaktaşı bıçak çıkmıştır (Şekil 44). Bu bıçaklardan bir tanesi önceden hazırlanmış bir çekirdekten dolaylı olarak vurularak oluşturulmuştur. Bu bıçağın oğun bir şekilde kullanılmış olduğu keskin kenarları boyunca işlem görme izlerinden anlaşılmaktadır. Diğer bıçak oldukça standard trapezoid kesite sahip kaldırma baskı yöntemiyle yapılmış bir buluntudur. Çok kullanımdan kaynaklanan aşınma izine rastlanmamaktadır ve üretim tekniği bakış açısından Çatalhöyük'e dışarıdan gelmiş olabileceği söylenebilir.

Obsidyen ok uçlarının ustalarca yapıldığı ve hiçbir kullanım izi taşımamaları dolayısıyla bu birey ile birlikte gömülmek üzere hazırlandığı düşünülebilir. Bu ok uçlarının birinin sapı 40cm uzaklıkta kafatasının yakınlarında bulunmuştur.

Şekil 44. B.5'te bulunan 4 obsidyen uç ve çakmaktaş bıçaklar

Bina 131, Alan 500

Yontma taş buluntularının % 3.3'lük(64/1,961) bir kısmı ile ağır tortuların % 4.2'lik (329/7,746) bir kısmını oluşturmalarına rağmen Bina 131'de bulunan muhtemel bir obsidyen mahzeni dikkat çekicidir (Şekil 45). Bu tür saklama yerlerinde bulunan obsidyenler genellikle işlenmemiş ve kaynaktan çıktığı yonga haliyle bulunmaktadır. Ancak, yarı işlenmiş durumdaki bu örnek çift çıkarımlı biri 47g (32536.x1) diğeri ise 92.4 g olan iki büyük parçadan oluşmaktadır. Karın böğeleri düz ve işlenmemiş haldeyken sırt kısımları obsidyen yatağından çıkarılma izleri olduğu düşünülen kabaca şekillendirmeye sahiptir.

Bina 132, Alan 531

2016 yılından bulunan yontma taş malzemelerinin %5.4'lik (105/1,961), ağır tortu analizlerinin de %8.1'lik (629/7,746) kısmını oluşturan malzemeler Bina 132'den çıkmıştır. Binanın kuzeydoğu köşesinde bir çukur içerisinde içlerinde 32 adet obsidyen eser de bulunan bir dizi obje bulunmuştur. Bunlardan bir tanesi Nenezi Dağ obsidyeninden yapılmış kemiği aya da odunu ayırmak için kullanılan bir kamadır. Geri kalan eserlerin tamamı Göllü Dağ obsidyeninden olup delici uca sahip yatay kazıyıcı, çok uçlu kesiciler gibi farklı objelerdir.

31596 no'lu ünite binanın güneybatı köşesinde bulunan 17 cmlik bir oyuğun dolgusudur. Bu dolgunun tamamı flotasyona gönderilmiştir ve sonuç olarak 1 litrede 3.5 obsidyen parçasına rastlanmıştır. Düzensiz şekillere sahip bu parçaların Göllü Dağ'dan geldiği anlaşılmaktadır. Bu oyuğun bir obsidyen stok yeri olduğu ve bina terkedilmeden önce istenmeyen kırıntıkları ve atıkların bırakıldığı bir yer olduğu düşünülmektedir.

Güney Alanı

Alan 583

B.43'ün kuzeyinde yer alan iki çöp alanını tanımlayan bu alanda yontma taş malzemeler ve ağır tortu dağılımı arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Bütün malzemelerin % 3.9'u (76/1,961) buradan çıkarken ağır tortuların %24.7'si (1915/7,746) buradan çıkmıştır. Bu durum 1960 kazılarında bu ünitelerin bulunduğu alanların stratigrafik olarak zarar gördüğü şeklinde yorumlanabilir.

Bina 17, Alan 170

Çatalhöyük'ün erken dönemlerindeki B.17'nin ev içi aktivitelerine güzel bir örnek olarak bıçaksı yonga vurumlu çekirdek bu alandan çıkmıştır. Bu boyutta bir çekirdeğe çok az rastlanmaktadır. Çekirdeğin dorsal yüzünde rastlanan maden yatağı patinasından henüz kullanım sürecinin başında olduğunu ve gömüldüğü anda alana getirilmesinin üzerinden çok uzun zaman geçmediği fikrini düşündürmektedir. Çekirdeğin üzerinde çift yüzlü şekillendirme izine rastlanmamaktadır. Uçlara yakın basit, teknoloji gerektirmeyen bir vuruş izi belirgindir.

Bina 160, Alan 551

2016 yılının en heyecan verici yontma taş buluntularından biri Can Hasan III işaretli uç olarak tanımlanan bir obsidyen olmuştur (Şekil 45). Standard vurumlu bıçak üzerine yapılmış ve keskin köşeleri boyunca birçok kez elden geçmiştir. Düz olan yüzünde sert bir taş ile yapılmış X'e benzer bir yazı bulunmaktadır. X'in her bir çizgisi üç farklı çizgi şeklinde yapılmıştır. Bu Çatalhöyük'te bulunan beşinç Can Hasan III işaretli oku ucudur. Diğer uçlar sırasıyla şu alanlarda bulunmuştur: 2 adet Güney G seviyesi çöp alanları (Carter *et al.* 2005: 277), 1 adet Kuzey H Seviyesi çöpü (14931.A1); Batı Höyük Açma 7 üst kısmı (15101.A28) (Carter & Milić 2013: 454). Bu tarz aletlerin belirli bir avcı ya da olaya ait olduğuna inanılmakta (Ataman 1986) ve atadan aktarılan objeler üzerinden bir anı aktarımı olabileceği düşünülmektedir.

Binanın merdiven alanının yakınlarında, daha sonraları kirli alan olarak kullanılmış kısmında bulunan bir grup öğütme ve yontma taş aletler dikkat çekicidir. Bu aletlerin tamamının uzun bir süre kullanıldığı, belirli kırıklara sahip oldukları ve farklı amaçlarla da kullanıldıkları analımlanmaktadır. Kalın bir dolaylı vurumlu çakmaktaş bıçağın sonrasında bir kamaya dönüştürülmesi, hafif yuvarlak çakmaktaşa yongasının kırıldıktan sonra keski olarak kullanılması, Göllü Dağ bıçak çekirdeğinin kırıldıktan sonra yine kama olarak kullanılması bunlara örnek gösterilebilir.

Şekil 45. Can Hasan III obsidyen uç (B.160)

Deneysel Yontu Projesi

Sean Doyle tarafından 2016 yılında başlatılan deneysel yontu projesi Neolitik Çatalhöyük'te kullanılan farklı teknolojik üretim tekniklerini uygulayarak orjinal arkeolojik malzemeyle kıyaslamak üzere kırıntı malzemesi oluşturma, hayvan kesme işlemleri için farklı taş aletler oluşturma ve önümüzdeki yıllarda kullanıma bağlı aşınma analizlerini yapma amacını taşımaktadır.

Birinci aşamada çift yüzlü teknolojiler kullanılarak çok sayıda yonga ve uç üretimi gerçekleştirilmiştir. Yumuşak kumtaşı çekiç kullanılarak ve direkt vurmali biçimde 2014 yılında Alan 99'da bulunan ovoid çift yönlü bir alet yapılmıştır. Daha sonra dolaylı vurma sistemiyle alet üretimi denenmiştir. Şekil 6 ve 7'de bu çalışmaların örnekleri görülmektedir.

Deneysel Hayvan Kesimi Projesi

Küçükköy'de bir çiftçiden satın alınan bir keçi alana getirilmiş ve çiftçi tarafından kesilmesi sağlanmıştır. Daha sonra da hazırlanmış olan yontma taş aletler ile deri ayırma ve parçalama işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bütün bu işlemler detaylı bir şekilde Alice Vinet tarafından kaydedilmiş ve kullanılan aletler düzenli olarak aşınma izleri takibine alınmıştır. Deri üzerindeki yağlar yine obsidyen yongalarla temizlenmiş ve kurumaya bırakılmıştır (Şekil 46). Bu deri farklı deneysel çalışmalarda kullanılacaktır.

Şekil 46. Obsidyen kazıcı kullanılarak temizlenen yağlar ve diğer artıklar.

TPC Alanı Yontma Taşları

2016 yılında Çatalhöyük TPC Alanı'nda yontma taş çalışmaları ekibin geçtiğimiz yıllara nazaran daha geç başlaması dolayısıyla sadece 2 hafta yapılabilmektedir. Ancak bu süre içerisinde 2016 yılında çıkarılan bütün yontma taşlar kaydedilmiş ve TPC Alanı'nda 2013-2016 yılları arasında çıkan yontma taşların kapsamlı değerlendirilmesi yapılmıştır. 40 farklı üniteden 468 obje üzerinden yapılan bu değerlendirme de 468 objenin 8 tanesi çakmaktaşı geri kalanı obsidyendir. Bu %98.3'ü oluşturan obsidyen malzemenin de 28 tanesi kalkolitik sonrası döneme tarihlenmiştir.

TPC Alanı'nda Açma 3 ve 4'ten çıkan malzemelerin büyük çoğunluğu Nenezi Dağ'dan gelmiştir. Küçük bir kısmı GÖllü Dağ ve Bingöl obsidyenleridir. Bu dağılım sit alanındaki geç dönem neolitik yerleşimlerinin tipik bir dağılımıdır (Şekil 47).

Obsidyen endüstrisinde basınç ile üretim yönteminin yaygın olduğu gözlenmektedir. Çoğunlukla bıçak ve keskilardan oluşan bu teknolojik öğeler in yanı sıra hazırlanmış bir halde alana gelen çekirdekler de dikkat çekmektedir. Redaksiyon büyük bıçaklar ile başlayıp küçük keskilere sona ermektedir. Redaksiyon işlemi çekirdeğin çevresini azaltmakta ve platform düzleştirilmesi de uzunluğu kısaltmaktadır. Küçülmüş çekirdekler sonraları başka bir yerlerde saklanmış ya da küçük kamalar (piece esquille) olarak kullanılmıştır.

Aletlerin çoğunluğunu yeniden işlem görmüş bıçaklar oluşturmaktadır ancak yongaların da tekrardan rötüştendiği anlaşılmaktadır. Rötüş miktarının kullanımdan kaynaklanan hasara bağlı olarak az rötüştan aletin düzenli olarak bakımdan geçtiği ve çok sık tekrarlanan müdahaleler sonucu deforme olduğu örnekler içerisinde gözlenebilmektedir. Çekirdeklerin durumuna bakarak da hammaddenin israf edilmeden yoğun bir şekilde işlendiği sonucunu çıkarmak mümkündür.

Açma 3 ve 4'teki obsidyen malzemeler Carter tarafından incelenen TP Alanı'yla kaynak kompozisyonu, basınç teknolojisinin yoğunluğu, alanda üretim gibi bakış açılarından paralellik göstermektedir.

Şekil 47. TPC Alanı obsidyenlerinden bir seçki – Üsttekiler Nenezi Dağ, Alttakiler Göllü Dağ

Referanslar

Ataman, K. 1986. A group of projectile points from Can Hasan III. In *IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 339-346.

Carter, T., J. Conolly and A. Spasojević 2005. The chipped stone. In *Changing Materialities at Çatalhöyük: Reports from the 1995-99 Seasons*, ed. I. Hodder. Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research; London: British Institute for Archaeology at Ankara, pp. 221-283 and 467-533.

Carter, T. 2012. Chipped Stone Archive Report 2012. *Çatalhöyük Archive Report 2012*, 195-203. http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/media/pdf/Archive_Report_2012.pdf

Carter, T. and M. Milić 2013. The chipped stone. In *Substantive Technologies at Çatalhöyük: Reports from the 2000-2008 Seasons*, ed. I. Hodder. London: British Institute at Ankara; Los Angeles: Cotsen Institute of Archaeology, pp. 417-478.

Milić, M., K. Brown and T. Carter 2013. The chipped stone. Appendix 21.1: A Visual Characterization of the Çatalhöyük Obsidian. In *Substantive Technologies at Çatalhöyük: Reports from the 2000-2008 Seasons* (Çatalhöyük Research Project Volume 9), ed. I. Hodder. London: British Institute at Ankara; Los Angeles: Cotsen Institute of Archaeology.

NEOLİTİK ÇATALHÖYÜK'TE ÖĞÜTME TAŞI TEKNOLOJİLERİ

Christina Tsoraki

2016 kazı sezonunda Öğütme Taşı Laboratuvarı'nda 'öncelikli ünite olarak seçilen malzemelerin çalışılmasına önem verilmiştir. Bu malzemelerden geri kalan zamanlarda da Bina 150 (TPC)'den çıkan iki taş figürinin, taş baltanın ve mermer bileziğin teknik analizi yapılmıştır. 437'si 31 farklı öncelik ünitelerden gelen toplamda 593 obje kaydedilmiştir.

Öncelik ünitelerinden gelen malzemeler Kuzey, Güney ve TPC Alanlarından gelmekte ve daha erken dönem yerleşmelerine (Kuzey.F, Kuzey E ve Güney K seviyelerine) tarihlenmektedir. Güney alanında B.17 ve B.160, kuzey alanlarında B.131 ve B.132 ve A 85 ve A.610 analiz için odaklanılan binalar ve alanlar olmuştur. Yığın halinde bulunan objeler(örneğin,B.160'taki zemin dolguları, B.17'deki taş yığınları), zemin dolguları, yapım katmanları, ocak yerleri ve mezar dolguları öncelikli çalışma konumuzu oluşturmuştur. Belirli bir kullanımı olmayan su tarafından aşındırılmış taşlar kaydedilmiş malzemeler arasında çoğunluğu oluşturmaktadır. Farklı tipte öğütme ve aşındırma taşları (taş değirmen, aşındırıcı, paletler ve parlatıcılar) gibi işlenmiş taş objeler, taş balta ve keserler, topuz başları, taş boncuklar ve mermer bilezikler, atık taş parçaları üzerinde çalışılmış taş objeleri oluşturmaktadır.

Tablo 7. 2016 yılı öncelikli ünitelerinden çıkan taş eserlerin zamana göre dağılımı

Hodder Level	SIKLIK	YÜZDE
Tanımlanmamış	77	17,6
BACH. ?G,	209	47,8
KUZEY. ?F,	9	2,1
Kuzey.E,	17	3,9
Kuzey.F,	23	5,3
Kuzey Tanımlanmamış	83	19,0
Güney.K,	17	3,9
Güney.O,	1	0,2
Güney.R,	1	0,2
Toplam	437	100,0

Yukarıda sözü edilen kapsamlar içerisinde araştırılan temel araştırma konuları erken yerleşim dönemlerindeki pişirme uygulamalarında ısıtılmış taş teknolojisinin kullanılması ve ev dışı alanların taş işçiliği için kullanımı olgularına yoğunlaşmıştır. B.17'de yapılan kazılarda kil topraklarının yakınlarında farklı boyutlarda kireçtaşı çakılları ve andazit öğütme taşı parçaları

bulunmuştur Atalay ve Hastorf (2006) kil topraklarının ısıtma ve pişirme amacıyla kullanıldığını belirtirken ısıtılmış taşların Neolitik Çatalhöyük'te kullanımı göz ardı edilmiş gibidir. Kapsamlı etnoğrafik çalışmalar ahşap kapların ve sepetlerin saklama kabı olarak kullanıldığı alanlarda (Adams 2002, Thoms 2008) konveksiyonel ısıtma, kızartma ve pişirme amaçlı ısıtılmış taş teknolojisinin kullanımının yaygın olduğu bilinmektedir. Temas türü (direkt ya da indirekt), pişirme alanı ve oda sıcaklığı taş yüzeyleri üzerindeki farklılıklara neden olabilmektedir (Adams 2002). B.17'de bulunan taş yığını üzerinde yapılan incelemelerde obje yüzeylerinde yoğun yüzey renk kaybı ve çatlaklardan sıcaklık değişimi izi göstermeyen yüzey detaylarına kadar geniş bir yelpazede termal değişim gözlenmiştir. Kayaçların farklı litolojilerde (volkanik kayaçlar, kireç taşı vb.) farklı yapısal karakteristiklerde kullanımı ve dolayısıyla farklı mekanik özellikler ısı-tutma kapasitesinde de değişimi göstermektedir. Kil toprakları ile birlikte farklı termal özellikleri olan kayaçların bir arada kullanımı yemek pişirme aktivitesi boyunca ısıyı kontrol altına almayı amaçlamış olabilir. B.17'de bir grup çakıl yığını bir çukurun içinde bulunmuştur Taş parçalardaki farklı derecelerdeki yanık izleri çöp olarak atılmadan önce bir çok kez termal aktivitelerde kullanılmış olduklarını düşündürmektedir.

Çatalhöyük'te ateşte çatlamış doğal iri taş (yaklaşık olarak 5-10cm) yığınları çoğunlukla ateş yerlerinin ve fırının yakınlarında kil topraklarıyla birlikte bulunmuş ve daha çok erken dönem yerleşiminde gözlenmiştir (Atalay and Hastorf 2006). Bu gözlem, Güney Alanı'ndaki B.17'de ve Kuzey Alanı'ndaki B.132'de tekrarlanmış ve onaylanmıştır. Erken dönem yerleşimlerinde ısıtılmış taş teknolojisinin bir pişirme yöntemi olarak kullanımını diğer ev içi aktiviteler gibi rutin olarak gerçekleştiği şeklinde yorumlamak mümkündür.

Bu kazı sezonunda ikinci temel çalışma konusu da taş işleme aktivitelerinde dış mekanların kullanımı olmuştur. J Issavi (Stanford Üniversitesi) B.131'in doğusunda ve B.114'ün kuzeyinde yer alan ve sadece çöp alanlarına yoğunlaşan (Alan 85 ve Alan 601) bir proje başlatmıştır. A.85 ve A.601'deki kazılar hala devam etmektedir ancak, ilk gözlemler iç ve dış mekanlar arasındaki koruma farklılığı ve yığın kompozisyonundaki farklılıkları desteklemekte ve taş işleme atıklarının dışarıda ve taş aletlerin de çoğunlukla iç mekanlarda olduğunu göstermektedir. Farklı dış mekanlar arasında karşılaşılan içeriksel dağılım yerleşimin kullanıldığı süre boyunca farklı fazlardan geçtiğini göstermektedir.

2016 yılı çalışmalarında biri tam diğerleri parçalı olmak üzere üç adet topuz başı bulunmuştur. Bu yıla kadar 15'i Mellaart döneminde olmak üzere otuzaya yakın topuz başı çıkarılmıştır (Wright 2013). Bu yıla kadar oldukça hassas bir şekilde işlenmiş bu objelerin Neolitik Çatalhöyük'ün Kuzey G ve sonraki katmanlarında kullanıldığı belirtilmiş bulunuyordu (Wright 2013). Ancak, 2015 ve 2016 yılında bulunan örnekler Güney K ve Kuzey F gibi daha erken dönem katmanlarında gün ışığına çıkarılmış ve bu teknolojinin tahmin edildiğinden çok daha eskiye dayandığını göstermiştir. Bu yıl bir bütün olarak çıkarılan 61x66x64mm boyutlarında, 360g ağırlığındaki topuz başı (Şekil 1 ve 2) Kuzey Alanı'nda B.5 içerisindeki Alan 154'te bir mezar (sk22196) çukurunda 4 adet obsidyen ok ucu, çakmaktaşı objelerle birlikte bulunmuştur.

22194.X1 nolu topuzbaşı oldukça iyi durumda olup yüksek kalitede bir mermerden yapılmıştır. Herhangi bir şekilde termal değişikliğe uğramış görünmemektedir. Yüzeyde bir bölümde üretim sonrası tahribat görülmekte ve yüzeyin o kısmının görece olarak daha bozuk gözükmesinin sebebinin bu olduğu düşünülmektedir. Oyulmaların olduğu yerlerde siyah kalıntılar dikkati çekmektedir. Objenin dış yüzeyi pürüzsüzleştirilmiş ve her bir desenin oyulmasından önce hazırlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 48. Mermer topuz başı (Fotoğraf: Jason Quinlan)

Desenin, bikonal biçimde aynı merkezli çizgiler oyularak elde edildiği düşünülmektedir (Şekil 2). Topuz başının bir sapa yerleştirilmiş olduğunu ve kullanıldığını gösteren yıpranma izleri gözlenmemektedir. Bu da topuz başının yapıldıktan kısa bir süre sonra mezar hediyesi olarak gömüldüğü sonucunu çıkarmaktadır. Mermer üzerine işlenen desenin son derece kusursuz oluşu bu objenin bir usta tarafından yapıldığını ve büyük ihtimalle öncesinde kil ya da ahşap üzerinde modellendiğini düşündürmektedir. Bu tarz oyma objelerin yapımının da görselliğin oldukça ön planda tutulduğu pek çok çalışmanın konusunu oluşturmuştur (Tsoraki 2008, 2015). Çoğunlukla

farklı renkte ya da yüzeysel dokuda olan taşlar kullanılarak elde edilen bu görsellik bu obje özelinde çok kaliteli beyaz bir mermer kullanımı ve bütün yüzeyi kaplayan incelikli yüzey oyması şeklinde kendini göstermiştir. Mellaart ve Hodder dönemlerinde Çatalhöyük'te ortaya çıkarılan topuz başlarının tamamı tamamlanmış objeler olmuş ve herhangi bir model uygulamasına rastlanmamıştır. Ve Çatalhöyük yakınlarından olmayan bu malzeme ve eşi benzeri olmayan desen bu objenin bitmiş bir obje olarak alana getirilmiş olduğunu düşündürmektedir.

Şekil 49. Mermer topuz başı (Fotoğraf : Jason Quinlan)

21827.K1 (*Güney Alanı, B.17, Alan 170, Sp.170, Güney.K*) ikiye bölünmüş olarak bulunan kireçtaşı bir topuz başıdır. 48x53x30mm boyutlarında ve 92g ağırlığında olan bu topuz başı şu ana kadar Çatalhöyük'te bulunan en eski örnektir. Bikonik formda içeriye doğru iki deliği bulunmaktadır. Geniş bantlar halinde gözükten tek merkezli çizgiler Bu oyma işlemi sırasında aşındırıcı bir malzeme kullanıldığını göstermektedir. İki deliğin birleşme noktasında da bir çıkıntı dikkat çekmektedir. Objenin dış yüzeyi oldukça iyi cilalanmıştır. Kırıldıktan sonra objenin çekiç amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır.

22676.K2 (*Kuzey Alanı, B.131, Alan.500, F.7963, Mezar dolgusu, Kuzey.F*) delik kısmı ve cilalı yüzeyinin bir kısmı bulunan bir topuz başı parçasıdır. Deliğin içi sap kullanımı dolayısıyla cilalı gözüktüğü düşünülmektedir. Bu parça termal değişiklik izi taşımaktadır. Orta derecede damarlı metamorfik kayaktan yapılan bu topuz başı yukarıda sözü edilen farklı görselliğe sahip malzeme kullanıma bir örnek teşkil etmektedir.

20736.X2 (*TPC Alanı, B.150, Alan.594, F.3855, platformun dolgu alanı*) : Şekil 3'te gösterilen 20736.x3 nolu figürinin yakınlarında bir parça galen bulunmuştur. 21x12x2 mm boyutlarında olan bu malzeme opak ve parlak metalik bir görünüme sahiptir. Objenin köşeleri aşınmış ve gövdesinde yonga izleri gözükmemektedir. Aşınma izlerine bakarak bu objenin 20736.x3 nolu figürinin yapımında kullanılmış olması mümkün gözükmemektedir. Eğer bu obje bir alet olarak kullanılmış ise Neolitik Çatalhöyük'te süs eşyası olarak kullanılmış olma olasılığı yüksek olmaktadır.

Aşınmış kenarların parlaklığını yitirdiği görülmektedir. Kullanım izlerine bakarak bu objenin figürinin yapıldığını söylemek mümkündür.

Şekil 50. Galen parçası 20736.x2

References:

Adams, J.L. 2002. *Ground Stone Analysis: a Technological Approach*. Salt Lake City.

Atalay, S. and C. Hastorf 2006. Food, meals and daily activities. *Food habitus* at Neolithic Çatalhöyük. *American Antiquity*, 283-319.

Thoms, A.V. 2008. The fire stones carry: Ethnographic records and archaeological expectations for hot-rock cookery in western North America. *Journal of Anthropological Archaeology* 27, 443–460.

Tsoraki, C. 2008. Neolithic Society in Northern Greece: The Evidence of Ground Stone Artefacts. PhD Thesis, University of Sheffield.

2015. Ground Stone, 2015. *Çatalhöyük 2015 Archive Report*. Web publication.

Wright, K.I. 2013. (with contributions by C. Tsoraki & R. Siddall) The ground stone technologies of Çatalhöyük, in I. Hodder (ed), *Substantive Technologies at Çatalhöyük: Reports from the 2000-2008 Seasons*, 365-416. (Çatalhöyük Research Project Series Vol. 9). Los Angeles: Cotsen Institute of Archaeology Press.

2016 YILI SERAMİK ÇALIŞMALARI

Serap Özdöl Kutlu, Duygu Tarkan

2016 sezonunda Güney Alanı'nda B.160 ve B.118 ve Kuzey Alanı'nda B.5, B.132 ve B131 ile Alan 85 ve TPC'de B.150'den çıkan seramik eserlere/parçalara öncelik verilmiştir.

Güney Alanı

TPC Alanı kazılarının üst katmanlarından çıkan çok sayıda seramiğin yanı sıra Güney ve Kuzey Alanlarından az sayıda erken dönem seramiğine rastlanmaktadır. Ancak, Güney Alanı'ndaki B.160 ve B.118'den erken dönem seramik üretimini anlamamızı ve bu katmanların tarihlenmesini kolaylaştıran seramik örnekleri çıkmıştır.

Bina 160, Alan 551

B.160'ın merz odasının dolgusu içerisinde dört adet tanıyıcı çömlek kırığı bulunmuştur. Tamamı taban parçası olan bu kırıklar plan düzenlemesi, silt ve kilce yüksek eski bataklık malzemesi, kaba dokusu, düşük ısıda ve düzensiz pişirme ve yüzey düzenlemesinde düşük kalite gibi erken dönem seramik özelliklerini taşımaktadır. Daha eski seramik çalışmalarına dayanarak bu kırıklar Güney K-J Seviyesi'nde tarihlenebilir. 5 adet de gövde parçasında da benzer tanısız özelliklere rastlanmıştır.

Bu taban kırıklarından bir tanesinde (S4) bir sepet ya da mat izine rastlanmaktadır. Bu Çatalhöyük'te bulunan neolitik seramikler içinde bir ilki teşkil etmektedir. Bu kabın büyük ihtimalle bir matın üzerinde yapıldığı/kurultulduğu düşünülmektedir.

Kuzey Alanı

Bina 132, Alan 531

B.132'nin A.531 no'lu alanından çıkan seramik örnekleri Kuzey Alanı'nda kazılan en erken dönem yapı olması ve kamusal kullanım yapısı olduğu düşünülmesi dolayısıyla tarihlleme ve erken ve orta dönemler arasındaki geçiş dönemlerindeki seramik teknolojisini anlamamız açısından oldukça önem taşımaktadır.

31553 no'lu ünite de dolgunun batı kısmında bir dizi farklı seramiklere ait taban kırığı bulunmuştur. Bu kırıkların tamamı ince, düşük ısıda pişirilmiş ve yumuşak dokulu seramiklerdir. Her ne kadar kullanılan kil ve pişirme durumları erken dönem geleneğini düşündürse de kırıkların formları Güney L- Kuzey F seviyelerini gösteren yeni formlar içermektedir. Tamamı ince kesitli,

taş ile yapılmış ve koyu gri kahverengi yüzeye sahiptir. Dolayısıyla bütün bu kırıklar erken dönem hammaddesi ile yeni teknolojik formlar ve yüzey uygulamalarıyla yapıldığından yaklaşık olarak Güney K-Kuzey E Seviyesine tarihlenebilecek geçiş dönemi geleneği ürünleri olmaktadır.

Buna ek olarak, aynı dolgu içerisinde obsidyen, çakmaktaşı aletler, deniz kabuğu, kemik, kil topları ve boncukları gibi farklı objeler de çıkmıştır. Ancak, bunların kasti olarak mı bir araya getirildiği yoksa rastgele mi bu dolgu içerisinde yer aldığı tespit edilememiştir. Kazıcılar, bu kirli alanda bırakılan bu eserlerin binanın terk edilmesi sırasında daha sonradan alınmak üzere bırakıldığı ve yeniden dolgu sırasında da sıklıkla gündelik hayatta kullanılan aletlerin de bu çukura konduğunu düşünmektedirler. Çakmaktaşı aletlerin çukurun en dibinde yer alması kasti olarak gömüldüklerini belirtmektedir.

Bütün bir dolgunun sadece batı kısmında seramik kırıklarına rastlanması bu kırıkların kasti olarak o çukura gömüldüğünü düşündürmektedir. Ancak bu çukurun ev kapatma geleneğinin bir sonucu olarak mı diğer objelerle birlikte gömüldüğünün ya da bu seramiklerin gövdelerinin nerede olduğu gibi soruların cevapları henüz bulunamamıştır.

Alan 85

Bu eser yoğunluğu olarak oldukça zengin olan çöp alanında çıkan seramik parçaları oldukça küçük gövde parçalarından oluşmaktadır.

TPC Alanı

2016 kazı sezonunun en önemli seramik buluntularından biri B.150'de Alan 612'de bir bütün halde bulunan kap olmuştur. Sadece bir tutacağı eksik olduğu bu kap (20755.x1) yanmış buğday içermekte ve seramik ve botanik çalışmalar için oldukça önemli bir malzeme sunmaktadır (Şekil 51)

Arek Marciniak bu kabın stratigrafik pozisyonunun Bina 150'in yeniden inşa süreçlerinden biriyle ilişkili olarak kasti bir gömmeyi işaret ettiğini ve bu binanın TPC Alanı'ndaki Açma 4 üzerindeki en büyük ev olduğunu belirtmektedir. Tahmini olarak TP M Seviyesi'ne tarihlenen (Mellaart Seviye III/IV) bu evin orjinal zeminine henüz ulaşılmamıştır. Uzun bir süre kullanıldığı düşünülen bu evin en az üç kez yeniden inşa süreci geçirdiği bilinmektedir. Belirgin bir zemin, doğu duvarında 4 platform, kuzey ve merkezi alanlarında da 3 platforma rastlanan bu evde bu kap geç dönem platformlarından birinin altında bulunmuştur. Bu platformun ateş alanı olarak kullanıldığı ve daha erken döneme ait bir fırının yanında olduğu bilinmektedir. Bu kap özenle açılmış bir çukurun içerisine yerleştirilmiş olarak bulunduğundan önümüzdeki yılki kazılardan bu zeminin ve fırının kazılmasıyla bu ilişki netleştirilebilecektir.

3.5 litre kapasitesindeki bu kabın dış yüzeyi çok iyi bir şekilde cilalanmıştır. Kap koyu gri bir tona sahiptir ve tabanına doğru renk koyulaşmakta ve kahverengileşmektedir. Kabın içerisinde yer

alan toprakların tamamı flotasyon, C14 ve botanik kömür kalıntıları açısından değerlendirilmek üzere örnek olarak alınmıştır. Kap yıkanmamıştır.

Dolgunun alt yarısını görece olarak daha koyu, tahıl tanecikleri ve küçük kemikler içermektedir. Kabın çıktığı dolgu içerisinde büyük bir öğütme taşı bulunmuştur. Ancak, bu taşın pişirme aktivitesinin bir parçası olarak kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Bir ihtimal bu taşın kap yüzeyini cilalamada kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Kabın dışı görece olarak daha açıktır ve yanık izi taşımamaktadır. Ancak, kabın gövdesinden yukarısında yanık izlerini rastlanmaktadır.

Şekil 51. TPC Alanından bulunan bütün kap, B.150

TPC Alanı'nda A.594 içinde ilginç bir seramik eser daha gün ışığına çıkmıştır. Alanın kuzeybatı köşesinde bulunan bir dolguda 2 adet obsidyen uç, işlenmiş taş ve çok sayıda seramik parçası çıkmıştır. Bir kaseyi yarısı bu parçalardan oluşturulabilmiştir her ne kadar yüz şekline sahip kase gibi olmasa da üzerindeki deseni ile önemli ve az bulunan bir eserdir. Tahmini olarak TP M-N Seviyelerine tarihlenmektedir. Oldukça iyi durumda bulunan bu kasede yanık ya da hasar izine rastlanmamaktadır.

Şekil 52. Çentik dekorasyonlu kap (20714.S1), A.594

TPC alanından çıkarılan bütün seramik parçalar elden geçirilmiş ve toplamda 401 kg ağırlığında olan 17680 parça veritabanına işlenmiştir. Bu kırıkların üretim teknolojisi, şekillendirme metodları, yüzey işçiliği, tipoloji ve kullanım amaçları gibi detaylı analizlere 2017 kazı sezonunda devam edilecektir. GDN alanından çıkan bütün malzemeler 2017 yılında çalışılacaktır.

DOĞU ÇATALHÖYÜK'TEKİ KİL OBJELER

Lucy Ebony Bennison-Chapman

Giriş

A: Küçük, geometric biçimli kil objeler

Geometrik kil objeler şemsiyesi altında değerlendirilen buluntular Çatalhöyük'ün iki küçük buluntu obje sınıfını içermektedir: kil objeler olarak adlandırılan küçük, geometric-biçimli kil objeler (Bennison-Chapman 2013, 2015) ve daha önceki çalışmalarda pişirme topları olarak adlandırılan büyük, daha homojen kil toplar (Atalay 2013, 2012, 2009, 2005, 2001,1999, 2000; Atalay & Hastorf 2006). Çatalhöyük'te çıkan küçük geometrik şekilli kil objeler Neolitik Batı Asya içerisinde kullanım amaçları, yaygınlığı gibi farklı bakış açıları kapsamında geniş bir şekilde çalışılmıştır. Bir eser kategorisi olarak kil objeler ortalama 2 cm büyüklüğe sahip ve çoğunlukla 6g'dan daha hafif olan, küre, disk, koni ve silindir gibi farklı şekillerde kasti olarak kilden yapılmış objelerdir. Çatalhöyük'teki kil objeler 2009 yılından bu yana kapsamlı bir şekilde değerlendirilmeye alınmıştır. 2016 kazı sezonunun sonu itibariyle Doğu Höyük'te toplamda 1360 tane küçük geometrik kil objenin her biri çalışılmış ve kaydedilmiştir (Bennison-Chapman 2014, 2013).

B: Büyük Kil Topları

Çatalhöyük'ün kil topları, Sonya Atalay (Massachusetts Amherst Üniversitesi) tarafından yürütülen bir araştırma projesinin konusu olmuştur. Bu projenin 2009 yılında tamamlanmasının ardından 2015 yılında detaylı kayıt ve inceleme konusuna yoğunlaşan yeni bir proje başlatılmıştır. 2015 yılında toplamda 381b büyük kil topu çalışılmıştır. 2016 yılında da kil topları eser kategorisi içerisinde değerlendirilmiştir. Kil topları her ne kadar parçalı halde olsalar da 7 ile 10 cm arasında değişen boyutları dolayısıyla kolaylıkla tespit edilebilmektedir. Kil topları ince ve ustalıkla sıkıştırılmış kilden yapılmıştır. Son derece yumuşak dış yüzeye sahip olan bu topların bazılarında çok hafif yapımdan kalan parmak ucu baskı izlerine rastlanmaktadır. Oldukça yoğun bir dokuya sahip olan bu toplar küre şeklinde ve uniform bir görüntü sergilemektedir. Bu sezon bu özelliklerin dışına çıkan bazı örnekler bulunmuştur. Bu yeni projenin temel amacı bu objelerin pişirme amaçlı kullanımlarının yeniden değerlendirilmesi, sahadaki dağılımlarının incelenmesi, yanma, ufalanma, eskime gibi mekanik bölünmelerinin de alternatif yorumlar dahilinde ele alınmasını amaçlamaktadır.

Kayıt Aşamaları

Kil objeler ve toplar ilk bulduklarında tanımlamaları yapıldıktan sonra Buluntu Laboratuvarında kayıt altına alınmaktadır. 2016 yılına kadar bütün buluntular form, görüntü, yapım, yıpranama durumları dahil olmak üzere farklı açılardan özellikleriyle birlikte kaydedilmiştir. 2016 yılında bulunan kil toplarının artmasıyla iki aşamalı bir kayıt sistemine geçilmiştir. Her iki obje kategorisinde de 1. Seviye: ünite başına düşen kil topu parçaları, ağırlıkları kayıtları tamamlandıktan sonra çalışılmak üzere seçilen objeler numerik olarak adlandırılmaktadır. 2016 yılı içerisinde çok sayıda kil obje gün ışığına çıkarıldığından ve hepsinin kayıt işlemleri tamamlanamamıştır.

Geometrik kil obje yığını

(A) Kil objeler: 2016 sezonu özeti

2016 kazı sezonunun son 3 günü hariç olmak üzere sezon boyunca çıkarılan kil malzemelerin tamamı ön incelemeden geçirilmiş, eser kategorisine göre sınıflandırılmıştır. Toplamda 11 üniteden 41 parçanın 1. Seviye kaydı yapılmıştır. 100 obje daha teker teker çalışılmış ve 2. Seviye kayıtları tamamlanmıştır. Toplamda kil obje olarak tanımlanan 133 eser işlem görmüştür.

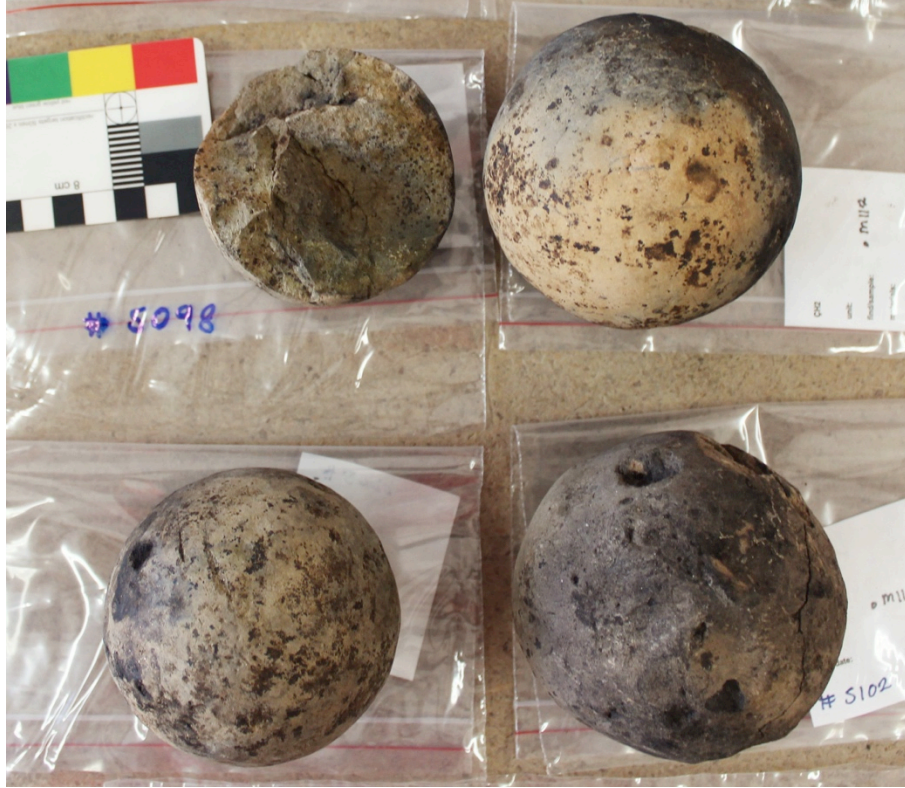
2016 yılında oldukça çok sayıda kil topu gün ışığına çıkarılmıştır. Sadece kazının son 3 gününde bile Güney Alanı'ndan iki kasa dolusu kil top parçası çıkarılmıştır. Sezonun başındaki temel hedeflerden biri bütün kil objelerin kayıtlarının yapılmasıydı ancak sayıların çokluğu dolayısıyla iki aşamalı kayıt sistemine geçilmiş ve Öncelikli Ünite olarak tanımlanan ünitelerden çıkan eserler ilk planda değerlendirilmiştir. Toplamda 628 adet kil topu (ya da parçaları) teker teker incelenmiş ve bunların dışında 127 obje daha 1. Seviye düzeyinde kaydedilmiştir. Bu toplamın içerisinde 60 tanesi kapsamlı analiz için seçilmiş ancak belgeleme ve 2. Seviye kayıtları tamamlanamamıştır.

(B) Kil Topları: genel karakteristik özellikler

2016 yılında incelenen kil toplarının büyük bir kısmı kırık haldedir. Sadece 13 tane eser bir bütün olarak bulunmuş ve bunların içerisinde 8 tanesi dış yüzeyde hafif zarar görme dışında bir parça eksikliği göstermemektedir. Pürüzsüz dış yüzey, obje büyüklüğü gibi özellikler her ne kadar kırık ya da parçalar halinde olsalar da kil toplarının tanımlanmasını çok kolaylaştırmaktadır (Şekil 53).

Bulunan parçaların neredeyse tamamı küre şeklindedir ancak bu sezonki kazılarda bu forma uymayan toplam kil toplarının %1'den az bir kısmını oluşturan örnekler de bulunmuştur. Küremsi bir formda olan dört kil topu bu kategoride yer almaktadır. Bir tanesi bütün bir halde (22300.m101) olmak üzere iki tane küremsi kil topunun altı ve üstü düzleştirilmiş bir görünümündedir. Daha parçalı bir halde bulunan diğer 2 örnekte de kumaş kıvrımlı hasır (Wendrich 2005: 336, Fig. 15.5) ve sepet dokusu (Wendrich 2005: 334-335, Fig. 15.3 "left") gözlenmektedir.

Toplamda çalışılan 628 kil topu ve parçalarının ağırlığı 0.05g ile 712.10g arasında değişmekte ve ortalama 59.61g (Tablo 2) olmaktadır. Sadece bütün eserler dikkate alındığında ortalama ağırlık 328.33 g'a yükselmektedir. Bu bütün örneklerin içerisinde 79.40g ağırlığındaki 4.3 cm çapındaki oldukça düzgün bir küre formuna sahip kil top dikkat çekicidir. Bütün olan kil toplarının çapları 4.10-8.9cm arasında değişmektedir. Bu sezonda incelenen ve çevresi ölçülebilen bütün kil toplarının çevresi ortalama olarak 21.40 cm'dir.

Şekil 53. 2016 yılında çıkan kil toplarından örnekler

Şekil 54. 31594.m103 üzerindeki delikler

Çalışılan kil toplarının küçük bir kısmı (%2) dış yüzeylerinde kasıtlı olarak yapılmış dekoratif izler bulunmaktadır. İnce uçlu bir aletle yapıldığı düşünülen eşit aralıklarla çizilen çizgiler iki farklı örnekte gözlenmektedir. Bir kil topu parçasında (31594.m103), 1cm derinliğinde birbirlerinden 0.8cm uzaklıktaki delikler bir üçgen oluşturmaktadır (Şekil 54). Aynı motifin benzeri bir başka kil topunda (21661.m171) daha gözlenmiştir. Bu üçgen yaratan deliklerin yanı sıra aynı ojenin arka kısmında iki eş büyüklükte delik daha bulunmaktadır.

Kil topları- Yorumlar ve Planlanan Çalışmalar

Geçtiğimiz yıl başlayan kil topu projesinin temel amaçlarından biri Çatalhöyük'ün erken dönemlerinden itibaren yoğunluk, oranlar ve kullanım mekanlarında farklılık olup olmadığının araştırılması olmuştur. Bu sorunun yanıtının 2016 ve 2017 yılları malzemelerinin de çalışılmasıyla cevaplanabileceği umulmaktadır. Önümüzdeki yılki çalışmalarda kil topu üretimi, form ve boyut standardizasyonu, ağırlık gibi temel özellikler üzerinde yoğunlaşılacaktır. Bu objeler üzerinde yapılan ilk analizlerde kil toplarının üretiminde belli bir standard olduğu ve mutlak küre formunun korunmasına hassasiyet gösterildiği anlaşılmaktadır. Bu hassasiyetin sadece sıvı ısıtma amaçlı kullanan objelere gösteriliyor olması çok mantıklı bir seçenek gibi gelmemektedir. Bazı kil toplarının üzerinde bulunan işaretler ve sembolik izler başka bir fonksiyonu düşündürmektedir. Son olarak, kil toplarının parçalanma sonrası tekrar kullanıp kullanılmadıkları, yanma analizler ve

konumsal analizleri ile karakteristik özellikleri arasında ilişki kurulmaya çalışılacaktır. 2016 sezonunda Güney Alanı'nda yer alan B.17'de görüldüğü üzere bir fırın yeniden yapım süreci aşamalarına ait çok sayıda kil topu parçası çıkmıştır.

Referanslar

Atalay, S. (2013) "Clay Balls, Mini Balls and Geometric Objects" in *Substantive Technologies at Çatalhöyük: Reports from the 2000-2008 seasons (Çatalhöyük Research Project Volume 9)*, ed. I. Hodder, British Institute at Ankara & Cotsen Institute of Archaeology at UCLA, London & Los Angeles, pp. 247-52.

Atalay, S. (2012) "Chapter 14: Analysis of Clay Balls from the BACH Area" in *Last House on the Hill: BACH Area Reports from Çatalhöyük, Turkey (Monumenta Archaeologica 27)*, eds. R. Tringham & M. Stevanović, Cotsen Institute of Archaeology at UCLA, Los Angeles, pp. 14/1-14/9.

Atalay, S. (2009) "Clay Balls and Fire Installations" in *Çatalhöyük Archive Report 2009*. Available at: http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/2009/index.html.

Atalay, S. (2005) "Domesticating Clay: the role of Clay Balls, Mini Balls and Geometric Objects in Daily Life at Çatalhöyük" in *Changing Materialities at Çatalhöyük: reports from the 1995-99 seasons (Çatalhöyük Research Project Volume 5)*, ed. I. Hodder, Monograph No. 39, McDonald Institute for Archaeological Research/British Institute at Ankara, Cambridge & London, pp. 139-68.

Atalay, S. (2001) "BACH Area Clay balls, Mini balls and Geometric Objects" in *Çatalhöyük Archive Report 2001*. Available at: http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/2001/index.html.

Atalay, S. (2000) "Clay Balls and objects" in *Çatalhöyük Archive Report 2000*. Available at: http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/2000/ar00_15.html

Atalay, S. (1999) "Clays, clay balls, and other clay objects" in *Çatalhöyük Archive Report 1999*. Available at: http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/1999/ar99_16.html

Atalay, S. & Hastorf, C. A. (2006) "Food, meals, and daily activities: Food habitus at Neolithic Çatalhöyük", *American Antiquity*, vol. 71, no. 2, pp. 283-319.

Bennison-Chapman, L.E. (2013) "Geometric Clay Objects" in *Substantive Technologies at Çatalhöyük: Reports from the 2000-2008 seasons (Çatalhöyük Research Project Volume 9)*, ed. I. Hodder, British Institute at Ankara & Cotsen Institute of Archaeology at UCLA, London & Los Angeles, pp. 253-276.

Bennison-Chapman, L. E. (2014) *The Role and Function of "Tokens" and Sealing Practices in the Neolithic of the Near East: The question of early recording systems, symbolic storage, precursors to writing, gaming, or monitoring devices in the world's first villages*. PhD thesis submitted to the

Department of Archaeology, Classics and Egyptology; part of the School of Histories, Languages and Cultures, University of Liverpool, 1st July 2014.

Wendrich, W. (2005) “Çatalhöyük Basketry” in , in *Changing Materialities at Çatalhöyük: reports from the 1995-99 seasons (Çatalhöyük Research Project Volume 5)*, ed. I. Hodder, Monograph No. 39, McDonald Institute for Archaeological Research/British Institute at Ankara, Cambridge & London, pp. 333-338.

BULUNTU LABORATUVARI

Lisa Guerre

Buluntu Laboratuvarı bütün buluntuları, kayıtları sistematik bir şekilde işlemek için kurulan sistemi korumak ve işlevselliğinin devamlılığını sağlamakla yükümlüdür. Bütün buluntular kazı evi kompleksi içerisinde yer alan laboratuvarlara çalışılmak üzere dağıtılmadan önce bu laboratuvarda işleminden geçmekte, kayıt altına alınmakta sonrasında dağıtılmaktadır. Buluntu laboratuvarı aynı zamanda konservasyon ekibi ile birlikte sit alanı içerisinde yer alan depolardaki malzemeler için uygun koşulların sağlanmasından, envanterlerinin tutulmasından ve gerekli olduğunda bu malzemelerin araştırmacılara saha içinde çalışılmak üzere depolardan çıkarılmasından da sorumludur.

2016 yılında Buluntu Laboratuvarı Kuzey, Güney ve TPC Alanları'nın kayıtlarını tutmaya devam etmiştir. TPC Ekibi'nden Karolina Joka lab asistanı olarak görev yapmıştır. Kazı sezonu boyunca toplam kaç metreküp kazı yapıldığının kaydı bulunmamaktadır ancak toplamda 303 adet x-buluntu kaydedilmiş ve bunlardan 13 tanesi Konya Arkeoloji Müzesi'ne envanterlik olarak teslim edilmiştir.

Bu sezon depoların içerisindeki nem ve sıcaklık TinyTag™ veri toplayıcılar yardımıyla ölçülmüştür. Depoların içerisine yeni raflar yapılmış ve böylelikle saklama alanı kapasitesinin artırılması yoluna gidilmiştir. Her üç deponunda doluluk düzeylerinin çok yüksek olması dolayısıyla 2016 yılı kazı sezonu başında Bakanlık Temsilcisi'nin ve Kazı Başkanı'nın onayıyla ağır tortu atıklarının (heavy residue) atılmasına karar verilmiştir. Herhangi bir şekilde arkeolojik materyal içermeyen bu toprak örnekleri sit alanı içerisinde farklı noktalara boşaltılmıştır.

2016 yılı çalışmalarıyla birlikte ele alınan veri temizliği ve envanter çalışması tamamlanamamıştır. 2017 yılında bu çalışmaya devam edilmesi planlanmaktadır.

KONSERVASYON

Ashley Lingle, Jerrod Seifert, Chloe Pearce

Giriş

2016 yılı kazı sezonu Çatalhöyük Araştırma Projesi kapsamındaki konservasyon programının 23. Yılı olmuştur. Bu yıl konservasyon ekibi geçtiğimiz yıllara oranla daha küçük bir kadro ile kazıda yer almıştır. Üç kişiden oluşan ekip kazı alanındaki çalışmalarında öncelikli olarak temel erozyonlarına ve siva yüzeylerinin stabilizasyonu konularına yoğunlaşmıştır. İyi sonuç vermeyen çatlak dolgularının değiştirilmesi ve buluntuların koruma-bakım işlemlerinin yapılması da laboratuvarın çalışmalarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. ÇAtalhöyük Dijital Koruma Programı (ÇDKP) bu yıl da devam etmiş ve raporun ilerleyen bölümlerinde kapsamlı olarak anlatılmıştır.

Mimarî Unsurların Konservasyonu

Arkeolojik katmanların konservasyonu süreklilik arz eden ve sürekli gelişen bir araştırma yaklaşımını gerektirmektedir. Sahada konservasyon pratikleri konusunda daha iyi cevap veren ve transparan çözümler için bu metodlar sürekli olarak incelenmekte ve her yıl geliştirilmektedir.

Deneysel koruma örtüsü projesi 2010 kazı sezonundan bu yana devam etmekte ve duvarları örtüyle kaplayarak korumayı amaçlamaktadır. Ancak, geçtiğimiz yıllarda yapılan uygulamaların istenen sonuçları vermediği ve her koşulda bozulmalara engel olunamadığı gözlemlendiğinden bu proje bu yıl son yılını gerçekleştirmiştir. Ancak, taban oyukları için yapılan örtülerin verimli olarak çalıştığı gözlenmiş ve önümüzdeki sezon da bu uygulamaya devam edilmesi kararlaştırılmıştır (Şekil 55).

2013 yılından bu yana mimari öğelerdeki çatlaklar için kireç:kum:primal AC-33'ün uygun olmadığına karar verilmesinin ardından alternatif metodlar araştırılmaya başlanmıştır. Bağlayıcılar, perlit ve diğer dolgu malzemelerinin karışımları denenmiştir. Kireç kaymağı yaz koşullarında uygulamada kolaylıklar sağlarken kış boyunca dayanım gösterememiştir.

Duvarlardaki ve ayrışan sıvalardaki çatlaklar polimer (Paraloid B44) ve dolgular (toprakla karıştırılmış perlit) ile kapatılmaktadır. Paraloid B44 (metil metakrilat ve etil akrilat kopolimer) sertleştikten sonra esnek ve sert olabilen ve yüksek ergime sıcaklığına (60°C) sahip bir akrilik reçinedir. 50:50 (aseton:etanol) oranına sahip %5'lik bir çözelti gerekli bağlayıcılığı ve sertliği sağlamakta ve renk değişiminden kaynaklanan sorunları çözmektedir. Duvarın üzerinden dökülen parçaların kullanılmasıyla bu dolguların dışarıdan gözlenebilecek kadar renk farkı oluşturmasına engel olunmaktadır.

Bu metodoloji geçtiğimiz yıllarda yapılan dolguların yerine bu yıl ortaya çıkan yeni çatlakların kapatılmasında kullanılmıştır.

Şekil 55. F.4090 no'lu duvarın 2014 ve 2016 yıllarındaki görüntüleri

2013 yılında Kuzey Alanı'nda B.5 ve A.90'daki birkaç duvarda oyulma desteği sağlamak üzere deneyler gerçekleştirilmiştir. Bu destekler önce geotekstil ile kaplanmış ve üzerine toprak kapatılmıştır. Bu testlerin sonucunda bu uygulamanın sadece oyulmayı durdurmakla kalmayıp aynı zamanda duvar bozulmasını yavaşladığı gözlenmiştir. Geotekstil bariyeri nem girişini kontrol etmekte ve çözülebilen tuzların yarattığı problemleri engellemektedir. İşlevselliği görülen bu yöntem 2015 yılında Bina 64, Bina 55 ve Alan 240,161 ve 162'ye uygulanmıştır. 2016 kazı sezonu boyunca Bina 48, 82,49,4,5 ve Alan 60'daki duvarlara uygulanmıştır. Geçtiğimiz yıllarda yapılan noktalar kontrol edilmiş ve gerekli görülen yerlerde düzeltmeye yönelik müdahaleler yapılmıştır.

Toprak içeren dolguların kullanımı arttıkça uygulanan metodoloji de farklı açılardan tekrar değerlendirilmeye başlanmıştır. Chloe Pearce tarafından döküntülerin kaynakları, mekanik özellikleri ve renk uyumu konusunda küçük bir araştırma projesi gerçekleştirilmiştir. Özellikle Kuzey Alanı'nda yanmış bina duvarlarından dökülen toprakların renkleri daha koyu olmakta ve fiziksel özelliklerinin yanı sıra renklerin de değişimine neden olmaktadır. Güney ve Kuzey Alanları'nın ikisinde birden yapılan bu çalışmanın detayları bir sonraki bölümde verilmiştir.

Renk Uyumlu Toprak Dolgular

Chloe Pearce

Toprak dolgular zemindeki taban erozyonunun etkilerini azaltmak Çatalhöyük'te uzun yıllar boyunca kullanılmıştır. Ancak, renk farklılığı dikkat çekici olmakta ve bu toprak dolguların renkleri kerpiç tuğlalarla uygunluk göstermemektedir. Bu yıl, Munsell Toprak Rengi Tablosu'ndan alınan okumalarla ölçülen toprak dolgularının tahmin edilebilirliği incelenmiştir. Kuzey Alanı'nda A.60'da, Güney Alanı'nda A.161/162'de test edilen bu dolgular ideal renge asla ulaşamamıştır. Ancak, yerinde uygulamaya bakıldığında bu küçük ölçekli farklılıklar bir bütünde fark edilir düzeyde olmamaktadır. Toprak dolgular perlit, elekten geçirilmiş saman ve suyla karıştırılmakta ve geotekstile ve duvara bağlanmayı kolaylaştıracak bir kıvama getirilmektedir.

B.5'te beklenen renk değişiklikleri örnekler üzerinde tekrar denenmiştir. Perlit miktarının artırılmasıyla rengin açıldığı ve kuruduktan sonra daha da belirginleştiği görülmüştür (Şekil 56). İstenen renge ulaşmak için toprak kroma değeri 2 birim daha düşük olmalıdır. Silt içeriği fazla olan toprak dolguya alçimsı bir özellik verdiği için işlenebilirliğini de arttırmaktadır. Daha kapsamlı çalışmalara bir başlangıç olarak alınan bu çalışmada perlit ve kuruma süreci etkisi değerlendirilmiştir.

(a) Uygulama öncesi

(b) Uygulama sırasında

(c) Uygulama sonrasında

Şekil 56. F.1612 no'lu duvar parçasına dolgu uygulaması

Çevresel İzleme

2015 sezonunda TinyTag™ çevresel veri toplayıcılar Kuzey ve Güney Alanları'na yerleştirilmiş ve kazı sezonu dışında da düzenli olarak veri toplanmıştır. Her iki koruganda da sıcaklık değişimi -14°C ve 48°C arasında gözlenmiştir. Bu büyük fark bozulmayı hızlandırıcı önemli bir faktördür (2015 Arşiv Raporu)

Kuzey Alanı

Sezon başında Kuzey Alanı'nda çok büyük oranda toz ve toprak birikintisi bulunmaktaydı. Kazıların başlamasından önce bunların temizlenmesi gerekmiş ve bu sırada da korugan içerisindeki nem etkisi detaylı olarak gözlenmiştir. Daha önceki raporlarda da belirtildiği gibi Kuzey Koruganı yapısal olarak oldukça problemi olup içeride yarattığı mikroklima ile arkeolojik malzemenin bozulma sürecini hızlandırmaktadır. Bu yıl nem girişini azaltmak için açılabilir çadır örtülerin olduğu bölümlere birer kat daha su geçirmez örtü geçirilmiş ve etek kısımlarına ek kum torbaları konarak nem girişi azaltılmaya çalışılmıştır.

Güney Alanı

Güney Alanı'ndaki kazılara destek olunmasının yanı sıra, bu sezon konservasyon ekibi tarafından yapılan en büyük işlem B.80'de yer alan geometrik duvar resminin (F.5014) kaldırılması olmuştur (Şekil 57). Üç parçada çıkarılan duvar resmi %5 Paraloid –B-72 ile sabitleştirilmiş ve resmin arkası alçı kalıplama ile sertleştirilmiştir. Duvar resmi üzerindeki çatlaklar ise %10 Paraloid B-72 ve mikro balonlar ile doldurulmuştur. 2017 yılında koruma uygulamaları tamamlandıktan sonra sergilenmek üzere Konya Müzesi'ne teslim edilecektir.

Şekil 57. B.80'deki duvar resminin kaldırılmadan önceki ve kaldırıldıktan sonraki hali

Laboratuvar Çalışmaları

2016 yılında laboratuvarında deniz kabuğu, boyalı siva, taş obje, kil obje, tekstil, sepet, cam, metal, figürin ve işlenmiş ve işlenmemiş hayvan kalıntılarında oluşan 44 adet küçük buluntu işleminden geçirilmiştir. Bu yıl özellikle üzerinde uzun süre çalışılan obje 30092'de çıkarılan ahşap kap olmuştur. Kap %2.5 Paraloid B44 ile sabitleştirilmiş ve HMG selüloz nitrat ile yapıştırılmıştır. Bu objenin tamamlanma işlemleri 2017'de devam edecektir.

Bu sezon bulunan iki adet kireçtaşı figürin ön incelemeleri ve belgelenmeleri tamamlandıktan sonra distilize su ile temizlenmiştir. Küçük figürinin kırılan başı %40 Paraloid B-72 ile yerine yapıştırılmıştır.

B5 Kısmi Olarak Tamamlanma Projesi

Çatalhöyük Araştırma Projesi'nin 2016 yılı konservasyon çalışmaları kapsamında, 16 yıldır ziyarete açık olması dolayısıyla erozyona uğramış yapının kısmi olarak tamamlanması planlanmıştır. Ancak, deneysel evlerin yapımı için hazırlanan kerpiç tuğlaların yeni yapılmış değil ikincil kullanım malzemeleri oluşu ve kazı sezonu içerisinde yeni kerpiçlerin alana getirilememiş oluşu dolayısıyla bu tamamlama projesi gerçekleştirilememiştir. 2017 yılı için bu çalışmanın tekrar izne sunulması düşünülmektedir.

2017 Yılı Hedefleri

2016 yılında ele alınan hedefler benzer şekilde devam etmekle birlikte yeni projeler de eklenecektir. Sit alanının izleme ve detaylı incelemeler için 3 boyutlu modellemesi, Bina 5'in geotekstil ile örtülerek korunması ve 2004 yılında kazılmış olan sıvalı kafatasına yapılacak koruma müdahaleleri yeni projeler arasında gösterilebilir.

1. Arkeolojik kalıntılarında yerinde izlenmesi ve stabilizasyonu

1. Durum değerlendirmesi
2. Çevresel veri toplama programının genişletilmesi
3. Kerpiç duvarların stabilizasyonu
4. Dijital İzleme Sistemleri Eğitimi (Konya Müzesi işbirliği ile)

2. Küçük buluntuların konservasyonu ve bakımı

- a. Önceki yıllarda ortaya çıkarılan kırılabilir buluntuların incelenmesi ve işleminden geçirilmesi
- b. 2017 yılı buluntularının işleminden geçirilmesi

3. Daha önce yapılmış konservasyon uygulamalarının irdelenmesi ve analizi

- Sıvalı kafatasının tekrar konservasyon uygulamasından geçmesi
4. Deneysel Evlerin içerisindeki iç mekan düzenlemelerinin yapılması

AĞIR TORTU LABORATUVARI RAPORU

Milena Vasic, Jovana Tripkovic

2016 yılında ağır tortu ekibi uzmanlar Jovana Tripković, Karolina Joka ve Milena Vasić ile ayrıştırıcılar Şenay Yaşlı, Hatice Tokyağsun, Fatma Eken, Fadimana Sivaz, Emine Bülüş, Saliha Sivaz and Gülay Eken'den oluşmuştur.

Toplamda 12337 litre toprak olan 520 adet ağır tortu örneği tamamen işleminden geçirilmiştir. Bu örneklerin 240 tanesi 2016 yılından ve 280 tanesi de geçtiğimiz sezonun örnekleridir (Tablo 1). Bunlara ek olarak, 2016 yılında GDN alanından son iki sezonda alınan bütün örnekler de işleminden geçirilmiştir. Önümüzdeki sezon öncelikli olarak ele alınacak bu sene yetiştirilememiş örnek sayısı şöyledir: Kuzey Alanı-142 Örnek, TPC Alanı-212 örnek, Güney Alanı-128 örnek.

Tablo 8. 2016 kazı sezonunda çalışılan örneklerin dağılımı

ALAN	KAZI YILI	ÇALIŞILAN ÖRNEK SAYISI
GDN	2015	47
KUZEY	2015	107
KUZEY	2016	166
GÜNEY	2015	76
GÜNEY	2016	72
TPC	2015	49
TPC	2016	3

Bu yıl işlenen örnekler Çatalhöyük'te sıklıkla rastlanan bir dağılım göstermektedir. Kemik, yumuşakça kabuğu, obsidyen, yumurta kabuğu, taş ve bitki kazılan dolguların yaklaşık %80'inde rastlanan malzemelerdir. Ancak, geçtiğimiz yıllara nazaran bu yıl daha düşük oranlarda bitki, taş ve yumurta kabuğuna rastlanmıştır.

Sekiz tanesi B.131'den olmak üzere toplamda 12 tane örnekte hayvan kemiğine rastlanmamıştır. Yapım/onarım ve zemin dolgularında görece olarak çok az hayvan kemiği bulunurken dolgularda ve çöp alanlarında oldukça yüksek oranda kemiğe rastlanmaktadır. Özellikle Kuzey Alanı'ndaki A.610'da ve GDN Alanı'nda hayvan kemiği yoğunluğu oldukça yüksektir.

Obsidyen yoğunluğu, zeminlerde, dolgularda ve aktivitelerin gerçekleştiği alanlarda benzer değerlerde seyrederken çöp alanlarında en yüksek oranlarda gözlenmektedir. İçerisinde obsidyen barındırmayan 73 örneğin 20 tanesi B.80'den, 25 tanesi B.131'den çıkmıştır. B.131 içerisinde yer alan (30038) ve (20678) no'lu iki mezardan çok sayıda obsidyen parçası çıkmıştır.

B.131'de yer alan üç mezar (30091, 30092, 22678) ve Kuzey Alanı'ndaki A.85' çöp dolgusunda ve Güney'deki A.583'deki çöp dolgusunda en yüksek oranda yumurta kabuğuna rastlanmıştır. Alan 583'teki üç çöp dolgusu ve B.118'in iç dolgularında yüksek oranda yumuşakça kabuğuna rastlanmıştır.

B.80'deki 19140 no'lu ve B.17'deki 22513 no'lu mezar dolguları ve A.85'teki çöp alanında yüksek miktarda çakmaktaşına rastlanmıştır. GDN alanı da benzer şekilde çakmaktaşı oranının yüksek olduğu dolgulara sahiptir.

Beklenildiği üzere, son dönem yerleşimleri olan GDN ve TPC Alanları'nda seramik örneklerine sıklıkla rastlanmaktadır. Ancak, Kuzey ve Güney Alanları'ndaki (22678), (32040)ve (19140) no'lu mezarlarda ve Alan 85'de yüksek oranda seramik kalıntısı bulunmuştur.

Mezar dolgularındaki deposit malzeme oldukça büyük değişiklik göstermektedir. B.5'teki 22199 no'lu mezar oldukça yüksek çakmaktaşı yoğunluğu sergilerken yine aynı binadaki dört mezarda çok düşük oranda çıkmıştır. B.48'deki iki mezar ve B.114'deki bir mezar da oldukça az sayıda malzeme içermektedir.

Güney Alanı'ndaki mezar dolgularının büyük bir kısmında düşük yoğunlukta malzeme çıkmıştır. Bina 160'da dikkate değer yükseklikte taş yoğunluğu çıkarken sadece bir mezar da hayvan kemiği dikkat çekici bir oranda görülmüştür. B.17'de de yüksek oranda yumuşakça kabuğu bulunmuştur.

Daha önceki arşiv raporlarında belirtildiği gibi kilden yapılan objeler, işlenmiş kemikler ve boncuklar litre içerisinde tane olarak verilmektedir. B.160'nolu binadan alınan örneklerde yüksek oranda kil topu parçalarına rastlanmıştır (>0.4 parça/litre). 31 örnekte toplamda 59 figürin parçası bulunmuştur. Çöp dolgusu olan A.85'deki bir örnek içerisinde 5 adet figürin parçası çıkmıştır.

Kemikten yapılmış eserlere örnek olarak da bütün bir kemik iğne ve yüzükler gösterilebilir. B.160'daki mezar dolgusundan alınan örnekte bir bütün halinde iğne bulunmuştur. B.131'deki bir mezarda bütün halde bir yüzük bulunmuş ve yine aynı binadaki başka bir mezar dolgusunda da yüzük parçalarına rastlanmıştır.

Bu yıl, 103 üniteden toplamda 1180 boncuk çıkmıştır. Bu boncukların %70'i işlenmiş mezar dolgularından çıkmıştır. Toplamda 34 mezardan 17'sinde 1 tane boncuk çıkmıştır. Bulunan boncukların büyük bir kısmı (N=756) B.131'de bulunan mezarlardan çıkmıştır. Litre başına en yüksek boncuk sayısı (1-3 adet/litre) B.131'deki (30036), (30038) ve (22678) no'lu mezarlardan çıkmıştır.

Görece olacak az hacme sahip (30 litreden az) iki ünitede oldukça yüksek oranda (>10 adet/litre) boncuk çıkmıştır. B.80'nin zemininden alınan topraklar içerisinde 12 taş ve bir adet deniz kabuğundan boncuk çıkarılmıştır.

Bu örnekler 2009 yılından beri flotasyondan geçirilen ve önümüzdeki yıl tamamen bitirilecek olan örneklerin %14.5'ünü oluşturmaktadır.

DIJİTAL ARŞİV

Justine Issavi, Dominik Lukas, Camilla Mazzucato

Dijital Kayıtlama Çalışması

2013'te başlayan ve kazı alanında tamamen dijital platformda kayıt yapmayı amaçlayan dokümantasyon sistemi 2015 yılında saha içi kayıtlamanın bütün evrelerinde kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, bir dizi düzeltme ve yeniden düzenleme işleminden sonra tamamen dijital dokümantasyon sistemi 2016 yılında bütün kazı ekipleri tarafından kullanılmıştır. Tablet ile kayıt alma işlemi bütün seviyelerde mümkün olmuştur.

Daha önce tanımlanan iş akışları hiç değişmeden bırakıldığından bu geçiş kolay olmuştur. Ancak elevasyon kayıtlaması ve kesit çizimi için LibreCAD, AutoCAD ve Adobe Illustrator gibi farklı yazılımlar denenmiştir. MS Access veritabanı ön uçları ve kullanıcı ara yüzlerinde önümüzdeki yıl büyük bir değişiklik planlanmamaktadır. Bu sezon, özellikle antrakoloji, kil objeler, yontma taş ve boncuk veri tabanlarında köklü değişiklikler yapılmıştır. İnsan Kalıntıları, Fotoğraf, Kazı ve Öncelikli Ünite veritabanlarına yeni özellikler eklenmiştir.

SİT ALANI GÖRSELLEŞTİRMESİ VE SUNUMU

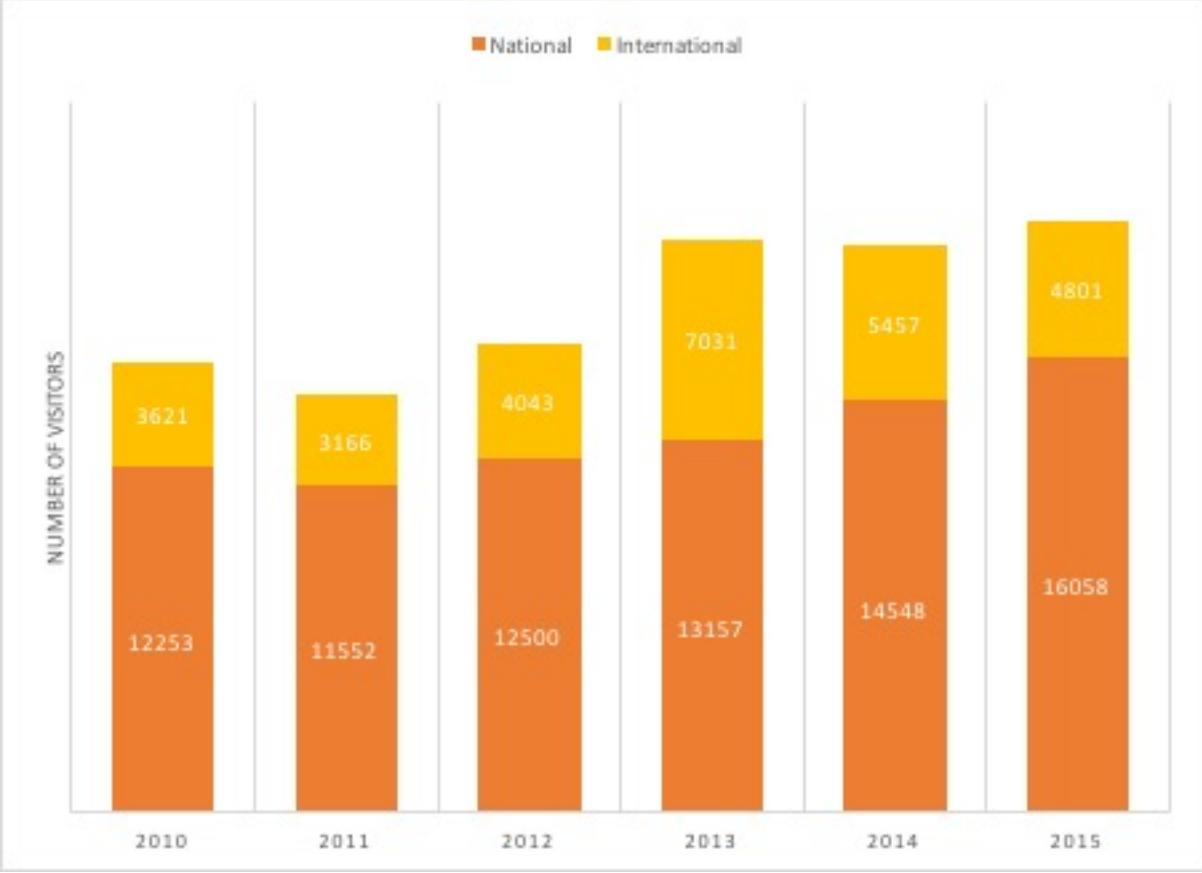
Sara Perry, Tara Copplestone, Katrina Gargett, Dena Tasse-Winter, Ian Kirkpatrick, Isabel Bartley, Burcu Demir

Çatalhöyük Araştırma Projesi'nin parçası olarak 8 yıldız çalışmalarına devam eden Görselleştirme Ekibi geçtiğimiz yıllardan daha erken kazıya gelmiş ve yine görece olarak daha kısa bir süre (toplamda 16 gün) kazıda kalmışlardır. Dar zamanı da göz önüne alarak, 2016 yılı çalışmalarımız gelişimimizden önce tanımlanmıştır. Aşağıda detaylandırıldığı gibi 2015 yılında başlattığımız Çatalhöyük ekip üyelerin biyografik stilde sunumlarını içeren Facebook ve Twitter sayfaları için yeni sosyal medya içeriği hazırlanması, mevcut durumdaki websitesinin güncellenmesi, 2017 yaz aylarına kadar aylık blog içeriklerinin geliştirilmesi, Ziyaretçi Merkezi, Deneysel Ev, Kuzey ve Güney alanları gibi sit alanının erişilen tüm bölümlerini çevreleyen aile odaklı yeni yürüyüş yolunun belirlenmesi, Mobil cihazlar için planlanan ziyaretçi uygulamaları, Tara Copplestone'nun PhD çalışması kapsamında video oyununu çalışması; 2015'te yerleştirilen interaktif paneller üzerinde düzeltmeler; 2016 yılında yapımı başlanan 4 adet deneysel evin iç düzenlemesi ve açıklama tabelalarının tasarımı; Türkçe rehber kitapta düzeltmeler ve yeniden basımı için hazırlıklar gibi çalışmalar yapılmıştır. Ziyaretçi istatistiği ve yorum incelemelerimiz de devam etmiştir.

Bu yıl Çatalhöyük'te 7'si ekip üyesi 2 tanesi de projenin yönetim ekibinden olmak üzere toplamda 9 kişi ile çalışmalarını yürütmüştür (Şekil 1): York Üniversitesi- Sara Perry, Ian Kirkpatrick, Katrina Gargett, Izzy Bartley, Tara Copplestone ve Dena Tasse-Winter, Ege Üniversitesi -Burcu Demir, Bilge Küçükdoğan (Stanford Üniversitesi), Ali Kavas (ODTÜ).

Çatalhöyük Ziyaretçi Demografik Raporu

2002 yılından beri Çatalhöyük bekçileri tarafından tutulan yerli ve yabancı ziyaretçi kayıtları kapsamında 2015 yılında kayıt tutulan süre boyunca gözlenen en yüksek ziyaretçi sayısına (20,859) ulaşılmıştır (Şekil 58).2016 yılının ilk 6 ayında gözlenen ziyaretçi akışı da bu yükselme eğiliminin devam edeceğini düşündürmektedir.

Şekil 58. 2010-2015 yılları arasında yerli ve yabancı ziyaretçi dağılımı

Geçtiğimiz yıllardan farklı olarak en yüksek ziyaretçi sayısı nisan ayından gözlenmiştir. 2015 yılında yabancı ziyaretçi sayısındaki düşüş dikkat çekicidir. Yerli ziyaretçilerin sayısında da bu zaman dilimi için %26.13'lük bir artış gözlenmektedir. Yerli ziyaretçilerin büyük çoğunluğu Ankara ve İstanbul illerinden olurken yabancı ziyaretçilerin Japonya, ABD, Australia, Almanya başta olmak üzere değişik ülkelerden geldikleri dikkat çekmektedir.

Websitesi, blog ve sosyal medya

Çatalhöyük resmi websayfasında 2015 yılında görsel ve içerik olarak yenilenmeler ve güncellemeler devam etmiştir. Yeni içeriklerin türkçe çevirilerinin yükleme işlemi 2016 yılı içerisinde tamamlanacaktır. Benzer şekilde facebook ve twitter üzerinde de sürekli olarak yapılan araştırmalar tanımlanmış ve profiller üzerinden takipçi sayısı ve beğeni sayısının arttığı gözlemlenmiştir.

Ziyaretçi Merkezi

Yeni paneller

Ziyaretçi merkezi girişine yapılan yeni iç mekan düzenlemelerinin ardından bir hoşgeldiniz paneli tasarlanmıştır (Şekil 16). Ziyaretçi merkezinin içerisinde kazıları ve yöntemleri anlatan paneller de yenilenmiş ve laboratuvar çalışmaları ön plana çıkacak şekilde yeni metinler hazırlanmıştır.

Replikalar

Ziyaretçi merkezinin içerisinde yer alan bazı replikaları ön plana çıkararak tasarım öğeleri eklenmiştir. Bu objelerin kullanımlarının algılanmasını amaçlayan bu çalışma da diğer objeler için tasarımlar devam etmekte ve önümüzdeki yıl uygulamaya konmak üzere hazırlanmaktadır (Figure 59).

Şekil 59. Ziyaretçi Merkezi'ndeki tuzluk için hazırlanan görsel

Video-oyunlar

Çatalhöyük çok farklı dijital medya uygulamalarının bir parçası olmuş ve doğası itibariyle görselleştirme çalışmalarına kaynak oluşturmuştur. Tara Copplestone ve Isabel Bartley tarafından sahanın ziyaretçiler tarafından nasıl algılandığını temel alarak farklı kurgusal hikayeleri içeren oyun taslakları hazırlanmıştır. Bu oyunlar kazı alanlarından çıkan objelerin bulunması, deneysel evlerin içerisinde işlevsellik kapsamında yerleştirilmesi gibi belirli bir yönlendirme eşliğinde yapılabilecek bir dizi aktivitelerden oluşmaktadır. Henüz tasarım aşamasında olan bu oyunlarda ev yaşamı, aile, ilişkiler, oyun, çevre, ticaret, estetik gibi ana temalardan başlayarak gerçeği yansıtan, oyuncuyu birebir geçmiş ve şimdiki zaman arasındaki ilişkiyi kurdurabilecek aynı zamanda öğretici oyun öğelerine öncelik verilmektedir.

Deneysel Ev

Hali hazırda var olan deneysel evin içerisinde yer alan bilgilendirme levhalarının tasarımları yenilenmiş ve ev içindeki yaşamın algılanmasını kolaylaştırıcı yönlendirmeler eklenmiştir (Şekil 60)

Deneysel ev

Deneysel arkeoloji geçmişte neler yapıldığını ve yapılan şeylerin nasıl kullanıldığını konusundaki düşüncelerimizi test etmeye yardımcı olmaktadır. Çatalhöyük Neolitik evleri düşündüğünüzden çok daha farklı olabilir. Bu yüzden, onları gözünüzde canlandırmanız zor olabilir. Çatalhöyük Neolitik evlerinin nasıl yapıldığını ve kullanıldığını daha iyi anlamak için 1997 yılında yerleşimde bir deneysel ev inşa edildi.

Duvarlar, ışığı nasıl yansıttığını görmek için beyaz kil ile sıvandılar.

The walls were plastered with a white clay to see how they reflected the light.

Çatıdaki girişin tam altına bir ocak yapıldı ve ne kadar duman çıktığını görmek için kuru ot, kuru ince dallar ve tezek yakıldı.

An oven was constructed below the entrance in the roof, and fires were lit using dry grass, twigs and dung to see how much smoke was created.

Bu deneyler Çatalhöyük'teki yaşam tarzını anlamamız için bize yardımcı olmaktadır. Deneysel evi ziyaret ettiğinizde onların nerede ve nasıl yaşadığını görebilirsiniz!

Experimental House

Experimental archaeology can help us to test theories on how things were made and used in the past. At Çatalhöyük, Neolithic homes are different than you might expect, and they can be hard to interpret. In 1997 an experimental house was constructed on site to better understand the structure and function of Çatalhöyük's buildings.

O dönemde kullanılan boyaların nasıl yapıldığını ve kötü hava şartlarına karşı ne kadar dayanıklılık gösterdiğini tespit etmek için duvarlara, kazıda ortaya çıkan duvar resimlerinin benzerleri doğal boyalar kullanılarak çizildi.

The walls were painted with designs found during excavations using pigments to see how the paintings were made, and how they might weather over time.

Bu ev, Çatalhöyük'teki evlerin nasıl inşa edildiğini ve dayanıklı kerpiçlerin üretim aşamasını anlamak için yapıldı.

The house was built to understand the recipes and process for manufacturing sturdy mud bricks.

It's experiments like these that help to teach us about Neolithic life at Çatalhöyük. When you visit the Experimental House see if you can find where they took place!

Şekil 60. Ziyaretçi Merkezi'ndeki yeni deneysel ev panosu

Yeni Deneysel Ev İç Mekan tasarımı

Bu kazı sezonunda yapımına başlanan 4 yeni deneysel evin iç mekanları tasarımı tamamlanmış ve bu evler ile ziyaretçilerin alanı ziyaret etmeden önce pek çok kavramı deneyimlemeleri amaçlanmıştır. Deneysel evlerin yapımı 2016 kazı sezonu içerisinde tamamlanamadığından bu tasarımların uygulaması 2017 yılına kalmıştır.

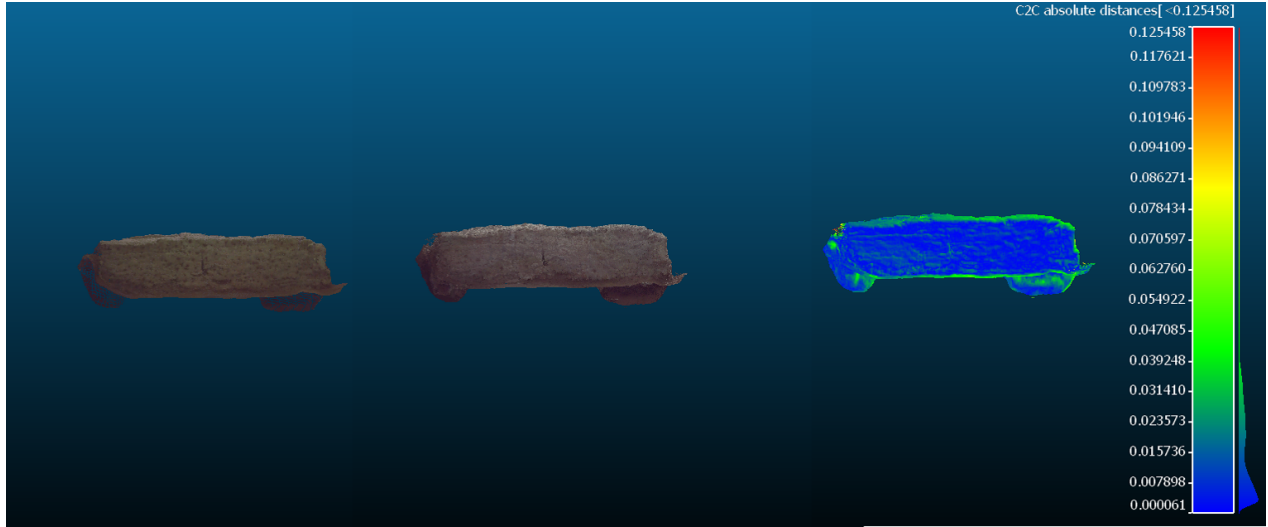
Şekil 61. Yeni deneysel evlerin yürüyüş planı

ÇATALHÖYÜK DİJİTAL KORUMA PROJESİ

Nicola Lercari, Ashley Lingle

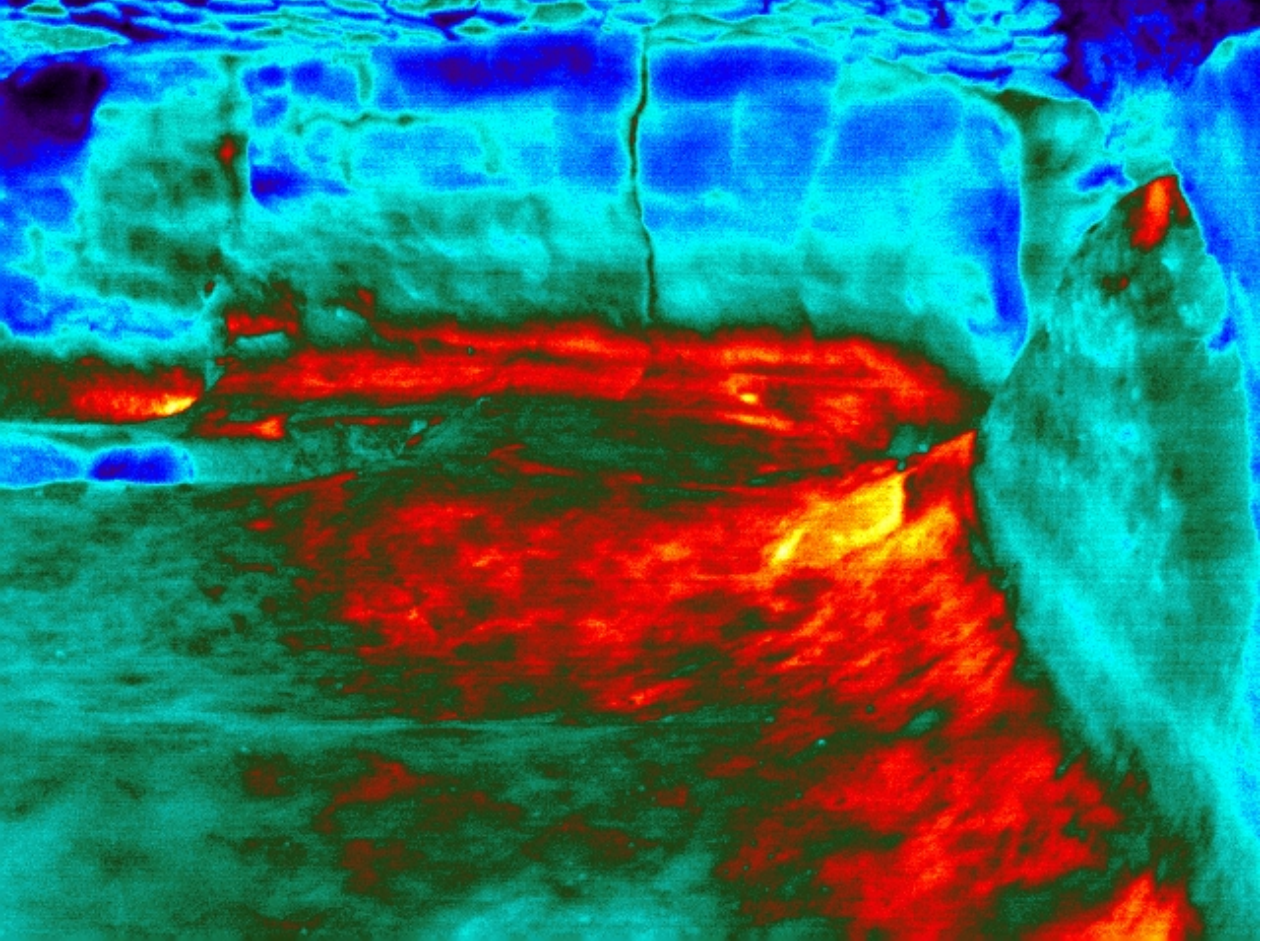
2016 yılında Doğu Höyük'te gerçekleştirilne çalışmalar ÇAtalhöyük Dijital Koruma Projesi'nin (ÇDKP) birinci fazını oluşturmaktadır. ÇDKP Amerika Arkeoloji Enstitüsü (AIA)'nın desteğiyle gerçekleştirilen ve arkeolojik miras konservasyonunda yeni metodların geliştirilmesi ve test edilmesini amaçlayan bir araştırma girişimidir. 2016 kazı sezonunda çevresel veri toplayıcıları (TinyTags), karasal lazer taraması (TLS), termal kızıl ötesi görüntüleme (IR) ve mobil cihazlar için arttırılmış gerçeklik çalışmaları kapsamıştır.

Çatahöyük evlerinin, duvarların ve korugan içerisindeki diğer unsurların yüzey, topoloji ve doku özelliklerini ölçmek üzere Kuzey Alanı'nda 69, Güney Alanı'nda 68 karasal lazer taraması gerçekleştirilmiştir. 2012 yılında başlatılan karasal lazer taramaları sonuçları 2016 sonuçlarıyla kıyaslanmış ve Kuzey Alanı'ndaki bir dizi evin yüzey erozyonunun nicel görleştirmesini sağlamıştır. Bu çalışmayı yapmak için FARO Focus 3D S120 shift phase lazer tarayıcı kullanılmıştır.

Şekil 62. (A) 2012 yılında F.230 no'lu duvarın noktasal bulut halipoint cloud of wall F.230 of B.5 in 2012; (B) 2014 yılında F.230 no'lu duvarın noktasal bulut hali. (C) Bu iki sene içerisinde gerçekleşen erozyonu gösteren alan

Yeşil ile gösterilen ölçeklendirme alanı duvarın üst ve alt kısımlarında 2 cm'lik bir fark oluştuğunu göstermektedir. B.5 ve B.80'in de termal kızılötesi görüntüleri alınmıştır. Bu izleme deneyinin amacı kerpiç tuğlaların termal kapasitesini ve termal ateletini kaydederek bu duvarlardaki nem oranının ölçülmesini sağlamaktadır (Şekil 63).

Şekil 63. B.5'in duvarlarının alt kısmını gösteren termal kızılötesi görüntü.

Çatalhöyük evlerinin duvarlarının alt bölümlerinde gözlenen taban erozyonu ve alttan oyulmalarının sebebinin yüksek miktarda nem yoğunluğundan kaynaklandığı düşünülmektedir. 2016 yılında kuzey koruganının hemen girişinde yer alan ve çevresel koşullara çok açık olan B.5 üzerine yoğunlaşmıştır. Şekil 63 de görüldüğü üzere duvarların alt kısmında renk değişimi çok belirgindir.

MODELLEME KRONOLOJİSİ

Alexandra Bayliss, Shahina Farid

Geçtiğimiz yıl boyunca Güney Alanı'nın bilimsel tarihlenmesi konusunda önemli adımlar atılmıştır. Bütün bir höyük için (B.10'dan A.181'3 kadar) alınan iskelet örneklerinin kapsamı arttırılmış ve Doğu Höyük kronolojisinin bel kemiğini oluşturacak tarihlenmiş dolgular da bu çalışmaya dahil edilmiştir. 1960'lardaki Mellaart kazılarındaki planlar üzerinde Mellaart tarafından başlanan ve Hodder yönetimine geçtikten sonra Çatalhöyük Araştırma Projesi'ne devredilen Mellaart stratigrafisi hemen hemen bitmek üzeredir. Sadece bu arşiv yapılarının 25 yıllık proje sonuçlarıyla entegrasyonu aşaması kalmıştır. Bu aşamanın da 2017 kazı sezonu sonunda hazır olması planlanmaktadır. Bu 1960'larda kazılan bir dizi üzerindeki yeni çalışmalarımız Güney Alanı modelinin stratigrafik düzenlemesini mümkün kılmış ve kritik bir kısmını oluşturmuştur. Önümüzdeki sezon tarihlenmek üzere alınacak örneklerde bu husus dikkate alınacaktır.

Kuzey Alanı'nın 2015 Mayıs ayında değerlendirilmesinin ardından B.77'den ve ilgili alanlarından bir grup örnek tarihlendirilmiştir. 2016 yılı kazı sezonunda bu alanın kronolojik modelinin yapılabilmesi için gerekli olan malzemeyi tespit etmek ve örneklemek ile geçmiştir. TPC ve GDN alanlarından da örnekler teslim alınmıştır. Bu örneklerin TP Alanı için hazırlanacak modele erken dönem evler ve açık alanların da eklenmesini sağlayacak ve Güney Alanı'nın geç dönem dolgularıyla da örtüşen bir model oluşturulmasına yardımcı olacaktır. 2016 yılı boyunca bu alanlardan alınacak örneklerin yeri tespit edilmiş ancak henüz kazı işlemleri tamamlanmadığından örnek alımı gerçekleştirilmemiştir.

Neolitik depozitlerden tarihlenen örneklerin yanı sıra Doğu ve Batı Höyüklerdeki post-neolitik dönem mezarlarından 2015-2016 yılları arasında alınan örneklerin de tarihleme işlemlerine başlanmıştır. Bu çalışmanın da bu yılın sonunda tamamlanması planlanmaktadır.

Bu tarihleme projesi John Templeton Vakfı, Albert Reckitt Arkeolojik Desteği, Polonya Bilimler Akademisi, Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Bilim Derneği, Birleşik Krallık Sanat ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Konseyi ve NERC Radyokarbon Laboratuvarı gibi farklı kurum ve kuruluşlarca desteklenmektedir.